URBÁN ERNŐ

a krónikás tollával

U 80

36

FŐVÁROSI SZAB. KÖNYVTÁR * Budapest

36314

URBÁN ERNŐ

A krónikás tollával

URBÁN ERNŐ

A krónikás tollával

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1964

36314

© *Urbán Ernő, 1964*

GYOPÁRSZŐNYEG

Ábrándozni, lehetetlen lehetőségekkel eljátszadozni a legkönnyebb! És könnyű a képmutató kesergés is, hogy mi már nem is utazunk, csupán közlekedünk. Főleg akkor, ha kezét-lábát elvetve ruganyos, gombhúzással hátrasüllyeszthető fotelben heverészik az ember, s ráadásul a TU is olyan simán, annyira érzékelhetetlenül hasítja a levegőt, hogy a tálcán felszolgált tea még csak meg sem remeg, nemhogy kilöttyenne a széles szájú műanyag-pohárból.

Mindezt nyakig a latyakban, egy jéghártyás, posványnyá züllött patak gázlójánál gondoltam így el abból az alkalomból, hogy Ulánbátor nevezetességei után az „igazi" Mongóliából is szerettem volna valamelyes kóstolót kapni.

A cél Nalajha-bánya, a bánya felemás: jurtát az emeletes házzal párosító lakótelepe és bámulatosan modern, szinte már valószínűtlenül színpadi díszletnek ható általános- és középiskolája volt. Ott, az iskola előtti téren, az északnyugati szél éles, könnyet csordító süvöltésében mondta Kádár László, úgy is, mint buzgó mongolista ösztöndíjas és úgy is, mint alkalmi útitárs és kiváló tolmács:

— Valahol itt a közelben van a Tonjukuk-emlék, néhány vésett, rovás írásos kő a VIII. századból. Megnézzük?

— Nézzük!

Ez volt az előzmény, s csak később, a pusztaságban

bolyongva s száguldozva derült ki, hogy a kérdés-felelet ilyen formában is elhangozhatott volna:

— Keressünk-e tűt szalmakazalban?

— Keressünk!

Először is: hiába volt úgyszólván csak egyetlen hosszanti útja a lakótelepnek, sehogy se voltunk képesek kiverekedni belőle.

A házakat elhagytuk ugyan, s a gombakongresszus forma jurtaváros peremén is leírtunk egy meglehetős tiszteletkanyart, de aztán hol egy szakadék, hol egy vízmosás, hol meg egy száraz ér bukkant elő, s egytől egyig oly kegyetlenül meredek, függőlegesre faragott parttal, hogy átszelésükre még egy lánctalpas sivatagi terepjáró is csak végszükségben vállalkozhatott volna.

Ekkor még meg voltam illetődve, és veszteg maradtam, de megpróbáltatásaink második állomásához: egy vándorló medrű patak gázlójához érkezve, már menekülésre fogtam a dolgot. Kiugrottam a kocsiból, és okosan, mert a parádés kék, csillogó-villogó Volga bizony, hogy hasig merült a kátyuba, és benne is maradt, hogy csak úgy forrt, bugyborgott körülötte a posvány felzavart vize.

De csudálatos — senki se izgult, s legkevésbé a sofőr bácsi volt kétségbeesve. Kikapcsolta a motort, övébe tűzte mongol kaftánjának, azaz: a del-nek csücskeit, és bele szépen a kátyuba. Még azt se nézegette valami figyelmesen, hogy hol szilárdabb a talaj: hol lel zsombékra kiszolgált katonacsizmája?

Felettünk a szó szoros értelmében vakítóan kék mongol ég, körben a nagy semmi: a kiégett, ürömfüves magas fennsík rozsdabarnája. A látóhatár ész-

ki felén, úgy harminc-negyven kilométeres messzeségben és mégis tapinthatóan közel a Dzsingisz hegy kicsipkézett, valószínűtlenül vadregényes szirt-, orom- és kőszálrengetege. Hátunk mögött, szinte csak kiáltásnyira, de a valóságban másfél-két óra járásnál is távolabbra a bányatelep tündöklő, kristályból kimetszett épületkockái.

Gondoltam: az lesz ám a gyalogtúra, ha szemben a széllel a telepen kell segítség után nézni, és csak bámultam ott, sehogy se fért a fejembe: honnan a sofőr bácsi derűs, fütyörésző flegmája, s hogy miféle csodában bízik, miközben „ülve járván", azaz a sarkára ereszkedve a posvány jégszilánkos, gyorsan bőrösödő vizét bűvöli a megfeneklett gépkocsi körül.

De nem kellett sokáig töprengenem: valóban csoda történt ott a gázlónál, alig kezdtem el öngyújtót csettegtetni a második cigaretta alá.

A puszta valamelyik horpadása mögül hatalmas teherautó rontott elő. Mintha ott se lettünk volna, teljes sebességgel zúgott át a gázlón, majd olyan hirtelen torpant meg, hogy csaknem fejre állt, és mire felfogtam volna, hogy úgy látszik, meg vagyunk mentve, vezetője már ki is ugrott a sofőrfülkéből, került egyet, s úgy bukkant elénk, hogy hosszú, kirojtosodott drótkötél kígyózott utána az ürömfűbozótból.

Nem szaporítom a szót, néhány perc múlva szárazon voltunk, sőt — úton, és bár utólag csupán, de ismét hüledezhettem, mert mentés közben egyetlen szót se váltott a két sofőr, és abban sem vagyok bizonyos,

hogy elváláskor legalább kézfogással üdvözölték volna egymást.

S most újabb megpróbáltatás: az iratos „türk kövek" felkutatása következett. Bolyongás, cikázó ideoda nyargalászat a teljesen kopár, holdbéli tájon. A viszonylag sima, kavicsos csapásokon lassan, a vízjárásos, kiondolált szakaszokon viszont gumit és tengelyt gyilkoló gyorsasággal.

Hogy miért?

Mert a mongol sofőr-bölcsesség azt vallja s cselekszi, hogy a jó utat élvezd ki, a rosszon azonban motorhalálában vágjad keresztül magad.

És dombra domb, katlanra katlan, amidőn végképp eltévedtünk, és a percek is negyedóráknak tetszettek, előbukkant egy lovas, s meg is állt, de csak azért, mert a sofőr bácsi csaknem ütközésig közelítette be, s az orra alól is rádünnyögött valamit.

A válasz csak egy végtelenül egykedvű, kifürkészhetetlen tekintet, néhány félig elnyelt viszontdünnyögés s egy alig észrevehető fejmozdulat volt. És csudálatos: a sofőr bácsi mégis és azonnal mindentudó lett.

A napra pillantott, mintegy betájolta magát, oldalt vágta a kormányt, és ettől fogva viharos és nyílegyenes lett a száguldásunk. Mi több: a Tonjukukemlékre is rátaláltunk egy gyenge félóra alatt.

Fújt a szél, fújt. Körös-körül a havasokkal szegett pusztaság sivár, kietlen káprázata. Előttünk néhány durván megmunkált oszlop, szobortorzó és gyönyörű vésetű, napkerekes kőlap. Mi állt itt több mint ezer esztendeje? Áldozó csarnok? Sírtemplom? Pusztai fejedelem szállása? A kövek sűrűn rótt, csipkefinom

írásjelei nem adnak rá egyértelmű választ, s feltárás, alapos kutatómunka se folyt még itt soha. Miért éreztem hát mégis borzongást, és miért volt ismeretlenül is ismerős a szavak zengése és ritmusa, ahogy ott tudósjelöltünk, Kádár László olvasni kezdte az emlék névadó oszlopáról:

— Bilge Tonjukuk ben özüm Tabgacs ilinge kilintim... Én, a bölcs Tonjukuk, aki kínai alattvaló gyanánt jöttem a világra...

Ezer év! A pusztán kihajtott és elszáradt a fű. A szél fújt, fújt, s csak megfordulni állt meg. Az ég ragyogott. Nyájak, csordák, ménesek, hadseregek és karavánok vonultak át a völgyön, s csak mostanában, a mai nemzedék életében kezdődött meg Ulánbátor és egy-egy állandó jellegű település körül a sztyepp igazi meghódítása. Úgy és abban az értelemben, hogy a kies, vadregényes tájon már itt is, ott is feltünedezik az emberi munka szépséges nyoma.

Úgy van: kirándulásunk a Tonjukuk kőhöz csak kóstoló volt, oda-vissza se több, mint 130—140 kilométeres út, ami ahhoz képest, hogy Mongólia átlósan mérve 2368 kilométer széles, még csak macskaugrásnyi távolságnak se nevezhető.

De már a Ulánbátor—Hudzsirt—Harhorin és vissza túra még mongol mértékkel számolva is komoly teljesítménynek bizonyult, ami pedig a repülőgépen olyannyira megáhított látnivalót, kalandot és poézist illeti, szintén nem lehetett panaszra okunk, bár az is igaz, hogy nagy áruk volt, mert ahogy hajdanában az egyszeri segédszerkesztő, Petőfi Sándor Losoncra me-

net, mi is vagy hatszor haltunk meg és hatszor támadtunk fel a kegyetlenül rázós, úttalan úton.

Ragyogó időben, kora reggel indultunk, s ezúttal GAZ-kocsival, azaz egy bikaerejű, négykerék-meghajtásos szovjet terepjáróval. Új volt a sofőr is, egy fiatal, szinte még tejfeles szájú legény, de Namsrai guáj, vagyis Namsrai mester, a tolmács, azzal biztatott, hogy ember már magáért, s hogy legkésőbb este nyolcra Hudzsirtba visz.

Hatszáz kilométer reggeltől estig még a legsimább betonon se csekélység, hát még egy olyan úton, amelyik a térképen ugyan be van jelölve, de a valóságban afféle mezei kettős ösvények bonyolult, terep megszabta szövevénye csupán!

Ó, eleinte még vígan voltunk, s a Sárga Hágó húzós, végeérhetetlennek tetsző emelkedőjén azzal múlattuk az időt, hogy nevet próbáltunk adni a különféle nagyságú és minőségű zökkenőknek. Bakhát, zöhem, ördög-tompora, GÁZ-rázda, gübbenő, tartós hullámú szűztalaj ...

Így teltek, morzsolódtak az első órák, hanem amikor mind többször dobott akkorát rajtunk a kocsi, hogy fejünket is a tetejébe vertük, humorunk keserves akasztófahumorra, játékos kedvünk pedig bölcselkedésre váltott. Tudósjelöltünk, Kádár László még elboldogult valahogy a maga keszegségével és pehelysúlyával, de jómagam kénytelen voltam jól megh̨úzott nadrágszíjam alá a bőrkabát övét is szorosra csatolni, mondván:

— Most már értem, hogy a mongol lovasok miért tekernek nyolc-tízméteres övet a derekukra, s annak is rájöttem a nyitjára, hogy a nagykánok egykori fu-

tárai miért köttették körül fullasztóan szorosra a gyomruk táját.

S ez még hagyján, hanem az egyhangúság, valami olyan érzés, hogy nem is a földön, de egy kihalt, ember nem látta bolygó vulkánkúpjai és löszkatlanai között tévelyeg cél, értelem és a megérkezés legkisebb reménye nélkül az ember!

Hát hogyne, amikor órák és órák hosszat egyetlen fát, egyetlen bokrot se láttunk, csak zörgő, elszáradt füvet, szamártövist és árvalányhajat, ha meg a mind gyilkosabb, mind meredekebb hágókat magunk alá gyűrtük, előttünk ugyanolyan kietlen s végtelenül tágas fennsíkok nyíltak, mint amilyeneken megelőzőleg is abban a hitben, zötykölődtünk keresztül újra meg újra, hogy a hágón túl majd más világ, emberibb tájék, maga a paradicsom várakozik ránk.

Néha fellebbent előttünk egy-egy sas. Lomhán, esetlenül, hogy súlyos, zuhanóbombázó forma testét inkább a szél, mint a tulajdon izomereje lódítsa tovább. Az útfélen lócsontváz, autóroncs és obó is akadt. Obó, azaz hulladék-halom, amely úgy keletkezett, hogy a hágókon túljutva, az utasok egy-egy kő, bőrdarab, csont, anyacsavar, szalagfoszlány vagy repedt autógumi odavetésével áldoztak a hegy szellemének.

És messze, nagyon messze, amerre a lúdbél módjára kanyargó Tola folyó párája feszített a hegyormok közé áttetsző szivárványhidat, egy-egy nyáj, csorda és ménes is feltűnt, azt a látszatot keltve sok ezres létszámával a messzeségből, mintha a kopasz lejtők sziksót vagy csillámló havasi gyopárt virágoztak volna.

Só, igen: települést is átszeltünk vagy hármat, de arra már úgy elfásultunk, hogy épp csak tudomásul vettük fél útunkon a pusztai benzinkutat, Dasincsillenben a guandzot, azaz a mongol becsali csárdát, és napszálltakor, az éles ellenfényben a kancák csapatos fejését.

Pedig ... nemcsak érdekes, mulatságos is volt, hogy a komor, tekintélyes kútkezelő előbb nyugodtan megteázott, s csak aztán bocsátotta szomjazó masinánkat magas rezidenciája, egy ormótlan deszkavár elé. Megható, hogy a csárda gömbölyded mindenes lánya csakis köpenyt húzva volt hajlandó kiállítani pár garasos teacédulánkat. Az meg valósággal festő ecsetje után kiáltott, ahogy egy drótkötél hosszában vagy két tucat férfiárnyék a kancákat fejte a pusztaság mélyén, miközben az ősi csoportozat fölé három hatalmas tartályautó alumínium hengere vont alkonyi pírból koszorút.

Mondom: elfásultunk, s ebből a minden-mindegy állapotból még a kurta alkony s a hirtelen lezuhanó este minden képzeletet felülmúló színorgiája se tudott igazán felrázni.

A nap kigyulladt, meghízott: félelmes, robbanással fenyegető bíborbomba lett. A szomszédos hegyek elfeketültek. Színüket csakis a szurokfáklya lágy, bársonyos kormához hasonlíthatom. A távolabbiak gyengéden derengtek, akár a gyöngyház vagy a hajnali harmat cseppje a konkoly szirmán. A legtávolabbi, látóhatárt lezáró ormok viszont a legsötétebb karmin tűzvészét gyújtották ki.

Ráadásul a síkság is tajtékzani kezdett. Mélyéről gyapjasan fehér gejzíroszlopok törtek fel. Páragejzí-

rek, tudniillik, mert napszálltával akkorát zuhant a hőmérséklet, hogy valósággal felforrt belé a vizek tükre.

Aztán függöny a mutatvány végén — hirtelen lezuhant az este is. Eltűnt, bakacsint öltött a vidék, s akkora csillagok szikráztak fel, hogy a látásuk inkább félelmetes, mint barátságos volt.

S mi mentünk, mentünk: a GAZ ugrált, kapaszkodott, csúszott, mászott, tántorgott. Fényszóróinak kévéjében boglyas boszorkafejjé torzultak a vízjárásos völgyek zsombékjai és szakszaulbokrai. Egyszer csak... állj, csillagásszunk egyet, így a sofőr, majd legnagyobb megrökönyödésünkre azzal mászott vissza a kocsiba, hogy vissza az egész, eltévedtünk, ahelyett hogy jobb kéz felől esnék, mögöttünk ragyog a Sarkcsillag.

Hogy mit gondoltam, nem való ide, azt meg tulajdon magam se hinném el, ha nem lettem volna szenvedő tanúja, hogy miután belehajtottunk egy folyócskába és szerencsésen át is evickéltünk rajta, hogyan találtunk rá egy jurtára az éjszaka kellős közepén, s hogy egy álmos menyecske a kutyák láncot szaggató szíves látása közben hogyan igazította néhány szóval s egyetlen tétova gesztussal pilótánkat a helyes irányba.

A lényeg az, hogy még egyszer belehajtottunk a vízbe, a hanyatt fordulást is megkockáztattuk, mert rettentő meredek volt a visszafelé partja. Aztán ismét csak mentünk, mentünk, mentünk, és éjjel tizenegy óra tájban, amikor is valami potrohos torony s egy tábla állta utunkat, helyben is voltunk.

De helyben ám, mert mi állt a táblán?

A „vigyázz, hirtelen kanyar" nemzetközi jele, holott a hegyek közt s a kifogyhatatlanul egymásra következő fennsíkok útvesztőiben még csak egy nyíl se akadt irányjelzőnek, és Hudzsirt se egyéb mint egy völgy mélyén megbúvó, bájos kis fürdőhelyecske.

No de hát — rend a lelke mindennek, s a sztyeppén amúgy se lehet a KRESZ szabályait hathatósan gyakorolgatni.

Magas, vasmarkú, kordovánbarna férfiúval vagyok vendégségben Füredi Józsefnél, az ulánbátori magyar követség tanácsosánál. A házigazda régi jó barát és pillanatnyilag szalmaözvegy, mivelhogy felesége egy kis vásárlásra „ruccant át" Pekingbe. Ennek folytán a feketekávé veri ugyan a legjobb pesti főzeteket is, de az ennivaló feltálalása kissé akadozik, mert a család nagylánya és szemefénye, Éva húgom nehezen birkózik meg a jókora húsos és gyümölcsös konzervek felnyitásával.

— No, majd én, lelkem! — áll fel azonnal vendégtársam. — Én majd elintézem azokat a vacak konzervákat.

Füredi Jóska elmosolyodik.

Csak úgy ragyog az arca és ezüstös rőzsehaja.

— Földim az öreg — int a vendégtárs után. — Szintén csabai. Már másodszor járt itt huzamosabb kiküldetésben. Igaz-e, Jani bácsi?

A csabai szaktárs visszakiabál a konyhából:

— Öreg az ördög, meg aki mondja! Én legislegfeljebb csak... koros vagyok.

Nekem is jókedvem lesz, mintha legalábbis hazai levegő tódult volna be az apró szellőzőablakon, s így fordulok a konzervekkel megrakott Jani bácsihoz:

— És úgy, „koros"-nak hány esztendős mégis?

— Hatvan — döfi a nyitó csőrét egy ananászos dobozba Jani bácsi. — Hatvan. De nem az a számos.

— Hanem micsoda?

— Az egészség. Azzal meg nincs baj. Életemben csak egyszer akartam beteg lenni, akkor se sikerült. Rácsodálkozom.

— Akart? Ezt meg hogy' értsem?

— Szó szerint. Meztelenre vetkeztem, és úgy álltam ki a tizenöt fokos hidegbe. Hogy hátha meghülök isten segítségével. De hültem a fenét. Még csak a tüsszentésig se jutottam el, sajnos.

— Sajnos?

— Persze. A szabadságom kiadása húzódott-halasztódott, tudja. Pedig már szuszogni is alig birtam, úgy ki találtam lazulni... Gondoltam: egy böcsületes kis *influenza* árán legalább jól kialszom magam, meg a csontjaimból is kiheverem a fájást. De hát... nem sikerült.

— Ez mikoriban történt?

Jani bácsi ezalatt kinyitotta az ananászos dobozt, beleszippant, s csak úgy mellesleg feleli:

— Régen. A reakciós világban. De nem ez a lényeg.

— Nem?

— Nem hát. A mostani állapotom. Hogy az itteni klímát is birtam. Vígan. Reuma meg aztán a taknyam-nyálam egybefolyása nélkül. Pedig itt télen a negyven meg a még több fokos hidegek se ritkák.

— Az ám — kapok a szaván. — Ide hogyan került el? Ilyen irdatlan messzire?

Jani bácsi — ha nem volna kopasz szájú — most biztosan széttörölné a bajszát, de így csak mosolyog egyet, s a nézése lesz szerfelett hamis.

— Nem magam jöttem — mondja. — Hoztak.

— Ugyan már!

— De bizisten! A munka hozott, a malomszerelés. Ha viszont fain, kiadós munkáról van szó, és a kereset is meglehetős, a csabai ember nem ismeri azt a szót, hogy messzi.

— Aztán... könnyen feltalálta magát?

Jani bácsi akkorát nevet, hogy még a hátul berakott viplafogait is megláthatom.

— Én-e? — veti ki a mellét. — Csak malomban legyek, én rögtön otthon vagyok. Még ha Bergengóciában van is az a malom.

— Jól van — mondom. — De itt más a nyelv, ugye, mások a szokások, más a koszt... Hogyan boldogult el mégis?

Jani bácsi legyint.

— Nem volt az olyan boszorkányság — mondja. — Aki, mint én, beszédes, érdeklődő ember, annak nem akadály a más nyelv. A sógorság... mármint a kezem alá adott itteni elvtársak és elvtársnők egy kicsit magyarul tanultak meg, én pedig viszont. Ugyebár... először is érthető, rájuk passzoló neveket adtam nekik.

— Miért?

— Csak. Vagyis hát... nézze: most már megidomult a nyelvem, de eleinte hogy a zistenbe' tudtam volna kimondani olyan neveket, mint Damdinszüren, Tumurócsin vagy Tundugdzsán? Így aztán a legények Jancsi, Marci, Miska lettek, a lányok meg Margit, Mária, Icuka. Ki mit formázott. Persze.

— Hallgattak is rá?

— Nagyon! A végén egymást is magyarul szólogatták, annyira rákaptak, hallja.

— És aztán?

— Ó, a többi már könnyen ment. Príma tolmácsunk került, hogy megérthessük egymást.

— Kicsoda?

Jani bácsi ismét nevet, kinevet, s ugratva mondja:

— Nem személy volt.

— Hát? — megyek bele a játékba.

— A munka. Ahogy egymás kezére dolgoztunk.

Nézek egy nagyot, a képem is biztosan megnyúlik, s csak azért mondom, hogy ne egyezzen a szó:

— Derék. Csak ám... enni is kell, nemcsak dolgozni. Milyen koszton élt?

— A magamén. De a nyersanyagot, a matériát a sógoroktól szereztem. Néha még ingyen is.

— Kérincsélt?

János bácsiból a tréfálhatnék nyughatatlan ördöge beszél:

— Szereti maga a májat? — kérdezi egyenes válasz helyett.

— Szeretem.

— Megcsinálni is tudja? Úgy értem: elkészíteni?

— Azt már nem.

— Kár — adja a sajnálkozót Jani bácsi. — Mert így hiába tanítom meg rá, mit kell kérdezni, ha állatot vágnak a mongolok.

— Mi kell?

— Ezt: illik bajna? Van máj? Hát persze! Mert a mongolok semmire se nézik, és eldobják a májat... No, csináltam is én olyan resztelt és rántott májakat, borjút is, birkát is, mikor mi adódott, hogy utoljára a sógorok is megkívánták, és el is tanulták tőlem a csinálását.

— Eszik is?

— Ahol a *magyar* malom van, Harhorinban, ott igen.

— A szaván fogom, épp oda készülök holnap.

— Nyugodtan. Másról is megemlegetnek ott engem.

— Miről?

— A vízről, példának okáért. Az ivóvízről, mert azt is szereztem nekik.

Ez már sok, ezt már kénytelen vagyok dicsekvésnek venni:

— Maga?! — pillantok gúnyosan Jani bácsira. — Talán a fúrósaink! Úgy hallom, dolgozik ott egy magyar kútfúró csoport is.

De Jani bácsit nem lehet zavarba hozni.

— Most igen — bólint. — Akkor kezdtek munkába, amikor én eljöttem onnan. De mikor megérkeztem... ? Van ott egy folyó, az Orchon. Mérges egy folyó, sebes a vize. Úgy veti le magát a sziklákról, hogy porrá spriccel szét, és mindig szivárvány ragyog a vízesése felett. Nohát... ide járnak ki, ebből a folyóból isznak a mongolok. Nem mondom — tiszta, de állat is tíz- és tízezerszám jár bele inni. Így aztán nem sok gusztusom volt hozzá... Viszont a hegyekben, nem is messze a teleptől, találtam egy forrást. Annak igen, annak aztán pompás a vize. Tiszta is, hideg is. Kristály és jég. Csináltam neki egy kis betonmedencét, a medence homlokába csövet, úgy mondván: csurgót ütöttem, s most tudja, hogyan hívja a nép, mert arra is rászokott?

— Hogyan?

— János forrás.

— Maga után? A maga nevéről?

— Csakis.

Megenyhülök, s őszinte elismeréssel mondom.

— Ez már igen. Ennél szebb emlékhagyást elképzelni se tudok.

— Na! — kacagja el magát Jani bácsi. — Ami azt illeti, nevetésre is lesz okuk, ha felemlegetnek!

— Nevetésre? Miért?

— Jaj — kapkod levegő után Jani bácsi —, mert a *nádomra*, a legnagyobb nemzeti ünnepükre is beneveztem. Tudja: amikor egész Mongólia versenyez. Lovagol, nyilaz, birkózik és fut.

— Ezt mind csinálta? Mind? A hatvan esztendejével?

— Csak a felét — mondja Jani bácsi. — Az is elég volt nekem. Birkóztam, s győztem is, de a futásban már csak második bírtam lenni. Na ja, mert akkor csináltam magamból majmot. Márhogy a sógorok szemével nézve majmot.

— Mert a valóságban?

— Le én a cipőt, le a nadrágot is, s ott álltam meztélláb, kurta gatyában. Aztán neki, nyomd meg a gombot, János. Hanem úgy megnevettek, de úgy, hogy nekem is muszáj volt nevetnem. Futtomban. Mit mondjak? Elröhögtem a finist. Hát... így volt, jó volt, de még jobb, hogy most már mehetek haza.

— Pestre? — kérdezem.

— Ördögöt! Csabára. Disznót vágni, hurkát, kolbászt tölteni. Elvégre... csabai ember lennék vagy mi a manó! Ott a hazám, ahol a házam. Helyesen mondom?

— Tökéletesen, Jani bácsi.

A harhorini fogadó lapos, igénytelen kis dobozház. Apró pitvarából két teljesen egyforma lakrész nyílik. Első szobácskájuk egyszerre tölti be a konyha, a társalgó és a mosdó szerepét, a második, a tágasabb pedig afféle kollektív hálóterem.

Az elsőben — mindjárt a megvetemedett, reteszre járó ajtó mellett — egy bádoggal bélelt, pecekcsapos mosdószék áll, beljebb egy törékeny, pipaszárlábú sakkasztal, végül a sarokban egy falba épített, behemót pest-kályha.

A hálóteremben, végig a falak mentén, vaságyak szoronganak. Kettő a törött szemű ablakra merőleges. A lepedők és vánkoshuzatok viszonylag tiszták, a könnyű, rendkívül meleg teveszőrtakarók meg éppen elsőrangúak. Hanem a törölközők már gyanúsan, sőt: ragadósan barnák, s csak úgy árad belőlük a vastag, fullasztó faggyúszag.

Odakünn jeges, dermesztő felszél süvölt. Zabolátlanul és akkora erővel, hogy az se lenne csoda, ha felkapná, s a puszta mélységes mélyébe sodorná a telep jurtáit, kockaházacskáit, de még a közepén díszelgő, masszívan összerótt árnyékszék-kombinátot is.

Térképen, a karikája szerint város, a valóságban azonban csak jóravaló, nagyobbacska telep Harhorin. Ulánbátortól nem is messze, „csak" olyan ötszáz kilométernyire, viszont a magamfajta koca-utazó számára valósággal a világ végén. Főleg akkor, ha a meg-

tett utat nem a megszokott módon, de agyvelejének ismételt megrendülésével, gyomra idült émelygésével és ülőgumói tüzelő, elviselhetetlen sajgásával kénytelen lemérni az ember.

Itt, a világ végén, a harhorini fogadó egyik irodának megtett szobácskájában kérdezem Surányi Ernőtől, a magyar kútfúró csoportok zömök, kurta csizmás, pionír öltözékű főnökétől:

— Különben... mi újság? Hogy' megy a sorotok itten, druszám?

— Itt? Pazarul! — nevet a főnök. — Összkomfort, villany, víz, félrehely, mindenes bazár, Ulánbátorig első osztályú karaványút. Máshol meg mi van? Egy jurta és kész. Még az evés-ivás megoldása is fogas probléma.

Hát igen, a főnök csak tudja: örökké úton van, mintegy kétezer kilométeres körzetben helyezkednek el fúrós csoportjai, s ha azt mondja, hogy a harhorini különítmény jól kifogta a helyét — tapasztalásból és nem a hasára ütve beszél.

A szobácskában füstös, kellemes langyosság. A különítmény második számú Ernője, azaz Józsa koma épp az imént hasogatott fel hosszában egy halom fenyőrönköt. Bele is izzadt, mert geológusnak is elég cingár, aztán a fejsze is meglehetősen fura egy jószág errefelé. Van ugyan éle, hogyne lenne, de olyan széles a foka, hogy visszájáról alkalmazva pörölynek vagy taglónak is pompásan megfelelne.

A fa nyers kissé: hol durrog, hol meg sírdogál a behemót pest-kályhában. Erre a harmadik számú

Ernő, azaz a nyakigláb, anarchista-szakállas Király koma fordul egyet, gázolajat hoz be egy jó kétliteres bádogpitliben, és zsupsz neki: remek, gyakorlott mozdulattal egyenesen a kályha kapuszájába zúdítja.

Mindjárt van tűz, csaknem szétveti a kályhát, s vagy három fazékban az ebédnek valót is lyukra lehet tenni. A soros szakács ma Király drusza. Húslevest főz. Aranyréce, krumpli, káposzta és konzervborsó hozzá az alapmatéria. A récét sajátkezűleg durrantotta le még tegnap, az Orchon folyó valamelyik öntésében, a káposzta s az öklömnyi krumpli viszont a szomszédos harhorini állami gazdaságból való.

— Hogyhogy? Megterem? S ekkora? — markolok fel csodálkozva egy gumóriást. — Hányszor kapálták, hogy ekkorára nőtt ezen a szelek országútján?

— Egyszer se — feleli a fazekak mellől Király drusza. — A szűzföld kapa nélkül is felneveli. Más a baj vele.

— Micsoda? Szétmegy, pempő lesz főve?

— Sőt!

— Hát akkor...?

— Az a probléma, hogy mikor és hogyan szedik fel? És ha felszedték, kinek adják el? Mert a mongol atyafiság akkor se fogyasztaná, ha premizálnák a legjobb krumplievőket.

Ellenkeznék, hogy inkább a récelevessel etessen majd meg, ne ilyen mesebeszéddel, de hirtelen eszembe jut, hogy káposztából is egész hegyeket láttam Ulánbátor peremén, a fogyasztására is valóságos plakátfalak buzdították a népet, és a pusztai becsali csárdában: a guandzban mégis azt kellett látnom idefele jövet, hogy az egyébként farkasétvágyú sofőrfiú,

de még Nemsrai guáj is, az Európát járt tolmács, csakis a húst piszkálta ki a jóravaló, székelygulyás forma ételből, a káposztát viszont meg se kóstolta.

De hát... volt idő — szállok vitába a tényekkel és tulajdon magammal — amikor ide nyolcezer kilométerre, a Duna—Tisza táján is valósággal úgy kellett rákapatni a köles, mint főtáplálék mellett a krumplira s a különféle zöldségekre a népet. És hogyan? Furfanggal! Azzal bizony, mert az anekdota szerint eleinte kínálva, rimánkodásra se kellett, csakis akkor lett kapós a „földi alma", amikor egy okos, reformer gróf, aki jól ismerte a nép eszejárását, zárt helyen, a kastélypark kerítése mögött kezdte termeszteni. Még őriztette is, persze csak módjával, hogy a csőszöktől azért vígan lophassa, aki ettől fogva már nem muszáj-növényt, de kincset látott a krumpliban. Aminthogy az is: második kenyér, és egyszer majd nyilván itt is az lesz, ha véglegesen életformát cserél és röghöz kötődik a lakosság zöme.

Beszélgetésünk így: a krumplival indul, és azzal folytatódik, hogy... kétségtelen, bármily tűrhető is viszonylag a harhorini fúrós különítmény helyzete, van azért teher és kolonc elég. Hiányzik a család. Király drusza például alig párhetes csecsemőt hagyott otthon. Az átlag ezerötszáz—ezerhatszáz méteres tengerszint feletti magasság szélsőséges éghajlata is erősen próbára teszi honfitársaink testi és lelki erejét. Hiszen odahaza most van a legszebb vénasszonyok nyara, itt meg tegnap még akkora hőség uralkodott, hogy félmeztelenül is fulladoztunk, ma viszont mínusz húsz

fokot mutat a hőmérő, és kucsmában, bélelt bőrkabátban is vacogunk.

S ó, igen: van abban bizonyos romantika és vadregényesség s eleinte a férfiúi önérzetet is dagadoztatja, hogy főzés, mosás és otthonosság dolgában is el lehet nélkülözni az asszonyokat, de amikor ez az önkiszolgáló állapot megunt és keserves kötelességgé válik, még egy hitvesi bableves is a lukulluszi lakoma visszfényében tündöklik fel, a jól fűtött lakás s a frissen húzott ágynemű kényelme pedig már-már a fényűzés jellegét ölti.

De mindez csak afféle hangulati elem, a kedv- és kedélyhervasztó nehézségekből kóstoló, hiszen a vállalt feladattal, hogy minél több és minél bővebb hozamú kút legyen, csak másodlagosan van összefüggésben. Az igazi problémát a más, a mienktől meghökkentően elütő szokások, fogalmak és észjárásbeli különbözőségek okozzák.

Itt van mindjárt az a furcsaság, hogy otthon szül az asszony, erre a férfi, aki történetesen betanított munkás a kútfúróknál — fogja magát és szülési szabadságra megy.

Vagy: volt Surányiéknak egy mongol mesterük, a szakmát is értette már, s még bizonyos fegyelmet is tudott tartani a rábízottak között, de pár hónapja azzal állt elő, hogy szabadságra megy, mégpedig temetési szabadságra, mert otthon halálán van az apja, és ma már nem úgy megy a temetés, mint néhány esztendővel ezelőtt, amikor is a holttestet egyszerűen kitették a pusztaságba, s a többit a kutyákra, farkasokra és keselyűkre hagyták. (Jól értsük meg: nem embertelenségből, hanem vallási okokból, s mert a

törvényként felfogott évszázados hagyomány is így parancsolta!)

Nos, emberünk elment, és azóta is hiába várják vissza. Ez még egymagában nem lenne olyan nagy baj, de a példa ragadós, a kumiszivás ideje is elérkezett, s bizony az egyik fúrós csoportot az a veszély fenyegeti, hogy munkaerő híján csak három-négy kutat fognak majd produkálni a tervbe vett évi hétnyolc helyett.

A főnök, Surányi Ernő megpróbált intézkedni, persze. Márcsak azért is, mert amikor a vállalt munka átadása késik, a megrendelő fél korántse szokott olyan nagyvonalú lenni, mint amikor a munka feltételeinek megteremtéséről van szó, de mi volt a válasz, mit kérdezett tőle panasza meghallgatása után az ulánbátori „illetékes hely"?

Ezt kérdezte:

— Meghalt már az az ember? — Márhogy... az apa?

Mire Surányi:

— Azt én honnan tudhatnám?

— Akkor várjunk! — zárta le az ügyet „illetékes hely". — Pénz van, ember nincs... Ha megsértjük, a temetés után is otthon marad, végképp elveszik számunkra a mester.

De itt az idő másfajta fogalma és értelmezése is, mint a harmonikus együttműködés s a vállalt feladatok végrehajtásának újabb akadálya.

A mi embereink, ha már vállalták a nyolcezer kilométeres út viszontagságait, s a munkájukat se pusztán becsületbeli dolognak, de egyre inkább küldetésnek is tekintik, hajráznának: meglopni, kurtítani sze-

retnék az időt, s majd a bőrükből bújnak ki, amikor erélyes intézkedés helyett elég gyakran azt a szót kénytelenek meghallani, hogy: margas.

Margas, bizony, tehát: holnap, majd, egyszer, és így tovább, aszerint hogy még csak a megtárgyalásnál tart az ügy, vagy már menne a munka, ha vinnék.

Erről a témáról különösen Nagy János, a harhorini molnárkülönítmény vezetője tud keservesen hiteles példázatokkal szolgálni.

Ugyanis Harhorinban malom is van, az utolsó szögig Magyarországról való, s vezetője abban a jámbor hitben szerződött el fehérvári lakásának összkomfortjából ezelőtt három esztendeje pusztalakónak, hogy három-négy hónap, de legkésőbb fél esztendő alatt össze is szereli és be is járatja munkatársai közreműködésével. Úgy ám, de mi várt rá, micsoda visszakézből adott meglepetés, amikor Ulánbátorba megérkezett? Illetékes hivatalt ugyan talált, de malmot nem. Ellenben kapott egy sofőrt és egy autót, hogy elég bázа (anyagraktár) van a főváros környékén, keresse meg bennük sajátszeműleg, ami az övé. Azaz: nyomozza ki a Magyarországtól vásárolt malom alkatrészeit.

Azóta ez a malom már vígan megy, mégpedig olyan pusztai, lóról szállt munkásokkal és munkásnőkkel, akik eleinte a fizetésüket se vették fel, mert hírét se hallották a munkabérnek. Viszont ugyancsak a helyszínen beszerelésre vár egy másik, újabban vásárolt malom is, májusban kéne megindítani, de hol van az épület hozzá? Egyelőre sehol, mert még az alapja sincsen kitűzve.

A kérdés magamagát kínálja: lehet ilyen körülmények között eredményesen és jókedvvel dolgozni?

A végbe vitt munkák azt bizonyítják, hogy igen.

Igaz: messzire szakadt szakembereink első hetei rendszerint nehezek, s a fejüket is ugyancsak kapkodják, hiszen örök emberi tulajdonság, hogy messzire vetődve még a gyakorlott utazó is elsőre az extrát, a furcsát, a meghökkentőt veszi észre, s csak aztán, jóval később és fokról fokra a hasonlóságokat és azonosságokat. De meddig tart ez a felemás, inkább botránkozó, mint pozitív, realitásokkal számot vető állapot?

Csakis addig, amíg át nem látják, hogy hazai viszonyokat itt ugyan hiába keresnek, ellenben: legyenek bármekkorák is a furcsaságok és sokszor boszszantó buktatók, itt is és otthon is a szocializmus épül, csak éppen más-más alapon és más-más történelmi adottságokkal, illetve előzményekkel.

Ma már közhely, hogy Mongólia volt a világon az első népi demokratikus állam, s hogy évszázados mandzsu és papi uralom után, azt több szakaszban megdöntve, a nomadizáló állattenyésztés alapjáról tette meg első, hallatlanul merész lépéseit a szocializmus felé. De azt már nemigen részletezik a kézikönyvek, és a Mongóliába szegődő szakemberek se kapnak róla előzetesen alaposabb tájékoztatót, hogy az életformát, a közállapotokat és a kulturális színvonalat illetőleg mit is jelentett és micsoda eszközökkel dolgozott nemzedékről nemzedékre ez a kettős elnyomás és kizsákmányolás.

Vegyük csak a legszembeszökőbb ilyen eszközt: a láma-kolostorok rendszerét. A félelem, a letargia s a testi-lelki kiszolgáltatottság micsoda mélységeiből kellett és kell egyes vidékeken még ma is felemelni a mongol népet, ha egyszer ennek az alig egy milliós országnak százezer herét, a férfilakosság negyven százalékát kellett annak idején a láma-kolostorokban eltartania?!

Igaz: ma már csak egyetlen ilyen kolostor működik, az ulánbátori Gandán. Szobrai, pagodái és csodálatos műgonddal készült könyvei nemzeti kinccsé lettek, trombitás, csengős és bum-bumos zsolozsmázásai pedig az egzotikum-hajhász külföldiek számára csemegék.

De nem is olyan régen — még a húszas évek végén is — a lázadás, a fegyveres ellenforradalom gócai voltak a láma-kolostorok százai, s ha lehanyatlott, hát abban a füstben, vérben és puskaropogásban hanyatlott le végleg a hatalmuk, amelyet utolsó próbaként tulajdon maguk idéztek elő.

Egyes honfitársaim és elődeim az utazásban a „mindig kék ég", mások a „végtelen lehetőségek", ismét mások a „nagy kísérlet" — jómagam viszont a „fiatalok országá"-nak neveztem el Mongóliát. És joggal, mert soha annyi fiatalt még nem láttam, mint ott, a gazdasági, politikai és kulturális élet különféle posztjain csakúgy, mint a legmodernebb, egész frissen épült üzemek gépei mellett Ulánbátor, mint hallatlan erejű és vonzású centrum körül.

Az egyik textilgyárban — Nehmeliin ouildver a

neve —, ahol a munkásság nyolcvan százaléka nő, s e nyolcvan százalék újabb nyolcvan százaléka egészen fiatal, a tízosztályos iskolát tavaly végzett lányka, annyira megtetszettek ezek a bájos, ügyes, barátságos fruskák, hogy beszélgetés közben azt találtam kérdezni tőlük:

— Mi a szocializmus? Hadd lám, melyiktek tudja megmondani?

Lett nagy pirulás, lökdösődés és pusmogás, felelet is elhangzott egy-kettő, majd ismét én szóltam, mondván:

— Ti vagytok, ti mind, itt a gépeitek mellett, aranyoskáim!

Bók volt? Az! De ennek a bóknak minden szaváért boldogan vállalom a felelősséget.

Sagdar bagsi, azaz: Sagdar mester, az erdenei Magyar—Mongol Barátság Szövetkezet elnöke kumiszt, szüté cájt (sózott tejes teát), csokoládés bonbont, aszalt juhtúrót és hosszú szopókás Kázbek cigarettát hordat a keskeny, lenvászonnal letakart tárgyalóasztalra. Az első literes ibrik teát öröme és tisztelete jeléül főhajtva és két kézzel nyújtja át. Kivárja, hogy ugyan ízlik-e, maga is iszik, rágyújt, majd mutogatópálcát ragad, egy jókora falitérkép elé áll, és tiszta, tanárosan tagolt mondatfűzéssel a szövetkezet történetének és mai állapotának előadásába fog.

Adatai — legalábbis magyar fül számára — elképesztőek. Nálunk egy tíz-tizenkét ezer holdas szövetkezet már ritkaság számba megy, ahol vagyunk: az erdenei viszont ötszáznegyvenhatezer hektáros, vagyis területén két Komárom megyét lehetne elhelyezni. Ugyanakkor ezen az óriási Dzun baján nevű országrészen mindössze csak nyolcszáz család él — ezerkétszáz állandó, illetve kettőezerötszáz bedolgozó szövetkezeti tag — ami a területhez mérten akkor is csekély létszám, ha tudjuk, hogy a központi teleptől kissé távolabb, mindjárt az útkanyarban vége az egymást váltogató sztyepp-katlanoknak, erdőbe érünk, és hogy maga a Dzun baján is legnagyobbrészt sűrű, egymáshoz csatlakozó ősrengetegek szövevénye.

Igen: elképesztőek az adatok, a bagsi is szokatlan és egyúttal szeretetre méltóan ünnepélyes jelenség,

érzésnek, már az se lep meg, hogy a szövetkezet vadászattal is foglalkozik. Részben azért, mert az erdőségekben bőven van őz, szarvas, vaddisznó, farkas, hiúz, sőt medve is. Részben pedig muszájból, ahogy legutóbb is ötven medvét ejtettek el egyetlen hónap alatt, egyszerűen azért, mert a nagy szárazság kiapasztotta az erdei forrásokat, s a „vadon öregjei" lakott helyeken át jártak le a Tola folyó partjára inni.

A „terepen": egy óriási, három oldalról védett völgykatlan ölén azonban újra csak leesik az állam. Határnézőbe jöttünk volna, Sagdar bagsi azt mutatja meg, hogy a szűzföldet feltörve hol termesztették hektáronként tizenhat mázsát hozó búzájukat és zöldségféléik húsz különböző fajtáját. Ezzel nemcsak büszkélkedni — kedveskedni is akar, hiszen a zöldségfélék felének magyarországi testvérszövetkezetüktől kapták a magját, és öntözéses, szántóföldi kertészetükhöz is magyar szakemberek fúrták a kutat. Lettek is káposztáik akkorák, hogy némelyik négy kilogrammot nyomott. Jövőre pedig még szebb eredményeket remélnek, s ennek biztosítékát a saját munkájuk mellett abban látják, hogy magyarországi testvérszövetkezetüktől a főszezonra egy zöldségtermesztő agronómust és egy virágkertészt kapnak tanítómesterül.

Ahogy ott az őszi, megszedett mezőt lábaljuk, s a sekély, bulgár-rendszerű öntözőcsatornák labirintusaiban is megpróbálunk eltájékozódni, valahonnan a dombok zegzugaiból három imbolygó, rendíthetetlen nyugalmú teve ballag elő. Legelésznek, csak éppen

ahogy fekete mongol kaftánjában a térképet mutogatja, de negyedórába se telik, és egyik pillanatról a másikra a meghittségnek és otthonosságnak olyan érzése fog el, mintha dehogyis Mongóliában — Karcagon, a karcagi Lenin valamilyen brigádszállásán időznék egy erősen megfiatalodott Bártfai Sándor társaságában.

Honnan ered, mi szüli ezt az érzést? Talán a falra feszített magyar zászló, amelyet kormányküldöttségünk hagyott itt 1959-ben? Vagy a teás kannával és kumiszos cseberrel gyüszmészkelő, folyatott bajszú öreg mongol, mert olyan az ábrázata, mintha egyenesen a kondorosi tanyavilágból küldték volna ide lótenyésztői tapasztalatcserére?

Csak némileg, mert az igazi ok Sagdar bagsi előadásának egyik fordulata, mely szerint a szövetkezetet annak idején heten alakították meg, a munkát fakitermeléssel kezdték, és eredeti közös vagyonuk mindössze egy utazó sátor, egy ló és két darab rozzant telega (taliga) volt.

Most már beszélhet az elnök, bátran taglalhatja a mai, országrésznyi közös birodalom vagyonát: az ötvenezer állatot, a negyven téli szállást, a fúrt kutat, a mikroelektromos centrálét s a sztyepptől elhódított négyezer hektáros szántóterületet is. A küzdelmes kezdet azt az időt hozta eszembe, amikor otthon, a mi elnökeink is a nagy semmi felemlegetésével szándékoztak érzékeltetni, hogy tenger munka és küzdelem árán vitték valamire, s hogy bármekkorák legyenek is az eredmények, lényegében csak lépcsőfoknak tekintik a pillanatnyi állapotot.

Így esik, hogy hála ennek a jóleső otthonossági

azt nem érti az ember, hogy mit? A mező aszott. Csak kóró, bogáncs, ürömfű és szamártövis kínálkozik rajta sanyarú ennivalónak. És még valami: egy merő ezüst- és bársony-virágféleség. Vastagon, szőnyegekben terül szét, s ahogy jobban megnézem, azonnal fel is kiáltok, mert eddig álmomban se tudtam volna elképzelni, hogy némely vidéken tömegével díszlik és szinte... gyomnövény a havasi gyopár.

— Milyen magasan vagyunk tulajdonképpen? — kérdezem tehát Sagdar bagsitól.

— Ezerötszáz-ezerhatszáz méteres átlagmagasságban a tengerszint felett.

Így és most értem csak meg, hiszen amilyen szeretetre méltóan szerény, Sagdar bagsi egyetlen szóval sem hívta fel rá a figyelmemet, hogy micsoda szenzáció és páratlan bravúr is volt Erdenében a tizenhat mázsás búza s a zöldségfélék húsz különböző fajtájának a megtermesztése!

Ezt meg is mondom, de Sagdar bagsi azzal hárítja el a dicséretet, hogy sajnos, a növénytermesztést még csak most tanulgatják, ellenben az állattenyésztés korszerűsítését illetőleg már túl vannak a megalapozáson, és eredményeik is állandó jellegűek. Azt javasolja tehát, hogy látogassunk meg egy érdemes fejőnőt, majd robogjunk fel terepjáróval a völgykatlan legvédettebb sarkába, ahol is egy *haszant*, egy állandó téli szállást vehetünk szemügyre.

A fejőnő, Badamhant asszony jurtája viszonylag szélvédett helyen, dombok árnyékában áll. Társaságát még három jurta, egy patak, néhány térséges, fenyő-

törzsekből összerótt szabad karám és egy zölden levágott, hosszan elhullámzó rozskazal adja. A férj éppen tanfolyamon van, s így a vendéglátói tisztet — bár tiltaná az évszázados illem és szokás — maga Badamhant asszony látja el.

Kézen fog. Félszeg, megilletődött kis mosollyal a főhelyre ültet. Szüté cájjal és cukrozott, házikekszforma száraz tésztával kínál. A családját, életkörülményeit és keresetét firtató kérdéseimre is meg-megfelelget. Csak akkor jön zavarba s villantja ki szemlesütve még aranyfogát is, amikor az elnök fejőnői érdemeit kezdi taglalni. Hogy tudniillik évi ezer liter tejet produkál egy-egy tehén után, ami Mongóliában igen nagy szó, és különösen Erdenében az, hiszen legutóbb a szövetkezet szerződésileg vállalata, hogy egymaga elégíti ki Ulánbátor évi hétszázezer literes tejszükségletét.

Miközben mindezt feljegyzem, mint annak a folyamatnak egyik részletét és bizonyító erejű példáját, hogy a nomadizáló állattenyésztést hogyan kezdi felváltani a még nem istállózó, de már helyhez kötött és részben megtermesztett takarmányra alapozó nagyüzemi állattenyésztés, a jurta felemás, átmenetet tükröző berendezése is erősen megragadja a figyelmemet, lévén valósággal szemléltető ábrák sorozata ahhoz a tételhez, hogy az új, modernebb gazdálkodási forma a tegnapi nomádok életkörülményeit is alaposan megváltoztatja.

A ruhás ládák, szőnyegek, állatbőrök és tömlők még a tegnap vándorló életmódjának ősrégi használati tárgyai. Már valamivel „modernebb" kitalálás a dobkályha, a könyökös füstcső s az alig araszos lábakon

álló evőszék is. Majd a fiókos tükör, a tekerős varrógép s a nikkelezett csőágy következik. A legfrissebb szerzemény viszont a hatalmas, gázballon szerű, zománcozott termosz, a sodronyrugós ikerrekamié s a telepes rádió.

A fejlődésnek hasonló fokozatai figyelhetők meg a családi fényképeken is, amelyek — de ismerős szokás! — a tükör rámája alá vannak tűzdelve. A sort Szuhé Bátor sokszorosított lovasportréja nyitja. Majd a rokonság katonafiai jönnek, aszerint hogy a forradalmi háborúban vagy Halhin-Golnál, a japánok elleni csatákban vettek-e részt? Az utolsó tíz esztendő aztán a civilek fotografiáit is meghozza. Van itt tanfolyamon és üdülőben készült csoportkép; diákfiútól levelezőlap, aki az egyetem kapujában kapatta le magát; természetesen esküvői kártya is akad, amelyen a fiatal pár szakasztott abban a kitekert nyakú, megmeredt pózban hajlik össze, amelyben mifelénk is szokott.

A látottak arról tanúskodnak, hogy Badamhant asszonyék jólétben, rendezett viszonyok között élnek. Ezt az elismerés formájában feltett kérdést az elnök is, de maga a kedves, pirosbarna menyecske is megválaszolja. A lényeg: neki és férjének együttes havi jövedelme a közös munka után évi átlagban is meghaladja az ezer tugrikot. (Ez magyar pénzre átszámítva kb. négyezer forintnak felel meg.)

A *haszan*ról, vagyis a téli szállásról csak azt tudom elmondani, hogy valójában déli oldalukon nyitott masszívan összeácsolt gerendahodályok sora. Három-

száz marhát gondoz itt egy népes család, mégpedig úgy — és ez a dologban a rendhagyóan új —, hogy az állatok számára jócskán s már jóval a tél beállta előtt fel van halmozva a takarmány.

Vagyis: néhány lazán rakott, dombvonulat-forma szénakazal, amely sztyeppi gyűjtés. Zölden vágott, de már fejet és szemet nevelt rozs. Végül halmokba hányt marha- és tarlórépa. Az utóbbi akkorára talált nőni, mint egy-egy termetesebb sajtkorong, ami ismét csak azt bizonyítja, hogy a szélsőséges éghajlat, az évi rendkívül kevés, csupán két-háromszáz milliméteres átlagcsapadék s a meghökkentő tengerszint feletti magasság ellenére is igen nagy lehetőségek vannak a sztyeppi medencék feltörésében.

Igaz: a sztyepp fűféleségei rendkívül fehérjegazdagok, s a mongol pásztorok is akkora művészei a szakaszos legeltetésnek, hogy október elejére csak úgy reng az állatokon a faggyú, s még a tevék púpja is úgy megtömörödik, mintha préselt gumit vulkanizáltak volna a hátukra. De aztán jön a tél, jönnek a csontig hatoló fagyok és viharok, az állatok számára még a száraz kóró is csemege lesz, ha egyáltalán ki tudják túrni, kapálni az üvegkemény hókéreg alól, és mire kitavaszodik — csont és bőr valamennyi, a tevék púpja meg úgy lötyög és lefeg, ahogy a szájára fordított üres bőrtarisznya szokott.

Ezért nagy előrelépés, hogy Erdenében az utóbbi két esztendő során negyven haszánt csináltak, s hogy néhány év múlva — százhúsz-százharminc ilyen téli szállással — az állatok isten kegyelméből való tartásáról a részben már takarmányozó állattenyésztésre térnek át.

Úgy ám, de Mongóliában harminchat millió állattal kell számolni, s a faanyag kitermelése és száz meg száz kilométerekre való elszállítása se gyerekjáték. Így aztán még a legnagyobb szorgalom s a legkedvezőbb anyagi feltételek biztosítása esetén is jó pár esztendőbe beletelik még, amíg az erdeneihez hasonló technikával és arányban az ország száztízszázhúszezer haszánja megépül, s a megfelelő nagyságú feltört szűzföld is megtermi a maga takarmánymennyiségét.

Szokatlan, szerteágazó s derekas munka lesz ez, de éppen Erdene rá a példa, hogy mekkora haszonnal jár majd a keresztülvitele.

Ebéd után a telep különféle intézményeit látogatjuk meg. Van itt mindenes bazár, rádióállomás, gyógyszertár, állategészségügyi állomás, telefonközpont, hétéves iskola, kisdedóvó, beszálló vendéglő és törpe elektromos centrálé is. Nem, egyik se építészeti remekmű, csupán csak vályogbarakk vagy szibériai módra összerótt gerendaház. A céljuknak azonban pompásan megfelelnek, a hétéves iskola s az iskolát körülvevő internátusi pavilonok pedig valósággal elbűvölnek tisztaságukkal és katonásan egyszerű, tizenkét-tizenkét emberkére szabott berendezésükkel.

Négyszáz fiú és lány, a Dzun-baján vidék valamennyi iskolaköteles fiatalja kap itt lakást és teljes ellátást kora ősztől késő tavaszig. Mégpedig teljesen ingyen, mert az ellátást s az internátus fenntartásának költségeit is a szövetkezet fizeti. (Egy gyermekre évi kétszázhetven tugrikot véve, ez elég tetemes ösz-

szeget, magyar pénzre átszámítva kereken négyszázezer forintot tesz ki.)

És ami még nagyszerűbb. a fiatalságnak ez a praktikus, heted-hét határról való egybegyűjtése és testilelki ellátása korántse erdenei különlegesség. Egész Mongóliában ilyen a tanítás és az elhelyezés módja, legfeljebb a gerendaházat váltja a blokkház, illetve a jurták csoportja, attól függően, hogy hány tanulót számlál egy-egy oktatási körzet, s hogy milyen a helyileg adódó épületanyag.

Ez a magyarázata annak az egyébként első hallásra hihetetlen statisztikai adatnak, hogy a zömében még ma is nomadizáló állattenyésztés mellett Mongóliában nincsen analfabéta. Továbbá annak is, hogy az alig egymilliós lakosság számára tízezres alappéldányszámban adják ki a mongol írók szépirodalmi és ismeretterjesztő munkáit. Nem is olcsón és mégis vevőre találnak, s oly hamar, hogy éppen az olvasói igény a nyomdák legfőbb sarkantyúzója.

Búcsúzóul különös ajándékot: egy tányér kelbimbót nyújt át Sagdar bagsi. A véletlen úgy hozza, hogy a zöldségféléknek ez a kényes, burjánzó elfajzása emlékül szedett havasi gyopár csokrom mellé kerül. Nyilván csemegének szánta, s úgy gondolja: majd csak találok olyan jószívű háziasszonyt az ulánbátori magyar kolóniában, aki elvesződik vele és hazai módon készíti el.

De addig még jókora utunk van, s nekem időm is, fantáziám is arra, hogy a havasi gyopár s a kelbimbó kettősét épp a furcsasága miatt sokatmondó

jelképnek lássam. A múlt s a szocialista jövő jelképének, amit csak még szebbé, még szeretetre méltóbbá tesz az a tudat, hogy a kelbimbó magja hazulról, az otthoni Magyar—Mongol Barátság Szövetkezet kertészetéből való.

ÖRÖKSÉG

Dunát apaszt, levelet pörköl, egy láng a szeptemberi nap. Tüzében csaknem megolvad, és fémes, csillámló párát vibráltat a buszmegálló bádogteteje. Tágas, ablaktalan hodályt fed. Az építkezés munkásai emelték társadalmi összefogással. Esőfogónak meg is teszi, de hőségben maga a pokol s annak is osztályon aluli, mert lócát valahogy elfeledtek beleszerkeszteni.

Ebédre mennék, a mély, homokos, közelítő ösvény épp a sarkánál visz el, amikor ingerült dörmögés, majd egy hasító, kétségbeesett szoprán állít meg.

— Hát élet ez? Élet?! — visszhangzik öblös, torzító hangszekrény gyanánt a hodály. — Mikor látlak? Minden két hétben?! S akkor is hogyan? Megjössz, borosan, mind a világra dühösen. Falsz, fekszel, magad mellé parancsolsz, aztán se egy kedves szó, se egy kérdés, s már eleged is van, fordulsz is befelé. Én meg sírhatok. Hajnalig haraphatom az öklöm.

— De! Majd megudvarollak. Azt lesheted... Majd ha eltartasz. Majd ha a lottón telibe találsz... A zistenbe is! Én nyűvöm magam, a hátam is csaknem beszakad, akkora műszereket hurcolok, a kosztom hideg koszt, abból se zabálhatok eleget, s akkor még így Terikém, úgy egyetlenem, a mérgem mellé hízelegjek is... Dög fáradtan. Tíz évi házasság után... A pártnál meg a kormánynál tegyél panaszt. Vagy a bátyádnál. Az elnök „elvtárs"-nál. Hogy mondjon le, oszlassa föl a közöst. Akkor majd hazamegyek. Akkor

majd neked is kijut a jóból, tudom istenem! Hh... Méghogy se egy kedves szó, se egy kérdés. Hát mi vagyok én? Ezért jöttél ide? Inkább a sárba vágtad volna az útiköltséget, ha annyi a pénzed, hogy nem tudsz mit csinálni vele.

— De Gyula! Hiszen megmondtam, nem azzal kezdtem, hogy...?

A többit nem hallom. A többit robaj, kattogás és fülsiketítő mozdonyfütty mossa el.

Szemközt magasra hányt, kettős vágányú aluljáró húzódik. Erre rontott rá, ezen vágtat el mennydörögve egy hosszú tehervonat.

A hodály sarkán azonban rést pillantok meg. Keskeny, hasíték forma rést. Odalépek, és micsoda különös, micsoda fényes délben is kísérteties színpad ugrik elém!

Nyitott eleje feszes fénylepedő. Káprázta tó, vészes iramban száguld át rajta a tehervonat fordított árnyéka. Szélei bolyhosak, mintha az épület vascsöveit és lemezvégeit aranypenész lepte volna be. S a színen két, bársonyból kiollózott árnyék: egy férfi és egy nő.

A férfi ül: kezét térdei közé lógatva valami láda félén gubbaszt. A nő viszont áll: feje hátravetve, jobb vállával a bejárat sarkát támasztja. Magas, duzzadó melle ingerlően előre feszül, de hasztalan: a férfi úgy beszél, úgy mondja konokul a magáét, hogy földre van szegezve a tekintete.

— Soha! — szakítja át hangja a vonatcsattogás már foszladozó fátylát. — Inkább itt gebedjek meg. Kész. Vége. Ez a válaszom. Hülyébbnek üzengessen a bátyád, ha röhögni akar.

— Nem üzent — mondja elszántan az asszony. — Csak úgy beszélte, rám való tekintettel mondta, hogy mivel kellene próbálkoznod, ha mégis a közeledést keresnéd... Én voltam, én kilincseltem nála. Mert érzem, tudom, hogy az utolsó pillanatnak is az utolsója van itt... Tíz nap, legfeljebb két hét, és készen áll, üzemelni kezd a borjúnevelő.

— Felőlem? — rántja föl s ejti le vállát a férfi.

— Szamár! Te szamár! — toppant, és lódul el a bejárat sarkától az asszony. — Nem érted? Most még kellesz, kellenél. Beszélik, a saját fülemmel hallottam, hogy... az a Gyula, az a makacs, vasfejű Móger Gyula, mondták, ő kéne ide, olyan borjakat nevelne, hogy még!

— Azt leshetik... Még ha testületileg, delegációval kérnének rá, akkor is százszor meggondolnám, hogy menjek-e?

— Beszélj csak — haragszik meg az asszony. — Magad is tudod, hogy hülyeséget beszélsz.

— És te? Te mitől vagy olyan bölcs, olyan fene nagy lángész!? És egyáltalán: mit oktatsz, mit macerálsz te itt? Ez a tisztesség? Erre tettél esküt oltár és pap előtt?

Az asszony elernyed. Kezét hátra teszi, ismét a bejárat sarkában keres támasztékot, és fel, a kiégett, kikericslila égbe bámulva mondja:

— Jót emlegetsz... Az eskü... Hogy jóban-rosszban kitartasz mellettem. Minek jöttél el? Senki se kergetett... Gyula! Édes uram! — fogja könyörgésre a dolgot. — A gyerekre Gyuszikára gondolj. Van is apja meg nincs is... Akkora nagy ügy, olyan lehetetlenség, hogy odaálljál a küzgyűlés elé?

— Olyan!

— De miért?

— Csak!

— Nem, ez nem válasz, Gyula — ingatja fejét csendesen az asszony. — Te nemcsak makacs vagy, te — félsz is.

A férfi megmered, majd oly vadul ugrik talpra, hogy a ládaforma készséget is csaknem feldönti.

— Ki fél? — kiáltja. — Fél a nehézség! De vezekelni se vagyok hajlandó. És nincs is miért. Ujjal se értem se a bátyádhoz, se a községhez.

— Hát... ujjal nem — mondja az asszony. — Azzal csakugyan nem.

— Mi? Mit beszélsz? — hökken meg a férfi.

— Az igazat. Mert... szóval meg aztán cselekedettel mégiscsak bajt csináltál.

— Mikor? Nem mondanád meg?

— Te is tudod — mondja az asszony. — Mindjárt az elején. Csőd lesz itt, nem termelés, mondtad. S hogy... széles a világ, inkább dögöt nyúzol, pöcegödröt pucolsz, semhogy a függetlenségedet föladd.

Süket, bénító csend lesz.

Egy bolond, must szagától berúgott tücsök olyan reszelésbe fog, mintha az ég búráját akarná cikkekre szabdalni.

A férfi maga elé bámul, majd gondol egyet, rágyújt, de három gyufaszálat is kettőbe tör, mire füstöt ereszt végre a cigarettája. A ládaforma készséghez lép, rádobja magát, és hamis, erőltetett higgadtsággal mondja:

— Hát aztán? Ha mondtam, csak azt mondtam ki, amit a többiek elhallgattak. Beszariságból. Attól tartva, hogy elvitetik őket az agitátorok... És lám csak, lám: máig se tudják megbocsátani, hogy őszinte voltam.

— Tévedsz, megint tévedsz, Gyula — mondja az asszony. — Nem olyan buták az emberek. Tudják, hogy számítás, cigánykodás volt a bátorságod nagyobbik fele... Te igen, te világgá mentél, meg se vártad, hogy mit végez az alakuló gyűlés. De engem bezzeg, engem jól otthon hagytál. Hogy be a közösbe. Hogy... okos asszony vagy, vakuljon a világ, értem is helyt tudsz állani, Terka.

— Helyt is álltál — mondja félszeg, alamuszi hízelgéssel a férfi. — Megmutattad, hogy aranyasszony vagy. Csak a nyelved, a nyelved, azt kéne kissé megkurtítani.

— Helytállás... — legyint az asszony. — Éppúgy mondhattál volna színészkedést is. Sírtam, hisztériáztam. Azzal fenyegettem az értékelő bizottságot, hogy lúgkövet iszom. Ott, a szemük láttára. És mit értem vele?

— Sokat! — lelkesedik a férfi. — A lehető legtöbbet! Olyan árat, hogy olasz cég, külföldi csiszár se fizetett volna a marháinkért többet.

— Amiből nekem farkapénz se jutott. Miért nem nyúlhatok hozzá? Miért dugdosod?

A férfi már ismét ellenséges.

Gőggel, a magasból mondja:

— Mert... szentség. Még szükségem lehet rá.

— Mikor? Ha újra kezded? Ne is haragudj, de nem vagy normális, neked agyadra ment a csökönyösség,

Gyula... Nézhetsz. Nincs csőd, nem lett csőd. És hatalom sincs, ami változást hozna. Akkor meg mire vársz?

— Minek siessek? A széket is megfújják alattam, ha kellek.

— Kellesz. *Még* kellesz — bólint az asszony. — De tapsot ne várj, tapssal senki se fogad. De baj az? Majd csak kiállod a fejmosást... Várunk. Nagyon várunk már. Gyuszi fiad is meg... meg Józsi bátyám is. Írjál. Hacsak pár sort is. Postása leszek. Lehetek?

És ugrik, repül az asszony, bólintást se vár. Átfogja, teljes erőből melléhez szorítja a férfi fejét. Sír, nevet, forró, érthetetlen, kis szavakat duruzsol.

Mígnem a férfi:

— Eressz! Nem megyek — kiáltja, s úgy vagdos, csapkod a karjával, mintha örvénybe került volna.

Az asszony megtántorodik. Elhátrál. Üveges, eszelős tekintettel nézi a férfit, és alig hallhatóan suttogja:

— De miért? Miért?

A férfinak már rég, már percekkel előbb kialudt a cigarettája. Most rápillant, leejti, rá is tapos, és a homokot sikálva mondja:

— Mert... becsület is van a világon. Társakkal vagyok. Heten is utánam jöttek. Hogy' esnék nekik, ha itt hagynám őket?

— És a község? Az egész község? Azt ott tudtad hagyni? Akkor nem volt a világon becsület?

— Elég! Hallgass már! — ugrik fel ismét a férfi. — Kié vagy te? Kihez tartozol? Piszkolsz, gyalázol, hogy annál inkább a bátyádékat dicsérhesd. Kilépsz! Értetted? Majd én megmutatom, hogy...

— Mit mutatsz meg? — vág közbe, s nyújtja el a kérdést dermesztő gúnnyal az asszony. — Hogy hét meg nyolcszáz forintokból hogy lehet fényesen élni? A többit föléled, abból a gyerekednek egy zsebkendőre se jut. Még én is többre megyek, többet keresek otthon. Pedig csak tavasz óta járok a csibetelepre.

— Hát ez... hát ez már aztán... — lihegi, zihálja a férfi.

Tipródik, körbe forog, mintha botot vagy követ keresne. De nem: csak leguggol, a ládaforma készség szíjazatát/ cibálja, egyengeti, s miközben a nehéz, esetlen terhet a vállára rántja, hördülve, szaggatottan mondja:

— Az ember... gürcöl, kínlódik. Az ember... kétforintos kalbászból se zabálhat eleget, és akkor itt van, ez a köszönet. Értem én, most már... letagadni se tudod: van valakid, vigasztalót találtál. Azért hozott ide az ördög, hogy összevessz velem.

— De Gyula! — markolja vállon és keresi tekintetét az asszony. — Ezt ne mondd, ne merd mondani. Esküszöm, a gyerekem életére eszküszöm...

— Cafat, riherongy, az vagy! — torkolja le a férfi. — Eressz, hogy... be ne piszkoljam veled a kezem.

Azzal kitört az útra. Szilajon, mintha magas, alámosott partról akarná vízbe ölni magát. Nyomában sikoltás pányvája suhog, de még csak megtorpantani se bírja.

— Őrült, őrült vagy! Nem kellesz! Haza se gyere!

Majd elfulladt, kétségbeesett zokogással:

— Gyula! Gyulám!

De hol van már ekkor a férfi?

A kanyar torkába ért. Ott egy kaviccsal megra-

kott teherkocsi éri utol. Fékez, felveszi, s máris üres, máris élettelen az út. Annyira, hogy a szőlőkből aláevickélve egy árva ürge is komótosan, poroszkálva kelhet át rajta.

Az asszony áll, csak áll. Szeme az üres kanyaron. Karja béna, félbemaradt mozdulattal a messzeség felé tárva.

Most gondol egyet, a magasra hányt, bozótos töltésre néz. Töpreng, elhatározásra jut, s már lódul is.

Úgy tűnik: nincs erő, amely vak, kétségbeesett történtetését meg tudná állítani.

Csak a bokrok közt, a töltés aljában érem utol.

— Asszonyom! Hová? — ordítok rá, mert zengnek-zúgnak már odafönn a sínek, s egy mozdony hujjogatva jelzi, hogy szerelvény jön, vigyázat ott a kanyarban.

Az asszony elrántja a karját, rám néz, s én hüledezhetek, mert tekintete tiszta, értelmes, és csupán haragot s méltatlankodást villant.

— Mi köze hozzá? — rántja meg dacosan a vállát is, s mire elzúg a vonat, és füstje is fészket csinál magának a bokrok alján, már azt is tudja, azzal is tisztában van, hogy hallgatóztam.

Igazi parasztszépség. Haja sötétszőke, csak a halántéka táján sáfrányos. Kissé tatáros, szilvametszésű szeme borostyánbarna. Arcélén alig derengő, egészséges pír.

— Különben... mindegy — szánja el hirtelen magát. — Az uram mérnökéhez indultam.

— Erre? — kérdezem, s oldalt, az aluljáró felé pil-

lantok, hogy hiszen ott a rendes út, még jelzőtáblák is állnak a partján.

— Erre hát! — mondja az asszony. — Erre van toronyiránt!

— S a mérnök? — kérdezem. — Mit akar megtárgyalni vele?

— Az elbocsájtást. Az uramét. Mi mást?

— Ne tegye — mondom. — Csak még jobban elvadítaná. Sose bocsátaná meg, hogy maga mert cselekedni helyette.

— Hát akkor...?

Az asszony elgondolkodik. Bájos, festenivaló mozdulattal még a mutatóujját is az ajkára illeszti. Szólni azonban nem szól, mert nincs is rá ideje.

A dombon túl buszduda bődül.

Erre összerezzen, kapja magát, s már iramodik is. Toronyirányt. Búcsú és intés nélkül. Menet közben, meszeléssel állítja meg a buszt. Felszáll rá, ablak mellett kap helyet, de még onnan, még ablakon át se néz rám vissza.

Ami rendjén is van. Hiszen a győzős, akaratos asszonyok fajtájából való.

Alig múlt este tíz, a hold most ért a Duna fölé, de az alsó telep máris elnyugodott, és két ablak híján lámpát is oltott.

Az egyik az éjjeli portásé. Asztalán újság, orrán szemüveg. Olvasást mímel, a fejét is megtámasztotta. Félig már alszik, bár a dolgától egészen is alhatna.

A másik ablak a telep italboltjáé. Odabenn víz zubog, poharak csörömpölnek, hordó kong, de vendég egy szál sincs, csupán a „személyzet" rak rendet, hogy idejében elérje még az utolsó autóbuszt.

Különben csend van: nagyokat lélegző nyári éjszaka. Csak a nyárfacsemeték lombját rezgeti, forgatja holmi nyughatatlan kölyökszél, és észak felől, az építkezés katlanából döndülnek, sivítnak, bugyborognak idáig a második műszak tompa, egybemosódó hangjai.

Ott éjjel is világosság van. Ívlámpák ütegei lövellnek a völgy fölé fénybúrát, és hegesztőpisztolyok ibolyás, vakító lángja villámlik, mintha maga az éjszaka hunyorogna, amiért álmából zavarták fel.

Elfáradtam: se a munkához, se az alváshoz kedvem. Gyerünk, járjunk egyet. Ilyenkor nincs nyugtatóbb, mint a telep kihalt, butítóan egyhangú utcarengetege, ahogy blokk blokkot s keresztezés keresztezést követ.

Az ablakok zárva. Tükrükön holdfény, csillagpor és meszelés a függöny. De ahány a lakószoba, ugyan-

annyi a nyitott, szúnyoghálós szellőzőnyílás is, s így akár kottára szedhetném, hogy melyik szállás milyen hangnemben szuszog, horkol, és fészkelődik, ahogy az ablakok alatt elballagok.

S már itt is a Duna. Hályogos, megalvadt ezüstjén lomha sünóriás most szemben a sziget. Balra a naphosszat csörgő-csikorgó kikötő. Hallgat, és kavicshegyei titokzatos, kincseket rejtő piramist játszanak.

Ekkor a szélső, legközelebbi blokkban valaki elneveti magát. Akár ha kakasszó csuklana kaffogásba. Majd egy rezes, hányaveti hang, amelyet vaságy nyikorgása kísér:

— Á, öregem, cuclit a szádba, mit értesz te a nőkhöz?! — mondja. — Ha egy pipi azt mondja „igen", az legtöbbször „nem"-et jelent. A „nem" viszont majd mindig „igen"-t. Ha meg azt hallod „soha", vedd úgy, hogy „hamarosan". Nahát. Én éppen itt, a „hamarosan"-nál tartok. Azért is lépek le pénteken. Mégpedig délben. Déli egykor, ha tudni akarod.

És ismét nevet, ismét dob egyet magán. Gyufát is gyújt, mire egy másik hang, egy tiszta, de felindulástól hadaró tenor:

— Bánom is én, hogy kinél meg minél tartasz! De annyi szent: itt maradsz, nem lépsz le pénteken.

— Phö! Ki tart itt? Te? Egy KISZ-tag, kisfiú ahhoz, Béluskám. Sőt! Kiszfiú, hogy stílusos legyek.

— Nem láttad? Tele a rámpa, de még a sínek köze is. Ömlesztve, szerelvényszám érkezik a gép!

— No és! Attól még nem muszáj, hogy Kalló Dódi szűzességi fogadalmat tegyen.

— De az sem ám, hogy ezreket fizessünk ki kocsiállás meg más istennyila címén!

— Pont miattam. Az én ócska, örökké lerohadó darus kocsim miatt... Almás! Unom, hogy olyan fain, olyan ágyban is jajde-szocialista ember vagy.

A tenor kihagy. Nyilván a harag és a felháborodás némította el. Helyette egy mély, öntöttvas-tömörségű hang kondul meg, s bosszúsan mondja:

— Ami azt illeti, téged is meg lehet unni. Ritka egy cinikus fráter vagy, Dódi.

— Nna! Csakhogy Pongi bácsi is megszólalt! Ej, öregúr! Mit ártja bele magát a más dolgába? Sz' azt se tudja, mi az, hogy cinikus?!

Gondolom magamban: dehogy nem tudja, mert ismerem, esett már egy-két találkozásom a mély hang tulajdonosával. Baksa Pongrácnak hívják, a gépészeten dolgozik, s ifjúmunkás korától mostanáig már egész könytárravalót összeolvasott.

Felel is, nem kell félteni. Szakasztott úgy, mintha pimaszul szemtelen tanoncot oktatna.

— Az attól függ — mondja.

— Mitől?

— Hogy mijére vagy kíváncsi a cinikus szónak? A jelentésére vagy a származására.

— Nocsak?! — hökken meg Dódi. — Az is van neki? Származása?

— Van, hogyne lenne — fejtegeti a legszebben Pongi bácsi. — Idegenből jött, a görög „kutya" szóval tart rokonságot. Azokat, az olyan világmegvető filozófusokat hívták így, akik még a szükségüket is kutya-divat szerint, mások szeme láttára végezték.

Nevetés csattant fel: sok hangú s nyilvánvalóan Pongi bácsival tartó nevetés. Csak Dódi dühös, ő próbálja meg hanggal pótolni az észt.

— Hülyeség! — kiáltja. — Egy büdös szó se igaz ebből a kutya-heccből!

— Mér'? — kérdezi lágyan Pongi bácsi. — Neked talán különb természeted van? Van a csudát. Mikor... ha jól meggondolom... egy valamiben te még a kutyát is lekonkurrálod.

— Hallja-e? De ez már aztán...!

És Dódi folytatná, s az ágyról is leugrana talán, de letorkolják, rákiabálnak, Pongi bácsi viszont olyan biztatást kap, akár egy gólhelyzetbe került középcsatár.

Hanem az öreg biztatás nélkül is formában van. Krákog, böhékel, és szelíd, ám annál rendíthetetlenebb logikával folytatja:

— Hát hogyne, mikor a kutya ösztönösen is tudja, mi a tisztesség. Mindig igyekszik bekaparni a piszkát. Te viszont fel vagy, dicsekszel vele, előre bejelented, hogy mikor és milyen formában óhajtasz közibénk piszkolni.

— De mondja, de nagyon tudja mondani! Mér' nem tesz róla, ha akkora bölcs?

— Teszek is. Ne félj, rákészülök a pénteki napra... Halljam csak meg, hogy baj van, be talált dögleni a darud, abban a percben ott leszek nálad. Brigádostul... Mert igaz is: mire nézed te a világot, micsoda ember vagy, Dódi? Hétfőn is késve, déli egy órakor kezdtél, a szombatot is péntekre helyezned át. A végén odáig viszed, hogy gyenge három napból lesz ki a heted.

— Irigyli? — próbál csak azért is pimaszkodni Dódi. — Maga sose volt fiatal, mi? Sose csinált a heti hat napból négyet vagy ötöt?

— Csináltam. Az is megesett, hogy mindössze hármat csináltam.

— Hát akkor? — kiáltja Dódi. — Akkor meg mit prédikál? Mit adja itt a kommunista szentet?

— Adja az öregapád. De ami igaz, az igaz. Nem a kedvem tölteni — muszájból csináltam azokat a három meg négy napokat, öcskös.

— Á, ezt már ismerem — nevetgél Dódi. — Ne is folytassa. Én a magam részéről befordulok. Már be is fordultam. Szép jóéjszakát, Pongi fater.

— Pedig az kéne nektek is — dörmögi az öreg. — A muszáj. Az az igazi normás... Engem még Bukarestbe, a királyi Romániába is elvitt.

Csend, csak a Dunán bődül el egy teherhajó, ahogy a sziget mögött elhúz, és lassú, divatjamúlt lapátkerekeivel a vizet paskolja.

Majd egy hang, a csengő tenor, akit Dódi pimaszkodással bírt le a vita kezdetén:

— Bukarestbe?

— Oda.

— És... és miért, hogyan hogy' éppen oda?

— Mert darab ideig még ott is, a királyi Romániában is jobb volt, mint itthon, a lovastengerész alatt. De aztán jött a világkrach, oda is beütött, ott is nemzeti jelleg lett a luftolás. Gondoltam: ez így nem lesz jó, s megpróbáltam állandó munka után nézni. Így, mászkálás közben keveredtem be a Popescu céghez. És ott is ragadtam. De hogyan? Olyan káderezés után, hogy ahhoz képest kismiska, kabaréjelenet, ami mostanában szokás! Épp a harminchatodik voltam,

akit megvizsgáztattak. És nem is akárki — maga a főnök vizsgáztatott meg.

— Miket kérdezett?

— Az csak a végén volt, kérdezés, fönn az irodán, mikor a gépek mellett már befejeződött a tortura. Kérdezni pedig csak egyet kérdezett.

— Mit?

— Hogy hajlandó vagyok-e tanulni? Sokat és szakadatlanul tanulni. Mert ő első generációs ember, építész, akinek tégla- és cserépgyára is van, és hát ő nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy szabadalmakat vegyen. És minek is venne, amikor hozzávaló emberekkel saját maga is produkálhatja, amit olcsón termelve drágán tud továbbadni vagy beépíteni... Pedig az apja milliomos volt. Kódisból milliomos.

— Ez vicc vagy csakugyan az volt?

— Csakugyan. Maga a főnök, az ifjú Popescu mesélte el, hogy hogyan lett az?

— Hogyan?

— Galaci volt, a Duna-parton árulgatta a cukrot, cigarettát meg a cipőpertlit, s egyszer csak hallja ám, hogy két úriember, két mérnökféle vitatkozik, csak amúgy strandolás, sütkérezés közben. Hogy hová épül majd a móló, a rakodótér, a magazin ésatöbbi, ha a királyi kormány nagy, korszerű kikötővárossá fejleszti Galacot. Több se kellett az öreg Popescunak! Hagymán, kenyéren élt, a családját csaknem halálra éheztette, kölcsönt is fölhajtott valamelyest, s addig nem nyugodott, amíg övé nem lett az a hitvány, zsombékos partrész, amit a két mérnökféle strandolás közben mutogatott... A többi csak annyiból érdekes,

hogy mihelyt a kikötő meglett, az öreg Popescu is nyomban milliomos lett. De milyen milliomos? Két fia volt. Az egyiket mérnöknek, a másikat orvosnak taníttatta ki. Mikor aztán a diplomájuk megvolt, azt mondta nekik: Eddig az én kenyeremen voltatok, most agyő, menjetek világgá, mondta. Legyetek urak a saját eszetek után... Ha vendégül jösztök, jól van, terítve nálam az asztal, de amúgy nem ismerjük egymást. Pénzt csak a halálom után kaptok. Bizony.

Hosszú, beszédes szünet.

Valahol rossz a csap, idáig hallatszik szaggatott sírdogálása.

Majd Pongrác bácsi, de olyan hangsúllyal, hogy szavai mellé kesernyés mosolyt képzel el az ember:

— No, és ki tudná megmondani — kérdezi —, miért mesélte ezt nekem a főnök? Ott: egy ültő helyünkben, mindjárt a káderezés alkalmával? Okulásul. Hogy egy vállalkozás nem játék. Se én, se más munkás ne várjon irgalmat tőle, ha egyszer őhozzá is ilyen kegyetlen tudott lenni az apja. Vagy a meló vagy a kirúgás. Hallod ezt, Dódi?

Dódi hallgat s hallgat a szállás is. Aztán motoszkálás, valaki ágyról lép, majd a tiszta csengésű tenor, de ezúttal tompán, mert meg van hökkenve:

— Alszik... — mondja. — Nem baj? Nem haragszik, Pongi bácsi?

— Baj? Ugyan már! — dörmögi az öreg. — Ha olyan könnyen menne az emberfaragás, már régesrégen szabadalmat váltott volna rá valaki. Hanem... holnap is nap lesz, aludjunk gyerekeim.

Márkás név, híres nemzetség a Pethő! Egy „szer"-t, egy egész falurészt bír, s mióta? Már réges-rég, már az árpádházi királyok óta, akik gyepüt, határt őrizni parancsolták a Rába mellé az első Pethőt.

Legalábbis így mondja-meséli a szájhagyomány s méltán, mert kemény, katonás nemzetség ma is a Pethő. Két esztendeje, a szövetkezet-szervezés alkalmával például egyetlen aláírás, a Pethő Istváné, még az oldalági rokonságot is mind a közösbe irányította.

Ebben persze, része volt annak is, hogy Pethő István embernek is és gazdának is mindenkor megállta a helyét.

Ebben az állapotban ismertem meg, de mint szövetkezeti elnökkel még nem találkoztam vele. Reggel, a járási tanácson került a neve szóba. Azzal, hogy Pethő igen, Pethő aztán elnök magáért, no de hát... könnyű neki, akkora tekintéllyel és humorral mint az övé, még a legádázabb, legjobban berzenkedő renitenseket is meg lehet szelídíteni.

Gondoltam: a tekintély humorral párosulva elég ritka tünemény. Gyerünk, látogassuk meg tehát Pethőt, talán nem veszi zokon, ha munkájához árnyékul szegődök.

Most hát nála: a tágas, szellős, laboratórium-tiszta konyhán vagyunk. A padló műköve fénylik. A fala-

kat mellmagasságig ragyogó, halványzöld csempe borítja. Ragyog a gázra átszerelt, ballonnal működő asztaltűzhely is. És ni: a sarokban, ahol egykor az ódon, tulipánjai-fakult tálas ferslóg állt, külföldi gyártmányú jégszekrény feszít. Ebből sorjáznak elő a zömök, harmatos hasú aludttejes köcsögök. A háziasszony szolgál velük. Zárt, hátul kötős fehér köpenyben van. A szövetkezet vajüzeméből lépett át, hogy mint játékos szóval, mejegyezte: ne csak láttatja — módja is legyen a vendéglátásnak.

— Hát... alaposan megújultak — mondom, mielőtt kanalat ütnék a pompás, májasra aludt tejbe.

Ember és asszony összenéz. Éppen hét esztendeje, hogy többször is elestézgettem náluk. Akkor még korhatag, gödrösre kopott téglán jártunk, működnek, csempének híre se volt, s az asszony — helyeslésemet várva — azon duzzogott, hogy mikor vesznek már rádiót, anélkül süket a ház, merő unalom, és süket, bugris marad az emberlánya is. A férj nevetgélt, hogy hát aztán, neki rádió nélkül is eleget fáj a feje, az kellene csak, hogy még fektében, párnák közt vagy a töltött káposzta mellé is örökké csak a szövetkezetről prédikáljanak neki.

A tréfának komoly magja is volt, mégpedig kettős magja. Pethő valóban unta a szövetkezetről szóló tudnivalókat, félt is a közöstől, ám ugyanakkor fösvény is volt: pénzt kizárólag csak a gazdaságba fektetett bele.

S most ez a nagyvonalú, csupa technika és csupa tisztaság újulás...!

Megjegyzésemre az asszony felel. Picit beharapja a száját, hunyorít és elütőleg mondja:

— Ideje volt... Mi, bezzeg — folytatja sóhajtva —, mi megvénültünk. Saját magunkat nem tudjuk megújítani.

Komolyan beszél, pedig úgy megtelt, úgy kivirult, hogy fekete-piros, kissé tatáros arcú, harmincéves asszonyban festeni se lehetne szebbet. S a férj: Pethő István se panaszkodhat. Későn nősült, úgy a negyvennégy-negyvenötödikben járhat, de sudárabb s egészségesebb, mint valaha. Kalapot újabban nem hord, s így arca és homloka is hibátlanul, egyenesen bronzos. Csak épp a szeme sarka és orrtöve fehéren cirmókos, ami annak a jele, hogy napszemüveget még nem használ, s hogy a nevetés se olyan ritka madár nála.

Ami pedig a viseletét illeti, hát bízvást elmondható, hogy a kockás, kihajtott ing, a könnyű vászonnadrág s a pántos, kényelmes szandál teljesen kivetkőztette egykori gazda-mivoltából. S akkor az asszonyka még azon kesereg, hogy... saját magukat nem tudják megújítani.

— Nem is kell — mondom. — Semmi szükség rá. — Lefogadom, hogy újházasnak se voltak fiatalabbak.

Az asszony tiltakozna, kissé hűhózva, negédeskedve, mintha bizony a tükre banyaábrázattal szokta volna kétségbe ejteni. Ekkor csattan a kapu, felkong a kapuszín cementje, s a sarkig, szellőzni tárt ajtón egy nyakigláb, kezét-lábát hányó kamaszfiú toppan be.

— Klom! — így köszön, ami nyilván a „csókolom" gazdaságosabb változata akar lenni. Külön is biccent, kissé mereven, gúnárnyakat nyújtva, amikor észreveszi, hogy vendége van a háznak. S már ott sincs,

a hátsó szobába suttyan be, attól való félelmében, hogy hátha meg találom vizsgáztatni.

Magamban igazat adok neki.

— Jól megnőtt! — emlékezek vissza a hajdani kisiskolásra. — Most hányadikos?

— Hetedikes! — feleli Pethő, és szeme ragyog, váltig az ajtón van, mintha a deszkán keresztül is látná a fiát.

— Mit mond? Minek készül? Gazdásznak?

— Á! — legyint nevetve Pethő. — Az anyjára ütött, rádió-bolond. Már tavaly összemesterkedett egy tranzisztoros készüléket. Pestet, a „Kandó Kálmán" technikumot emlegeti, hogy ő bizony oda megy, s hogy tegyek róla, elég fejessel jövök össze, járjam ki náluk, hogy oda mehessen.

Derülünk, hogy ezek a gyerekek, ezek aztán megérik a pénzüket, ugyan honnan tudják, hogy mi fán terem és mire jó a „szociálista összeköttetés"?

Az asszony villanyt gyújt, jó estét kíván, s most ő ragyog fel, ő kezd a villanykörténél is fényesebben sugározni, mert íme: a kapuszín puha, lilaprémes homályából egy kislány, egy copfos, hirtelenszőke kínai baba bukkan elő. Köszön, pukkedlizik is, s mire eszmélek, hogy de repül az idő, ezt a pöttöm, ennivaló kis hölgyet legutóbb még csecsemőnek, csörgőt harapdálva láttam, már elébem is áll, felveti a fejét, és bátran, már-már számonkérő, csengő hangon kérdi:

— A bácsi a képviselő bácsi?

— Igen, én vagyok — felelem némi meghökkenés után, s még a kanalat is leteszem, annyira határozott a lelkem kis ügyfél fellépése.

— Akkor jó. Akkor tessék jönni. Beszélni akarnak a képviselő bácsival.

— Beszélni? Kicsoda?

— Hát ő, a nagymama — feleli a csöppség, és valahová hátra, az udvar mélye felé int. — A helyén, a nyári konyhán várja.

Az ám, a nagymama.

Hol járt az eszem, hogy is tudtam megfeledkezni róla, amikor ő volt itt hét esztendeje a központ, a Pethő-család mindig meleg, mosolygó bubos kemencéje?!

Első gondolatom ez, el is restellem magam, s csak aztán ütközök meg rajta, hogy miért hátul, külön a nyári konyhán van, és miért küldönc által üzen, amikor maga is jöhetne? S ami szintén furcsa: miért hallgat, miért süti le szemét elkomorodva a fia s a menye is, pedig tudják, észrevették, hogy zavarban vagyok.

A kínos, már-már kibírhatatlan csendet a kislány töri meg.

— Tessék jönni. Én majd vezetem a bácsit — mondja.

Azzal csuklón fog, húzni kezd. Erre megyek, mi mást tehetnék, de még a küszöbön, a kapuszín alá lépve is hátra van csavarva a fejem.

A nyári konyhának csak a neve maradt meg. Valójában lakószoba, vagy még pontosabban: vén, kimustrált bútorok szűk, levegőtlen magazinja. Apró, tükörlapos petróleumlámpa s egy imbolygó lángú, lilán derengő örökmécs világítja meg. Szentkép: a

törrel átdöfött szívű Fájdalmas Anya előtt ég. Bágyadt, már foltos szirmú liliomok övezik.

A lakó: Pethő-mama egy ormótlan, nagyot nyikorduló karosszékből emelkedik fel. Hozta istent mond, az unokát „jól van, mehetsz, kisszógám"-mal irányítja el. Majd hellyel kínál, egy tele cseréptál őszibarackot tol a kezem ügyébe, és maga is leül.

Ha utcán, futólag találkoztam volna vele, hát semmiképp se ismertem volna fel. Felére fogyott. Arcát mély, kemény árnyékú ráncok barázdálják, s úgyszólván csak a szeme él. Beszakadt, megkisebbedett, de ég, lángol, s még külön is lobban egyet, ahogy kimondja:

— Panaszom van. Föl tetszik venni? Tessék fölvenni, képviselő kartárs.

— Panasza? — hökkenek meg. — Miért, ki ellen, Pethő néni?

Mire a válasz, zordul, ádázkodva:

— A fiam, Pethő István ellen. Megrabolt, kisemmizett, még a doktort is rám uszította... Mit néz? Mit nem ért? Ja, persze, gondolhattam volna! Egy húron pendül vele, jól felkészítette az a drágalátos!

Egy szavát sem értem. Még a gyomrom is beleremeg, olyan izgalom fog el, és kiszáradt torokkal, siralmasan vékonyra sikerült hangon kérdem:

— Miről beszél? Most hallom először. Én semmiféle... én hírét se hallottam a maga kisemmizésének.

Erre az öregasszony elrestelli magát, s meg is szeppen, amiért ő, a panaszos, a kérelmező, jaj istenem, holmi egyhúron-pendülést merészelt emlegetni. Ám gyanúja pillog, parázslik még, s háromszor is megnéz, mielőtt visszakozna.

— Akkor... engedelmet — mondja. — Akkor... elkezdeném. Föl tetszik írni? Egy tehén, egy hatéves, mindig úgy tizenöt-tizenhat litert szoktam kifejni belőle... A Bimbó... Meg egy darab föld, kerti föld, elsőosztályú... Ezer öl. Ezekről szólna a panaszom. Ezeket tessék visszaadatni Pethő Istvánnal.

— Én? Éppen én? — áll meg papírba bökve a golyóstollam.

— Csakis — bólint rendíthetetlen meggyőződéssel az öregasszony. — Képviselő. Hatalmában áll. Mikor a választás volt, én is magára szavaztam, kedves.

Mit lehet erre mondani, amikor most se, a hallottak után se vagyok okosabb, s fogalmam sincs róla, hogy amennyiben tényleg megtörtént, miért és milyen körülmények között történt az a bizonyos „kisemmizés"? Megszorult talán és muszájból, végső szükségében nyúlt a saját szülőanyja jószágához Pethő István? S ha már hozzányúlt, miért nem kérte ki előzőleg a beleegyezését? És egyáltalán: hol és hogyan volt Pethő-mamának saját földje és saját tehene, amikor tudtommal mindvégig együtt, egy fedél alatt élt a fiatalokkal? Eh, kusza egy ügy ez, a találgatás csak még kuszábbá teszi, legjobb az ilyennek rögtön a közepébe vágni.

— Mikor történt az... eltulajdonítás? — kérdeztem tehát, s a lehető leghivatalosabb ábrázattal, hogy a válaszokat már jó előre kurtára fogjam.

— Nemrég. A tehéné tavaly, a földé meg két esztendeje.

— Hogyan? Már elnök volt, s úgy károsította meg a fia?

— Úgy.

— És... mit csinált? Eladta azt a földet meg azt a tehenet?

— Bár eladta volna!

— Tessék?

— Közösbe vitte. Oda... Hogy száradt volna le inkább a keze, mikor a tollat meg a tehenem kötőfékjét fogta.

Az eszem is megáll, nemcsak a tollam, s ha mondom, csakis a riporteri gyakorlat mondatja velem:

— Csak lassan, csak módjával, Pethő néni. Hogyhogy a magáé, a maga tulajdona volt az a tehén meg az az ezer öl kerti föld?

— Ahogy a törvény mindig is előírta. A tehén járlatlevéllel, a föld meg telekkönyvileg.

— Értem. De maga mindig itt, mindig a fiával élt? Nem? Sohasem gazdálkodtak külön?

— Hát aztán? Attól még enyém volt az a tehén meg az a semmi kis föld.

És ennél marad, s csak nagy nehezen, vért izzadva tudom kihámozni örökegy, örökké a maga igazságát hajtogató válaszaiból, hogy a tehenet felbecsülték, bizottság becsülte fel, árat is egész tisztességeset kínált érte, de ő nem és nem, úgy elfogta a méreg, hogy még a százasokat is mind a bizottság után vágta.

— Eszerint... — túrok bele a hajamba — mégse volt igazán kisemmizés? Ha egyszer pénzt hozott Bimbóért az értékelő bizottság... No és a föld! Maga benne van már a korban, annak fejében nem vették listára?

— Listára?

— Igen, az öregek listájára, akik pénzt, havi járadékot kapnak.

— Akartak.

— És maga?

— Vigyék, nem kell, nincs azon áldás... Kamatja se annak, amit elkacsmartak tőlem.

Az öregasszony észreveszi magát, hogy ismét elragadta az indulat. Köhécsel, a kendője csücskét húzogatja, és felemás, hallgatni is kínos hangon kérdi:

— Nahát... föl tetszik venni a panaszt? Elő lesz véve Pethő István?

— Nézze csak, Pethő néni — kezdem újra és újra elmagyarázni, hogy mi volt a gyakorlat az egy fedél alatt élő, együtt gazdálkodó családtagok esetében, de a számat is alig nyitom ki, s az öregasszony máris leint.

— Vagyis nem! — mondja végtelen gúnnyal. — Tudtam én, tudtam: egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz. Rablók, egy húron pendülnek valamennyien!

Pethő már régóta vár, a favágó tuskóról tápászkodik fel, amikor kibotorkálok a felhőkkel bujócskázó telihold alá. Cigarettázott, s ahogy most eldobja a csikket, látom, hogy már másik öt-hatot is felébe szíva taposott el.

— A tehén, mi? — kérdezi s bólint. — Csaknem a karomat vágta le miatta szegény mama.

— Mikor?

— Tavaly. Amikor kész lett a nagyistálló, s a többi nyolc tehenünk után Bimbót is kivezettem a jászla elől. Addig nem szólt, csak sorvadt, sóhajtozott szegény mama. Abban volt, azt remélte, hogy hátha... Hanem akkor...?! Rám kapaszkodott, sírt, az udvar

porában hurcoltatta meg magát, aztán ki a tuskóból a fejszét, hogy végem, azzal csapja le a karom, ha nem erisztem el a kötőféket... Hát elerisztthettem?

— Aztán?

— Lefogtuk szegényt, orvos jött, nyugtató injekciót adott neki, mert egész magán kívül volt, s mire fölébredt, már a helyén, a nagyistállóban volt a tehene... Mi mást tehettem? Megátkozott, s hátra, a nyári konyhába hurcolkodott, szegény. Azóta se szólt hozzám, még bólintással se veszi észre a köszönésemet.

— Iszonyú.

— Az, de még neheztelni sincs jogom, értem én szegény mamát. Abban nőtt fel, apámnak is úgy esküdte az örök hűséget, hogy apámnak hozomány, neki meg móring jár... Egy tehén s a hozzávaló föld. Biztosítéknak. Hogy mikor megöregszik és ereje fogytán „teher" lesz, azért pénze is és becsülete is maradjon valamelyes.

— Értem már, most már egészen értem! A tejhaszon! Az mindig, együtt gazdálkodva is őt illette! Igaz?

— Őt... Volt úgy, hogy napi negyven meg ötven forintokat is beinkasszált szegény mama.

— De hát... mindene megvolt! Nem? Mit csinált vele?

— Mit? Részint az unokáinak veszegetett ezt-azt, a maradék summát meg takarékba rakta. Mert biztos, ami biztos, mindig közbejöhet valami, ugyebár, aztán erre mifelénk az is szokás, hogy az öreg mamák mind maguk spórolják össze a temetésükre valót. Hogy az se legyen gond, azzal se terheljék a maradékaikat.

— Pogány, kegyetlen egy törvény, ami azt illeti.

— Törvény? Nem tudom... — tűnődik el Pethő. — Én inkább örökségnek mondanám. Ami után mi: újat próbálók most fizetjük az illetéket. Fájdalommal. Anyák könnyével. De hiszen érti...

— Segítség?

— Nincs. Csak egy valami. Az idő... Láthatta: a kisebbik unokáját már szívleli, magához engedi szegény mama. Pedig esztendeje még azt a falat, azt az ártatlan kis pendelyest is elűzte magától. Hanem... későre jár, kitalál a betonra, ismerős erre a sofőr?

Csak bólintok, nem tudok szólni, s kézfogás helyett legszívesebben mélyen, földig hajolnék Pethő István előtt.

Szép szál, piros képű gyerek, igazi lábra kelt jegenye ez a Hollósi Pista! Vagyis hogy István, hiszen fontos ember, a járási tanács mezőgazdasági osztályának vezetője, és nemrég a legényéletnek is búcsút mondott: egy ifjú és bájos tanítónő kezébe adván magát életfogytiglan tartó nevelésre.

Déli egykor, a hivatalában nyitok rá. Az ügyfelek és értekezletek már elfogytak. A munkatársak kiszálláson és kosztolni vannak. A visszhangos, bagó- és tintaszagú szobákban csak István barátunk és érdemes helyettese tartja a frontot.

— Megint valami panasz! Eltaláltam? — hátrál egyet örömében és meglepetésében, s öröme akkor se csappan meg, amikor ráhagyom, hogy valóban néhány panaszos ügyben „szaladtam haza", s az egyik őt illető levelet mindjárt a kezébe is adom.

Szép levél. Megszerkesztője mint írnok vagy segédjegyző még nyilván azokban az időkben tett szert a tudományára, amikor a községházákon csak hírből ismerték az írógépet. A tartalom és az aláírás azonban azt mutatja, hogy a panaszos parasztember, szövetkezeti gazda, mert neve alatt, hogy Németh János az is ott áll, hogy mg. tsz-tag, Kenéz.

Úgy ám: *mg. tsz-tag,* amit megmosolyoghat éppenséggel az ember, de el is gondolkodhat rajta, hogy úgy látszik, újabban valami rangféle lett a termelőszövetkezeti tagság, bár az sincs kizárva, hogy a pa-

naszos olyasvalamit is ki akart fejezni a feltüntetésével, hogy ő már nem maszek, ő kebelbeli, tehát bánásmódot és elintézést is olyant vár el a hatóságoktól, amilyen egy szocializmust építő egyént manapság megillet.

Közben Hollósi Pista átfutotta a levelet, eltöpreng kissé, majd az alkalomhoz illő hivatalos ábrázatot ölt, és így nyilatkozik.

— Megint egy szenvedélyes levelező. De nem baj, mindjárt előkerítjük az aktacsomóját.

— No fene! — lepődök meg. — Azok meg kicsodák, azok a szenvedélyes levelezők?

— Hát... nők is meg férfiak is. Ha nem adunk igazat nekik, vagy pláne azt írjuk a végzésükbe, hogy fellebbezésnek helye nincs, nosza: elő a tollat-papirost, s egyszerre hét-nyolc helyre is írnak. Főleg így télen, amikor sok a ráérő idő.

— Ugyan! És hova a csudába írnak?

— Rádió, Elnöki Tanács, Kormány-titkárság, Szabad Föld, Népszabadság, Ludas Matyi, Legfőbb Ügyészség, s amint az ábra mutatja: az országgyűlési képviselő is. Így szokott kikerekedni a lista.

— És ti? Ti mit csináltok?

— Ami a kötelességünk. Válaszolunk. Válaszolgatunk. Ahány fórum csak magyarázatot kér, annak mind válaszolunk. Pedig amúgy is meg vagyunk áldva. Újabban megint annyi az irkafirka, hogy valóságos munkára marad is időnk, meg nem is... De tessék: itt az akta. Ez a mi válaszunk, ez meg a megyei tanácsé, amelyik lezárja az ügyet. És mégse nyugszik, mégis levelezi a fórumokat Németh János.

Most rajtam a sor: minden iratot végigolvasok,

meg-megállva, az egyes adatokat ismételten is összevetve, és saját magamnak is meglepetés, hogy így összegezem az olvasottakat:

— Én is leveleznék. Én se találnám a lezárást megnyugtatónak.

— Komolyan? — hökkent meg Hollósi Pista. — És miért nem?

— Mert... valahogy egy cimbalom helyett kettőn játszotok. Azt mondja Németh János: 1951-ben általános földrendezés volt a községben, s akkor ő megrövidült. Jó 154 aranykoronás földje helyett egy vacak, tüskés, mindössze 58 aranykoronás területet kapott. Azt nem vette át, erre a földrendezők egy jobb, 117 aranykoronás szántóval kárpótolták. Ezt használta, ez után fizette az adót, és teljesítette a beadást is. És mi történt mégis, amikor két esztendeje az egész község szövetkezetbe ment? A sose használt, 58 aranykoronás területtel írták be tsz-tagnak, és a földjáradékot is eszerint kapja. Erre ti azt mondjátok: a községben nemcsak földrendezés volt, három évvel később, 1954-ben azzal a jelszóval, hogy vissza az ősi jusst, ki-ki fogta magát s a régi, tagosítás előtti birtokát foglalta el. Önkényesen, a hatóságok tiltakozása ellenére.

— Úgy is van! Mindenki, Németh János is ezt cselekedte!

— Várj, még nem fejeztem be... Ezt az önkényes földfoglalást ti törvényesnek sose ismertétek el, a birtokívek is változatlanul maradtak, a földrendezés utáni állapotot tükrözik, s így természetes, hogy a szövetkezetbe lépésnek se az „ősi föld"-del, hanem a törvényes, tagosított területtel kellett történnie.

— Világos! — szól ismét közbe Hollósi Pista. — Még ma is, de még esztendők múlva is földviták lennének, ha törvényesnek ismertük volna el a törvénytelenséget.

— Nyugalom! Az ősi földről Németh János egy igét se ejt. Azt szeretné, ha a tagosítástól a földfoglalásig művelt 117 aranykoronás terület után kapná a földjáradékot. Mert egyelőre a sose használt 58 aranykoronás után kapja.

Hollósi Pista kifakad:

— Persze hogy az után kapja, amikor az szerepel a birtokívén is!

— De miért? Ha nem az 58, hanem a 117 aranykoronás földet használta, miért nem korrigáltatta a birtokívét?

— Azt csak ő tudná megmondani.

— Helyes! Ráérsz este?

— Hát... ha muszáj? — szontyolodik el Hollósi Pistában a fiatal házas.

— Akkor remek. Akkor együtt megyünk ki Németh Jánoshoz. Hogy valóban lezárjuk az ügyet, és titeket se zaklassanak a különféle fórumok.

A Németh-porta a község derekán, mindjárt a templom tövében ül meg. Mély, marasztaló tócsákon gázolunk át. Úgy vágjuk s fröcsköljük ívben a vizet, hogy nyáron az öntöző kocsi se jobban. Majd zörömbölés, tudakozódás következik, mert a térség közepén ott didereg ugyan egy árva kis lámpa, de a házak — megannyi erőd — vaksötéten hallgatnak, pedig városi fogalmak szerint fiatal még az idő, alig múlt este hét.

Végre célnál vagyunk, hamarjában három jó szomszéd is útba igazít, s a Németh-családot is ébren találjuk. De hol? A tágas, kényelmes porta legkisebb helyiségében, hátul a padlásfeljáró mellett.

A házigazda, a felesége, az asszonylány s a kisunoka van együtt, s amikor mi: a két jól megtermett férfiú is a kamrácskába nyomakodunk, hát helyet is csak üggyel-bajjal tudnak számunkra szorítani az agyonült, régimódi karoslócán.

— Jába no, kevés a fa! — mentegetődzik az idős, kopaszodó, de azért egészségesen pozsgás házigazda. — Össze kék szorulni kicsit.

Hollósi Pistát ismeri, tudja kicsoda, de engem megmegnéz, hogy valóban az lehetek-e, akinek mondtam magam, s akit ő egyenesen Budapestről teremtett ide a levelével. Aztán megnyugszanak, mert előkerül, ott az asztalon a levél, s mondja is szép sorjában, higgadtan, mint aki próbált mestere a szó alkalmazásának:

— Hát igen, a csere. Nem volt kötelességem elfogadni azt a rossz, tüskés területet, amit a saját földem helyett fölajánlottak. Azt mondtam — nem kell! És azt is, hogy a törvény értelmében *lehetőleg* azonos minőségű és nagyságú területet kell kapnom. Ha pedig ilyent nem adnak, leköszönök és a gazdálkodással is fölhagyok.

— Aztán mi lett?

— Az lett, hogy tíz nap múlva hívattak. A tanácsra. Hogy ebben az országban mindenki dolgozik, maga se lehet kivétel, Németh bácsi. Van egy másik terület, egy 117 aranykoronás a Tartomány dülőben, nézze meg, és ha alkalmasnak találja, álljon bele... A

terület alkalmas volt, a mérnök kimérte, én meg beleálltam. Ennyi az egész.

Itt Hollósi Pista szól közbe, megértően, de akaratlanul is egy vizsgálóbíró szigorúságával és résenlétével:

— Papír, valami kis cédula, van erről a kimérésről, Németh bácsi?

— Pappír? — vet rá egy görbe, rosszalló pillantást a házigazda. — Pappír az nincs, nem kaptam, de használni mégiscsak használtam azt a földet.

— És a birtokív? — veszem át a szót. — Ha már használta, elfogadta a csereföldet, hogy' maradt átíratlan a birtokív?

— Tudja fenye.

— Akkor mást kérdezek. Németh bácsin kívül van még valakinek hasonló problémája?

— Nem tudom. Nem hallottam, hogy lenne... Tessék mondani, igazán akkora baj, hogy nem kértem pappírt?

Mint hatóság Hollósi Pista felel:

— Bizony baj, mert anélkül nem tudunk segíteni. Gondolja csak el: hogy számítja ki s hogy' fizeti a földjáradékot a tsz? Azt mondja: összesen ennyi és ennyi aranykoronám van, ez után összesen ennyi földjáradék jön ki, ezt kell szétosztanom a birtokívek adatai szerint. Már most mit csináljon, melyik tag rovására emelje meg a maga földjáradékát, ha se papír, se birtokív kiigazítva?

A háziasszony eddig a háttérben tett-vett, a csuhéjfonást hagyta abba, amikor betoppantunk. Most a férje mögé kerül, megtörli a szája sarkát, és végtelen keserűséggel sóhajtja:

— Akkor hát jába, nincsen segítség!

Magam is tudom, hogy a törvény betűje szerint valóban nincs, hisz hagyján a birtokívet, Németh bácsi még azt se tudja igazolni, hogy valóban egyezség, *törvényes csere* alapján használta azt a bizonyos jobb földet a Tartomány dűlőben, de fáj, nyugtalanít, hogy íme, olyan sebet tapogatunk itt, amelyet több mint tíz esztendeje az elhamarkodott, derűre-borúra való tagosítások egyike ejtett, és Németh mama sóhajtozása is annyira szíven üt, hogy kérés nélkül kiutat próbálok keresni az egész keserves kátyúból.

— Tudja mit? — mondom Németh bácsinak. — Engem a napokban a földművelésügyi miniszter elvtárs fogad. Egy füst alatt ezt a maga ügyét is elébe terjesztem, hogy próbálja elintézni méltányossági alapon. Rendben van?

— Megtenné? Megteszi? — ragyog fel Németh bácsi. — Akkor mégiscsak hozzájutok az igazságomhoz. Mert azt keresem én, azért nem nyugszom, az igazságomat, kérem. Az az öt-hatszáz forint, amitől az aranykorona különbözet miatt elesek, nem is olyan lényegbe vágó egyelőre.

— Jaj, dehogyis nem! — siet lecáfolni a felesége, s a pöttöm kis unokára pillant. — Meglenne annak a helye, nem állunk mi ollan fényesen, apja.

A nyelvemen van, csak éppen a megfelelő kifejezést nem találom, hogy az ügy előterjesztése és különösen a méltányosságra apellálva még korántsem jelent egyet a kedvező elintézésével, Hollósi Pista azonban megelőz, és bólogatva s bizonyos rejtett keserűséggel mondja:

— Más ügyben, például... a szerfája ügyben bez-

zeg nem ilyen szívós, fele ekkora kitartással se keresi az igazságát Kenéz. Sőt. Eltemetné, elsőnek ütne fejfát az igazság sírdombjára.

Tán még a szám is elnyílik, akkorát csodálkozom.

— Hogyan? — kérdezem. — Még most sincs kitermelve a fájuk?

— Kitermelve?! — emeli föl a tenyereit Hollósi Pista. — Sz' még a vágási engedélyüket is visszahozták a járásra a minap. Azzal, hogy nem kell, csináljunk vele, amit akarunk, ember hiányában nem aktuális a kitermelés... Így volt, igaz? — fordul a házigazdához.

Németh bácsi olyasféle mozdulatot tesz, hogy ő mossa a kezét, ő nem lehet egy egész községért felelős, mondani pedig csak ennyit mond, de olyan halkan, hogy alig hallható:

— Hát...?

A dolog megértéséhez pedig azt kell tudnunk, hogy Kenéz ugyan termelőszövetkezeti község, de a nagyüzemi állattenyésztésnek még igencsak az elején botorkál. Elsősorban megfelelő épületek híján, ezért is biztatta meg a községet még tavaly a járási tanács, hogy minél előbb lásson hozzá a szerfás építkezésekhez. Amire aztán úgy nyilatkozott a község, hogy jól van, de hol a fa, előbb lássuk a vágási engedélyt.

Az engedély meg is lett, még tavaly, tél derekán, a legalkalmasabb kitermelési időben lett meg. A szövetkezeti tagságból erdőlők is kerültek, olyan megegyezés alapján, hogy munkájuk fejében övék a tuskó és az ág. Egyszóval mindeu a legszebben indult, s

a mézbe mégis morzsa talált hullni. Úgy és azért, mert a vágásra kijelölt törzsek tagosított területbe estek, s az egykori tulajdonos azt kezdte mondogatni, hogy annak is száradjon el tőből a keze, aki az „ő" fáihoz hozzá mer nyúlni.

S ha csak a csendes átkozódásnál maradt volna!

De amikor látta, hogy az erdőlők mégiscsak összeszedelőzködnek, s a szövetkezet vontatóján munkába indulnak, kiállt a kapujába, rájuk fenyegetett, és ez a néma ökölrázás olyan varázserővel bírt, hogy az erdőbe kanyarodva majd a guta ütötte meg a vontatóst. No igen, mert ahogy hátra nézett, egyetlen egy favágót se látott a pótkocsin. Mind elszeleltek. Útközben s fejszéstől, fűrészestől, hogy többé össze se jöjjenek. Se szép szóra, se korholásra, mondván: őket ne szidja-átkozza senki, holmi ágért és tuskóért nem akarnak maguknak haragost.

S most tessék: kiderül, hogy amit tavaly elmulasztottak, azt idén se hajlandók pótolni. Nem ők, ha még annyira kellene is a szerfa, s mint alkalmas fűtelék a tuskó és az ág, s ha azt is tudván tudják, hisz elég gyűlés, győzködés volt ebben az ügyben, hogy pénzelni, munkaegység-értéket gyarapítani ezen a tájon elsősorban modern, belterjes állattenyésztéssel és hizlalással lehet.

De ugyan tudják-e? S úgy látszik: a vezetőségük is bizonytalan. Sógor-komasági viták, irigység, dac, szakemberhiány és egyebek miatt még mind a mai napig se tudta igazán megmarkolni a kormányt.

Ezen rágódom, s ezért kérdezem meg Németh bácsitól is:

— És mi lesz az épületekkel? Ha az idén se készül-

nek el, nem öt-hatszáz forint, mint most a magáé, de fejenként ezer meg ezer lesz a szövetkezet kára. És akkor kit szidnak, kit átkoznak majd a zárszámadáson?

Németh bácsi felhúzza a vállát. Nevetni is megpróbál, és szakasztott olyan hangot hallat, mint kettérenccsentve a sárgára érett, megkeseredett uborka szokott. De mielőtt kiókumlálhatna valami választ, Hollósi Pista szólal meg.

— Elkészülnek, meglesznek azok az épületek! — mondja. — Mi teszünk róla, hogy elkészüljenek.

— Ó! És hogyan? — jön izgalomba Németh bácsi. — Honnan lesz szerfa, Hollósi kartárs?

— Egyszerűen. Kitermeltetjük, onnan.

— Az ám, de kikkel? — somolyog Németh bácsi.

Hollósi Pista számára most érkezett el az est pillanata. Felfohászkodik, és úgy vágja ki, ahogy a legtöbbet érő adu-disznót szokás:

— A szomszéd községgel! Peczöliekkel!

— Micsoda?! — szörnyed el s emelkedik meg ültéből Németh bácsi. — Peczöliekkel?

— Hát! — adja a jámbort Hollósi Pista. — Peczölnek az ág és a tuskó jut, maguknak meg a szerfa. Készen. Munka nélkül. Csak a vontatót kell érte küldeni.

Hogy Peczöl, az örök riválisaltaluk, az ő makacskodásuk révén jut tuskóhoz s ághoz, olyan hallatlan dolog, akkora istentelenség Németh bácsi szemében, hogy elvörösödik, és csak pislogatni tud.

Helyette a néni, Németh mama fakadt ki, s jajdulva mondja:

— Jaj, ugye, mondtam? Ugye, megmondtam...?!

Hazafelé, miközben a berkek és ligetek közt gépkocsink fényszórója valósággal futószalagon ugrasztja meg a nyulakat, az jut eszembe, azon nyüglődök, hogy ugyan miért hozta elő olyan váratlanul Hollósi Pista a visszaadott vágási engedély ügyét? Bosszankodott? Németh bácsi örömét akarta kissé megkeseríteni, amiért az a járási és a megyei tanács döntését mintegy átlépve, magáig a földművelésügyi miniszterig fog jutni?

Aztán rájövök, hogy dehogy. Hogy nagyon is logikusan „járt el" ez a délceg, fiatal fejjel is egész ember és járási főnök Pista. Hát hogyne, amikor Németh bácsi régi, csak mostanra kifakadt bajának s a kenézi szövetkezeti tagok saját magukat megkárosító „tapintat"-ának valójában egy a gyökere.

Miben volt Németh bácsi? Miért nem tartotta fontosnak, hogy „pappír" alapján méresse ki újabb csereföldjét, arról nem is szólva, hogy az átvételt — ahogy az egész község — a birtokívére is rávezettethette volna?

Abban volt, azt remélte — ne is haragudjon, ha kibeszélem —, hogy az egész földrendezés úgyis csak ideiglenes. Az új mezsgyekarót le lehet ugyan verni, de alkalomadtán ki is lehet húzni. Az ősi föld azonban marad a helyén. Az nem lópokróc, hogy itt most összegöngyölöm, a másik határban meg kiteregetem. És ez a lényeg, gondolta, nem pedig az, hogy van-e a kezében valami irkafirka.

És hogyan gondolkodnak, miben vannak a nyúlszívű, holmi ondás-mondástól és ökölrázástól is fejszét, fűrészt elhányó szövetkezeti kollégák? „Változás"-t ugyan nem várnak, a dolgukat is elteszegetik,

de valahogy mégiscsak ideiglenes, mégiscsak átmeneti nekik a mostani állapot. Akár a vezetés gyengesége, akár a járással való rendezetlen ügyeik, akár más okok miatt még nem tartanak ott, hogy a közös jövőért mindent beleadva vállalják a jelent. Ami azért keserves tény és azért kiáltó kivétel, mert Vasban szájról szájra jár, hogy az idén már az a szövetkezeti tag is véglegesnek ismerte el a közöst, aki esztendeje még így fogadkozott:

— Adják ki a földemet, s akkor nem cserélek a miniszterelnökkel se!

S ha ez se nyomós érv? Ha mint annyi más, szóval való próbálkozásnak, Kenéz községben ennek sincs foganatja? Akkor a holtpontról csak egy valami képes kimozdítani az ügyeket: a tettekkel való meggyőzés. Olyasmi például, hogy ami nem kell Kenéznek, majd kell az Peczölnek. Elvégre nem csoda folytán lesz — munka szüli a hitet s a meggyőződést, s az ólat, istállót se szóval, de szerfával épitik. Csak a kezdet, az első továbbmozdulás nehéz, s az se lesz éppenséggel szégyen, ha a járási tanácstól visszakéri azt a bizonyos vágási engedélyt Kenéz.

Vendég vagyok, egyetemisták: pátriámbeli fiatalok találkozóján vagyok vendég, és éppen egy olyan épületben, ahol ifjúkoromban, „friss pesti" gyanánt tulajdon magam is növendék voltam. Az idő éjfélre jár, most a legmagasabb a hangulat, csak éppen én nem táncolok: valahogy úgy jött, hogy egy szál egyedül maradtam a tanári szobában, amit egyébként dohányzó és feketéző helyiségnek rendezett be a vendégül látó ifjúság.

Ülök, üldögélek, hát az egyik sarokban. A múlton mélázok, hogy de fut, de rohan is az idő, maholnap kereken huszonöt esztendeje lesz, hogy egy otromba kofferrel s egy ódivatú vesszőkosárral szerencsét próbálni jöttem ide a Rába mellől, amikor nyílik az ajtó, s egy ifjú hölgy, egy kipirult, csudálatosan karcsú szőkeség libben be, váratlanul s mintegy a zene hullámain. Körülnéz, behúzza maga után az ajtót, és rám csodálkozik:

— A férjem?

Zavarba jövök, mert legott az jutott eszembe a láttán, hogy ez igen, ez aztán hibátlan kis alak, akár... filmezni állhatna oda pompásan símuló bársonyruhájában, s maflán, rajtakapottan hebegem:

— A f-f-férje? Bocsánat, nem tudom, nem emlékszem, hogy ki is a...

Az asszonyka nevet, a feketés termoszok felé indul, és fesztelen, csevegő modorban bizonygatja:

— Mi az, hogy tudja! De mennyire tudja! Magával hagytam itt, javában vitatkoztak, mikor a fiúk táncba vittek.

— Á! — szállja meg agyamat a ráismerés világossága. — A tanársegéd elvtárs! Ő a maga férje! Jön, mindjárt itt lesz. Őt is táncba vitték.

— Kicsoda?

— Egy bokor kislány. A tanítványai.

— Gézát? Lehetetlen! Sose táncol, velem se táncol. Mit csináltak vele? Elvarázsolták?

— Úgy valahogy. Azt mondták neki: ez találkozó, *vasiak* találkozója, s kitagadják, sose lesz többé *„vazsi gyerek"*, ha egy kis tánctól is megijed. Erre ment.

— Ment — derül a feketés termosz kupakját csavargatva az asszonyka. — És maga? Maga mit nevet? Oppersze! maga is „vazsi" ... Tölthetek? Iszik egy kaffát?

— Köszönöm, jöhet. És maga, szépasszony? Maga is földi?

— Á, pesti vagyok, sült pesti. S épp ezért... különben megmondom én, miért ne mondanám meg?

— Mit?

— A véleményemet. Hogy nagyon úgy általában, fene fennkölten vitatkoztak itt maguk az imént.

— Ó! Maga is irodalmár? Nocsak! Nemcsak a párja, munkatársa is a férjének?

— A csudát! Orvos, gyermekgyógyász vagyok. Apám is az, sebészfőorvos. De még a nagyapám meg annak az apja is az volt. De ettől még megkérdezhetem, és meg is kérdezem: mondja, mikor a falu, a mai parasztember a téma, miért erőltetik egyes iro-

dalmárok örökké csak a drámát meg a drámát? Sőt: imitt-amott még a rémdrámát is, hogy kicsit rosszmájú legyek.

— Hát... őszintén szólva...

— Várjon, egy hasonlattal talán jobban meg tudom értetni magam.

Az asszonyka maga elé néz, mintegy bátorságot vesz, és így folytatja:

— A tavaszi erdőn, mikor még se lomb nincs, se virág, tudja, mi a legszebb? A fűszál vagy a hóvirág gyenge, halványzöld tőröcskéje, ahogy az avart átdöfi.. A dráma megráz, felkavar, lelket háborít, az ilyen látvány viszont meghat. *Csak* meghat. De van-e tisztább és drágább könny, mint éppen a meghatottság könnye? S ha már hasonlattal éltem, a mesterségébe kontárkodtam, példát is mondanék. Meghallgatja?

— Boldogan.

— Az apósomról, Ferenc apáról van szó, ahogy nevezni szoktam. Most negyedéve, amikor Gézával összekerültünk, úgy volt, hogy Vasba is ellátogatunk. Bemutatkozni. És akkor egész váratlanul, az utazás előestéjén, akihez mentünk volna, maga az apósom állított be hozzánk.

Az asszonyka elmosolyodik. Vonásait valami meghatóan tiszta, rajongó szeretet fénye ragyogja be. Látja is, amit mond, és így emlékezik tovább:

— Tiszta ősz már, közel van a hatvanhoz, de ma is még sudár, pozsgás, igazán takaros egy bácsi. Ekkora bajusszal, ni... Rögtön beleszerettem. Hát hogyne, amikor úgy körüldicsért, úgy megudvarolt olyan... bűbájos gavallériával tette a szépet, hogy nyomába se

érnek a mai fiatalok. De mondom: útra készültünk, kamra, jégszekrény üres volt, így aztán be én egy taxiba, és irány az éjjel-nappal közért... Loppal, osonva tértem haza, tele tálcával szándékoztam a férfiakra nyitni, de alig kezdtem vetkezni ott az előszobában, olyasmit hallottam, hogy a vérem is megfagyott. Sírást. Férfisírást. Ferenc apa sírt... És beszélt is. Így beszélt, ezeket a szavakat mondta:

FERENC APA: Vége, mindennek vége fiam. Olyan nincs, az teljes lehetetlenség, hogy kivételt tegyenek velem. Ha meg... belépek, aláírom a nevemet, mire vihetem, mi leszek én abban a közösben? Koldus. Társaim terhe.

GÉZA: Jól van, ne essen kétségbe, mondok én valamit, édesapám. Maga már eleget dolgozott. Annyit dolgozott, hogy három élet se lenne elég a fáradtságát kipihenni. Írjon alá, adja be, amit kell, a többit bízza Pista öcsémre. Ő majd helyt áll, magáért is helyt áll. Én is beszélek vele.

FERENC APA: Helyt áll? Sz' három gyereke van! Három! S mindegyik kicsi. Még az se biztos, Gézánk, hogy a saját kenyerét meg bírja keresni. Jaj, minek is vergölődtem azon az átkozott tizennyolc holdon? Minek is? Átkom lett, megölőm, halálra gyötör.

GÉZA: Akkor mást mondok. Költözzön ide... Hátul a kisházban kertész lakott valamikor. Most üres, romos, de hamar helyre lehet hozni. És helyre is hozzuk. Mi is részt kérünk a fájdalmából.

FERENC APA: Gézánk, fiam, és nem is tudom, hogy... És Mari? A párod? Nem, ezt én nem fogadhatom

el. Terhére lennék. Téged is megutálna miattam. Aztán... a pályádon se akarok botlató göröngy lenni.

GÉZA: A pályámon? Hogyhogy?

FERENC APA: Ki csinált belőled tudományos embert? A rendszer. Én meg ellene tennék, ha... Nem, nem Gézánk! Te mégy a magad útján és én is a magamén. Ha már rám tétetett a kereszt, hát hordozom is. Ahogy lehet. Vagy ahogy... tudom.

Az emlékezés itt abbamarad. Nem merek felnézni, s így nem is tudom, hogy mi van az asszonyka arcára írva. Az ujjait azonban látom. Babrálnak, az asztalterítő rojtjait fonogatják ki és be. Érzem, minden porcikámmal érzem, hogy szólnom illenék: szelíd, meleg, szívformájú szavakkal illenék szólnom, de úgy megfogott, olyan tisztán áll előttem a felidézett jelenet, egy öreg gazdaember viaskodása a sorssal és önmagával, hogy sóhajtásom sincs, nemhogy illő és méltó megjegyzésem lenne, s valósággal megváltásnak érzem, hogy az asszonyka bizonyul erősebbnek, mert megszólal, meg bizony, és ezt mondja:

— És... hordozta, hurcolta azt a keresztet Ferenc apa, és milyen nehezen hordozta. Amúgy megvolt, jött-ment, még mintha meg is fiatalodott volna, de itt belül?

Az asszonyka mutatóujja felrepül, majd a szíve felett, melle gyönyörű, duzzadó halmán pihen meg. Lüket egyet-kettőt, aztán mozdulatlanná lankad, miközben tekintete valahol messze, túl a falakon és túl a városon keresi a folytatást.

— Vasárnap délután a gyümölcsösben pihent, egy kis... filagóriafélébe szokott kiülni Ferenc apa. Várjon csak, vasi szó is van rá, hogy' is hívják azt a fatetős lugasfélét?

— Luszthász. Pad, asztal és fonott fekhely is van benne.

— Ez az. Nohát... az első nyáron fürdésből, a Rábáról jövet itt hallottam meg, hogy a férjemmel társalog. Megálltam. Muszáj volt megállnom, ha mégúgy utálom is a hallgatódzást... Képzelje: a kerítés meg a luszthász oldala tele hajnalkával. Az ég füsti fecskével. Már elcsendült, messze hintált az esti harangszó, és akkor:

FERENC APA: Te, Gézánk, ha ki is nevetsz érte, én... megint a Zsömlével álmodtam. Hogy ide, a nyakamba fújt, mintha azt kérte volna a jámbor, hogy a vállamra tehesse azt a nagy busa fejét.

GÉZA: Dehogyis nevetem ki, mondja csak, édesapám.

FERENC APA: Ó, tudom én, hogy miért meg hogyan volt az az álom. Misi unokám, a kisöcséd kérezkedett mellém a pokrócra. Én is aludtam, Misi is, aztán alvás közben a nyakamba szuszogott. De azért... sehogy sincs ez jól, nagy bajok lesznek itt, Gézánk.

GÉZA: Nem hinném. A főagronómus járt itt. A járási. Szovják Pista, akivel gimnáziumba jártam együtt. Nohát, ő mondta, Pista, hogy itt már megvan az alap, a maguk gazdasága felől nyugodtan alhat.

FERENC APA: Na, keserű is lesz akkor az ébredése, tudom istenem? Hogy mást ne mondjak, itt volt a szénakaszálás. Ment? Ment a fenét. Jól van: egypár

rendesebb gondolkodású tag igyekezett, megpróbálta diktálni a tempót, de a többség?! Még én is azt kaptam egyik-másik margérozótól, hogy... ej, Ferenc, mit töröd magad? Azt a kis időt, ami még hátra van, szép komótosan is lemorzsolhatjuk.

GÉZA: Fő, hogy mégis végeztek. Akkora kazlakat láttam a bikaistállónál, hogy a megrakásuk is kunszt lehetett.

FERENC APA: Aha, csakhogy mibe került, hány egységbe azoknak a kazlaknak a mutatóssá csinálása? Rengetegbe. Aztán itt ez a trehány Czirok Gyuri is... Maszek fejjel olyan hízott ökröket produkált, hogy csak úgy dagadt a cenzárok szíve. Most meg arra is lusta, hogy naponta s szabott órában itasson. Tisztára állatkínzás, amit művel... Hol tartja, hol hagyta egy ilyen a szívét? Pellengérre vele! Fejmosást, pirongatást neki! Igaz, jól mondom, Gézánk?

GÉZA: Nagyon! Csak a címzés hibás. Az elnöknek vagy a brigadérosnak szóljon, ha...

FERENC APA: Én?! Az nem megy, az lehetetlenség, Gézánk! Spion, törtető, nagyszájú, ez volna a köszönet, ezt mondanák a kollégáim, ha szólnék.

Ismét csend telepszik közénk, de ezúttal derűs, mosolygós, szivárványszínű ez a csend. Az asszonyka csak úgy ragyog, és joggal, bár a kommentár, amit az emlékhez fűz, kissé borongósra sikerül:

— És nem is szólt, pedig majd a szíve szakadt meg Ferenc apának, úgy szánta azokat a szegény, szomjazni hagyott ökröket. Hogy mit szenvedhet, meny-

nyire bántja a dolog, akkor értettem meg, amikor kisborja lett az otthoni, a megmaradt tehenének.

— A háztájinak.

— Aha. Hogy azt hogy dédelgette, hogy megápolgatta?! Még a vizes csebret is képes volt a térdére venni, hogy annak a butus, ügyetlen kis jószágnak könnyebben essék az ivás.

— Aztán mi lett? — sürgetem szamár fejjel az asszonykát, holott nyújtanom kéne az élvezetet, amelyet megkapó, mélyen átérzett emlékeivel szerez.

— Mi lett? — kapja fel s fújja szét a kérdést, ahogy falusi gyermekek a zsibavirág bóbitáját szokták. — Semmi. Semmi különös. Jött a második esztendő, nekünk Gézával a házasságban, Ferenc apának pedig a közösségben a második, s amikor ismét nyaralni érkeztünk, azzal fogadott, valami hihetetlenül finom, szemérmes büszkeséggel azt újságolta, hogy ő bizony... funkciót vállalt.

— Funkciót?

— Úgy ám, mégpedig... rászabottat, teljességgel az ő pedáns, alapos pártatlan természetének valót. Magtáros lett.

— Képzelem: micsoda rend, micsoda aggályos, kicentizett beosztás van abban a raktárban.

— Van is! — vágja rá hetykén az asszonyka. — Láttam, onnan tudom, hogy néha ebédet vittem Ferenc apának.

— Maga? A pesti menye? A „doktornő, drága"?! Na, az is szenzáció lehetett ám és nem is kicsi, hogy maga ebédet hord az apósa után...! S az öreg?

— Mit mondjak? Tiltakozott, de boldog volt. Boldog és büszke. Hanem... folytatnám s azzal, hogy

talán harmadszor indulhattam hozzá, s már előre élveztem, hogy micsoda édes, brummogó reverenciával fogad majd, amikor a szétcsapott, kitámasztott ajtóhoz érve az elnök, Kondor Béni harsogása állított meg. Nagy darab, súlyos egy ember ez a Kondor Béni. Igazi csűrkapu. A hangja meg harsog, akár a rézkürt. Akkor is harsogott:

KONDOR: Igenis, kiabálok! Én tisztelem-becsülöm magát, de az igazságot magának is szemébe mondom, Ferenc bátyám! Hatalmaskodott, az én dolgomba ártotta magát... Mi az, hogy nincs rá szükség, hogy mától fogva felesleges itt Jeges Imre? Mért lenne felesleges? Talán mától fogva nem kell méréskor a zsák száját tartani? Magától mászik a gabna a zsákba? Halljam: mért külte el, mért nem állhatja Jeges Imrét? Kivel akarja felcserélni?

FERENC APA: Senkivel. Osszad be máshova, nekem a jövőben nem lesz szükségem zsákos emberre.

KONDOR: Nem lesz... Nem-e? És mért nem lesz?

FERENC APA: Mert... emlékezzél csak vissza, olyan két hete, mikor a romkastélyt bontottuk széjjel, mit kértem én tőled?

KONDOR: Tudom is én. Valami... bádogot vagy mit.

FERENC APA: Úgy van, bádogot. De mire kellett nekem az a másfél-két kvadrát bádog? Magáncélra? Otthon a budit vagy a csirkeólat befedni? Erre itt, ni! Ide nézz! Ezt fabrikáltam belőle...

KONDOR: Ezt? Ezt a... rámát vagy mi az ördögöt? Mire magának ez a tákolmány?

FERENC APA: Arra, hogy... itt ez a zsák. Fogom, a száját a ráma peremére feszítem, ezzel a karral

itt leszorítom, de fesztül ám, mintha csak satuba fognám, és ámen: lehet is lapátolni a gabnát.

KONDOR: Azannya köcsögit! Ez igen! Ez aztán találmány! Ezt a „mű" zsákos embert vagy minek nevezzem, még... még szabadalmaztatni is érdemes lenne, Ferenc bátyám.

FERENC APA: Megtörtént. Már régen. Húsz éve is megvan, hogy a mintáját láttam. Szombathelyen, a gőzmalomban, Béni.

KONDOR: És eszébe jutott. Nagyszerű. De... miről? Mi adta hozzá a sugallatot, Ferenc bátyám?

FERENC APA: A pazarlás. Hát olyan gazdagok vagyunk, annyira gépesedtünk, te Béni, hogy ilyen semmiségre, zsáktartásra is napi egy embert, férfiembert reszkérozhatunk? Nahát!

KONDOR: Egy null, bekaptam, maga a győztes, Ferenc bátyám. Ej, ha magát, a maga gondolkodását beütemezve, mesterségesen lehetne szaporítani...!

Az asszonyka ismét elhallgat, de csak azért, hogy lélegzetet vegyen, s a térdére is rácsattintsa a tenyerét. Élvezi, emlékezve is élvezi a jelenetet, s talán még inkább az én megmeredt, már-már ostoba ráfeledkezésemet.

— Mit gondol? — kérdi. — Mit tett, mit művelt Kondor Béni ott örömében és meghatottságában?

— Nem tudom.

— Elnyargalt. Bizony. Ferenc apa meg állt, csak állt, mosolygott magában, s egyszer csak lehajolt. Én se hinném el, képtelen lennék elhinni, ha nem lettem volna az eset szemtanúja: lehajolt és szemenként, ahogy a galamb szokta, vagy fél marék elhullatott bú-

zát csipegetett fel, s a többi közé: a sok-sok vagonos búzahegy tetejére dobta. Elsírtam magam, megkönnyeztem a mozdulatát. És most is, ráemlékezve is...

Az asszonyka nagyot nyel. Pillái alól két könnycsepp: két nehéz, selymes fényű igazgyöngyszem buggyan ki és perdül le. De ugrik is fel, elvégre modern nő, nem illik hozzá a melodráma, és mintha misem történt volna, nyers, csibészes huncutsággal kérdezi:

— Nocsak, elaludt? Ébredjen, még egy kaffát kap, kedves „mester".

Szép, nyugalmas hivatal a szőlőpásztori állás, valóságos szabad szanatórium az olyan ember számára, aki valaha ökrök mellett volt béres, és aki később, újgazda gyanánt is állatok tartásában és nevelésében találta örömét. Ha egykor még télen is csak afféle ugrásra kész, féléber állapot volt az alvása, most naphosszat elheverészhet a diófák árnyékában. Különösen így nyár elején, amikor épp csakhogy bogyót kötött a szőlő, és még nem dézsmálgatják se holmi pákosztos kirándulók, se még pákosztosabb, fellegsűrűségű seregélycsapatok.

Csakhogy a mi emberünk: Suján Péter bácsi, a tangazdaság szőlőpásztora nem a semmittevők és nem is a heverészők fajtájából való. Mindene megvan, a fia vette magához kosztra-kvártélyra, valami kegydíjfélét is élvez, és mégse tud meglenni foglalkozás nélkül.

Ó, nemcsak a természete miatt!

Azért is, mert síkvidéki ember, Dél-Somogyból telepítette át a fia, és bár idestova már a tizedik esztendőt tölti a Balaton partján, dolog nélkül búskomorságba esne, és meg is bolondulna talán, annyira hiányzik neki a tágas, térséges szülőföld, azokkal a feledhetetlen, csokorforma fűzligetekkel.

De ki tehet róla, hogy elfajzott, hogy valamelyik ükétől nyughatatlan, bolondos természetet örökölt a Jóska fiú?!

Amúgy tisztára apja: szálas, szikár, annyi háj sincs rajta, mint egy szúnyogon, de miféle ördög búját bele, hogy már gyerekfejjel is örökké békát nyúzott, bogarakat fojtogatott spirituszba, és világ csudájára akváriumot mesterkedett össze üveglapokból a szülőház verandájára?

Volt abban szivárványos naphal, rusnya tarajos gőte, csúcsos, megpödört végű mocsári csiga, törperák, vízi poloska, meg... a jófene tudná elsorolni, hogy mi minden még, az üvegláda alja pedig szakasztottan azokkal a növényekkel volt teleültetve, mint amilyenek a nádak-erek fenekén is szálalni és burjánzani szoktak.

Most aztán tudományos ember, halbiológus, vagy érthetőbb, bár kissé csúfondáros szóval — csiborpatkoló. Legyen, a lelke rajta, ha már így elrugaszkodott az apja mesterségétől, bár ami azt illeti olyan tudással, fehér köpönyeggel és szemüveggel, mint amilyen van neki, doktor, baromorvos is bátran lehetett volna!

Ahogy így Péter bátyánk a szőlőtőkék közt jön-megy, s az eszét is eljártatgatja, munka nélkül is derekasan megizzad, és meg is szomjazik.

A nap kegyetlenül tüzel. Cikázó kalapácsai szaporán verik a tó ezüstlapját. Pedig az éjjel ugyancsak lehűlt a levegő: akkora vihar hömpölygött át a vidéken, hogy villám villámot ért, csupa robaj, rotyogás és kénkőszag volt a világ, és eső is akkora talált alázúdulni, hogy íme: másnap déltájban is ragadós a föld. Olyan ragadós, hogy valóságos ólomburok nő koloncaiból a csizma fejére.

Minél lejjebb ér Péter bácsi a lejtőn, annál vastagabb és annál súlyosabb.

Mert lefelé, az országút partjára, a savanyú vizes forráshoz tart. Mit neki a bor? A forrás, az igen, az csurgatja az igazi nedűt! Annak a vize a szomjat is oltja, bornál is jobban oltja, és étvágyat is olyant csinál, hogy még a félholt is farkasátvágyú lesz tőle.

Hanem... mi mormog, dübörög? Miféle... katonai oszlop közeleg Füred felől?

Hat monstrum, hat lábra kelt ház méri cammogva a betont. Cammogva, de akkora erővel, hogy szabadjukra engedve még az útszéli jegenyéket is gyufaszál módjára beretválnák le!

Péter bácsi jobban odanéz, a gépek is közelebb nyomulnak. S ahogy nézi, nézegeti a súlyos, hernyósan araszoló szörnyeket, egyszer csak felkiált:

— Kambán!

Bizony, *kombájn,* és egyszerre hat darab került az útjába, és mire ocsúdna, csak felemeli ám az élmasina vezetője a jobbját: meszel, megállást jelez, és nagy óvatosan meg is áll.

A nyomában zakatolók szintén.

Még fiatal ember, Péter bácsihoz képest valósággal gyerkőc a vezető, de igen-igen értheti a dolgát, és nyilván a masina szeretete is a vérében van, mert ahogy lehuppan a meredek, trónusforma pádimentumról, előbb ide nyúl, oda kap, még a betonra se restell letenyerelni, hogy a gép hasa alját jobban szemügyre vehesse, s csak aztán lép oda a savanyúvizes forrás csurgójához, hogy a szomját oltsa.

De alig hajol neki, alig iszik bele a gyöngyöző, kristálytiszta vízbe, elneveti magát, és így kiált fel:

— Hühű, ez ám az ital! Otthun ezt rizlingfröccsnek mérné ki Konkoly Franci bácsi!

És ismét inni hajol, valósággal beletemeti arcát a csurgóba, és ingyen se vélné, hogy felkiáltása Péter bátyánknak még a szívverését is elállította.

Konkoly Franci! Sz' Konkolyt ő is ismeri, jól ismeri, tőlük a harmadik községben volt kocsmája és mészárszéke, s még összekülönbözése is volt vele valamikor a front után egy disznó miatt. Maflának nézte, mafla parasztnak, cserebere közben vagy öt kiló sóval és ugyanannyi liter petróleummal akarta őt megrövidíteni a Franci... Hát él, hát megvan, hát megint bort mér? Búcsút mondott a szénbányászatnak, amire ötven táján kényszerűségből fanyalodott...?

Péter bácsi izgalomba jön, tipródik, s ha eddig tetszéssel nézte az első kombájn vezetőjét, most úgy tekint rá, mintha vér szerint is rokona, egészen közeli rokona volna.

És nemcsak nézi, a megszólításához is bátorságot vesz, amidőn a legény szomját oltotta már, és cigarettára gyújtva az árok szélére telepszik.

— Lenek? — kérdezi tőle otthoni szóval, ami magyarán azt akarja jelenteni, hogy lefelé-e?

A legény rápillant, és keskeny, koromfekete bajszát széthúzva így felel:

— Nem is fönek.

— Somogy?

— Ja.

— Egészen az alja?

— Csakis.

Péter bácsi bólint, hogy... helyes, ő is úgy gon-

dolta, majd állást változtat, a fokosára támaszkodik, és így folytatja a jóízű eszmecserét.

— Sík vidék, vasalt föld, igazi sima... Ott igen, ott meg tud teremni a búza. De itt? Itt tudja mit ád a föld, ha mégis bevetik?

— Mit?

— Követ.

— Nono.

— De szűzmáruccse! — fogadkozik Péter bácsi. — Ahány szántás, annyi kupac kő. Csak úgy szikrázik az eke, amikor kiveti.

A legény nevet, és legyint:

— Nem számít. Mást meg a sík vidék nem ád.

— Mit nem ád? — veszi zokon a legyintést Péter bácsi.

— Bort. Legalábbis nem annyit és nem olyant, mint az itteni talaj. — Meg ezt se — mutat a legény az árnyékot nyújtó cseresznyefákra. — Ilyen gusztusos, pattogó cseresznyét... Megkóstolhatom?

— Ne tegye. Nem ajánlom.

— Miért? Belém durrant?

Most Péter bácsi nevet és legyint:

— Á, nem azért.

— Hát?

— Hús van már benne.

— Kukac?

— Ja.

Szünet következik.

Szemre szép még, csak úgy ragyog és duzzad a cseresznye, s a legény azon tűnődik, hogy csakugyan kukac van-e benne, vagy a kóstolót irigyli tőle az öreg?

Most Péter bácsi felnyúl a fokosával, lehúz egy ágat és így szól:

— Itt van, nyisson szét párat, ha nem hiszi a szavam.

A legény megrestelli magát, de engedelmeskedik, s mindjárt köp is egy nagyot, mert a cseresznyékben akkora kukacok fickándoznak, hogy akár horog hegyére, csalinak is megfelelnének.

— No, látja — dörmögi Péter bácsi.

Visszacsaptatja az ágat, s megbékülve kérdezi:

— Aztán... mióta jönnek?

— Tegnap óta — feleli a legény. — Tegnap hajnalban volt az indulás.

— Hát a vihar? — ijed meg a puszta rágondolástól is Péter bácsi. — A vihar hol érte magukat?

— Jó helyen — nyugtatja meg a legény. — Már jó órája fedél alatt voltunk, amikor csapkodni kezdett az istennyila.

— Azért — bólogat Péter bácsi. — Mert... sok ezekben a kambánokban a vas, iszonytató, hogy mennyi a vas, aztán...

Nem, dehogyis babonás, s a mondatot mégse fejezi be, inkább ismét csak kérdez.

— Aztán... várják-e magukat?

— Azt meghiszem — nevet a legény. — Tán még díszkapu is lesz, annyira várnak.

— Miért? — firtatja Péter bácsi. — Akkora nagy a termés?

— Meglehetős... Az a tábla például, amelyikbe először állunk bele, tömör is, magas is. Mit mondjak? Nem is gabona!

— Hanem?

— Aranyfal. Errefelé maga még álmában se láthat hasonlót, papa.

Vége a cigarettának, a társak is teleitták magukat.

— Indulás! — ugrik fel a legény.

S már megy is a géppel, oly csendesen indul el, mintha minden centimétert előre kitapogatna, amikor a pádimentum fokáról így szól vissza:

— Minden jókat, szerencsés szüretet, papa.

Péter bácsi bólint, de mondani csak gondolatban, a szívével tudja:

— Viszont kívánom, és... üdvözlöm az otthonvalókat.

És bár kötelességtudó, és arra is büszke, hogy vénségére se lopja az isten napját, csak intenie kéne a legénynek, és rögtön melléje kapaszkodna, mert mindennél, még a hosszú, munkás öregségnél is jobban megáhította azt a bizonyos... aranyfalat.

Amikor a turistaház gondnokának jóvoltából egy asztalhoz kerültem vele, már elég jól állt, s mámorában és túláradó boldogságában mindenáron magyarul akart társalogni a Herr Direktor. Vadászni jött a Bakonyba, aznap ejtette el vágyai netovábbját: a bakonyi szarvasbikák egyik agancskoronás fejedelmét, és fülig szaladó szájjal, a jóindulattól valósággal olvadozva, olyan disznóságokat mondott a szemembe, hogy hasonlóakat még egy hajdani zupás vagy egy talponálló törzsvendége is csak dühében szokott kinyilatkoztatni.

— Nagy betyár ez — mondta rá kísérője, egy idős, császárszakállas, már szintén virágos kedvű vadőr. — Tőlem veszi a leckét, a káromkodást is gyűjti, azzal is el akar dicsekedni otthon.

— Fizet is érte? — kérdeztem.

— Azzal amivel — mondta a vadőr. — A konzervát már mind nekem adta, mert konzervát egy egész kufferral hozott. A kávés, cukros és rizses dobozokat a feleségemnek adta. A sátrát, a hálózsákját, az edényeit és a spirituszmasináját meg majd a fiam örökli tőle. Az úttörőfiam. Mert az csudára szeret romantikázni.

— Ő is? — kérdeztem rá a pozsgásan köpcös, kefefrizurás, erősen ötvenes direktorra.

— Ez? — nézte meg pártfogoltját a vadőr. — A jófene jobban tudja.

— De hát a felszerelés! A felszerelése! — mondtam. — Meg az a rengeteg élelmiszer. Minek hozta?

— Óvatosságból! — nevetett a vadőr. — Abban volt, azt hitte a jámbor, hogy valahova a vadak közé, a világ végére jön. Igaz-e, koma ?

— Já, já, kumá — viszonozta a nevetést, és döngette meg kedélyesen bakonyi mentora hátát a direktor, s csupa kedveskedésből egy tömör, zaftosan kincstári jellegű kiszólással is megtoldotta a hátbaveregetést.

— Azt nem! — tiltakozott a vadőr. — Azt neked hagyom. Boldogítsd vele á kollégáidat.

— Richtig! Ganz richtig! Kollége — nevetett ismét a direktor, és mutatta is, hogy ő meg a vadőr kollégák, csak az a különbség köztük, hogy neki havasi gyopár, a vadőrnek pedig makk díszíti a hajtókáját.

— Hej, koma! Nagy maher vagy te, koma — csóválta fejét a vadőr. — Itt igen, itt a kollégád vagyok, máma meg különösen az asztal alá itatnál, amilyen örömben vagy. De mennék csak hozzád látogatóba, a cipőd se türülnéd belém, tudom istenem.

— Miért? — szóltam közbe. — Akkora potentát?

— Ez? — mérte végig ismét pártfogoltját a vadőr. — Akkora pénzeszsák ez, hallja, hogy kiviccölve bele se férne a Ludas Matyiba. Gyárai, bányái vannak ennek. Ezerszám dolgozik rája a munkás... Csak a vadászat csinált belőle ilyen marha nagy demokratát.

Erre a Herr Direktor tűzbe jött, s a vadőr szavait elismerésnek vélve, most már németül kezdte bizonygatni, hogy bizony az, demokrata ő, mégpedig mekkora demokrata?! A haladás, a legmodernebb népi kapitalizmus híve. Ma még zömükben munka-

társai csupán az alkalmazottak, de holnap, holnapután már a tulajdonostársai lesznek.

— Mit mond? — kérdezte a vadőr, abban a hiszemben, hogy őt érintik, vele vannak valamilyen összefüggésben a direktor lelkes tirádái.

Nagyjából elmagyaráztam neki, hogy mit, erre a vadőr szivarra gyújtott, hatalmas, celofánból kibontott dorong-szivarra, s jóízű pöffentések közben mondta:

— Hát hogyne, persze hogy a tulajdontársai lesznek. De mikor? Majd ha ott is fordul a világ, és őt, a komát is megállamosítják isten segítségével.

Nagy vita támadt, s izzadhattam, amire inkább csak értő, mint szabatosan fogalmazó burkus tudományom révén tisztázódott, hogy a Herr Direktor dehogyis gondol államosításra. Azzal operál, úgy kezesíti a munkásait, hogy bizonyos számú részvényt minden esztendőben átenged nekik. No, nem ingyen, dehogy! Ilyen stupid, öngyilkos gesztust korrekt, épeszű ember hogyan is kívánhatna tőle? Megvételre. Így lesznek a munkások tulajdonostársai.

— Bánom is én — zárta le a vitát a vadőr. — Nem az én eszemnek való az ilyen kapitalista fifika. Nekem csak az a gondom, az lett rám bízva, hogy a pénzéért itt, a mi világunkban is jól érezze magát a koma... Nincs panasz? — fordult a direktorhoz. — Mert azt nem szeretném, ha valami csekélység miatt a rossz hírünket költené.

— Panasz? Ugyan már! — nevetett a direktor, s miután valóságos dicshimnuszt zengett bikájáról s a bika kapitális agancsáról, amelyet háza díszhelyén, a hallban szegeztet majd fel, megnyugtatott, hogy

dacára a merőben más társadalmi rendnek, egyéb tekintetben is a kedélyes, lovagias és vendégszerető magyar nemzet barátja gyanánt távozik, noha gyanakodva, előítéletekkel érkezett és nem is akármilyen előítéletekkel.

— Például? — kérdeztem a jó mulatság reményében, s alkalmi tolmácsból most már társalgó partnerré lépvén elő.

A Herr Direktor egyenes válasz helyett rám kacsintott és tüskehaját borzolva kérdéssel felelt:

— Bocsánat, ön nős, szerkesztő uram?

— Hogyne.

— Sajnos vagy hálistennek?

— Már miért?

— Mert nincsen gyűrűje.

Nevettem egyet.

— Nem is volt — mondtam. — És különben se a gyűrűn múlik, hogy ki hogyan bírja a házasságot.

— Az igaz — mondta a direktor. — Sokkal inkább a koszton.

És előadta, hogy ő a lehető legmodernebb társaslény ugyan, még a ruhája és a hajviselete is mindig az utolsó divat szerint való, de koszt dolgában máig is a felesége őnagysága számára kísérleti alany. Úgy és annyiban, hogy becses neje egyszer egy pályázaton vett részt, amely a német hölgytársadalomtól a következő kérdésre óhajtott frappáns és mélyreható feleletet: a férfit nem elég meghódítani, meg is kell tartani, de hogyan?

A díjnyertes válasz egyetlen mondat volt: etesd a bestiát!

Nos, azóta őt a felesége eszerint az elv szerint igyek-

szik megtartani, és amint az ábra mutatja — sikerrel. Csakhogy... az embernek, egy igazi férfinak a munkája és a családja mellett szenvedélyei is vannak. Azért is férfi, nemdebár? Ő, a Herr Direktor például ifjú korában bélyeget és gáláns kis kalandokat gyűjtött, később, érettebb fejjel pipákat, jelenleg pedig vadászik.

Értik és méltányolják az ilyen szenvedélyt a nők? Soha! Illetve legyünk tárgyilagosak: alig. Az ő becses neje is majdnem kétségbeesett, s a nagyobb érzelmi hatás kedvéért még ideggörcsöket is produkált, amikor tudomására hozta, hogy szenvedélyének kielégítése és egészségének regenerálása céljából magyarországi szarvasvadászatra fizetett elő. Nem, azt nem lehet mondani, cseppet se zsugori, nem a megreszkírozott valutát sajnálta a hölgy. Attól félt — bárminő nevetségesen hangzik is —, hogy a Herr Direktor le talál gyengülni vagy valami súlyos, gyógyíthatatlan nyavalyát szerez a közismerten veszélyes és siralmas magyarországi „vörös" koszton.

A Herr Direktor itt felemelte az ujját, jelezvén, hogy most figyeljek, most jön a java.

— Vörös koszton! — mondta. — Tehát: paprikás és kommunista koszton! Érthető?

— A paprikás, igen — mondtam. — De mi az, hogy kommunista koszt?

— Hülyeség. Hülye propaganda. Bizonyos kretén firkászok szerint... kevés, silány és méregdrága az itteni koszt. Nevethet, kérem, de én egész gyűjteményt láttam az ezt bizonygató színes tudósításokból illusztris képeslapjainkban... Kell több egy aggódó hitvesnek? Mit mondjak: csakis úgy jöhettem el, ak-

kor nyugodott meg kissé, amikor konzervek, rizs, cukor, kávé és egyebek tekintetében úgy ellátott, mintha legalábbis Tanganyikába indultam volna... De én, én realista vagyok, szerkesztő uram. Én rögtön az első este, már a Gellért szállóban átláttam, és azóta már a feleségemet is meggyőztem róla, hogy koszt és helyzet egészen príma itten... Tudja, mit írtam neki? Egy nevet. Egyetlen ételnevet. Gerösteter Hahnenkamm. Hogy azt ettem, kitűnő volt, felséges volt, és mindössze tíz forintba került. Bagatell... Világos, amit mondok?

— Általában igen — feleltem. — Csak a varázsszót, azt a bizonyos ételnevet nem értem.

Erre a Herr Direktor nagy hirtelen szakmát cserélt, azaz színész lett, s egész jó színész. Kukorékolt, a tenyerét billegette, de nem ám akárhol — a feje tetején, majd a felszeletelést utánozva elmagyarázta, hogy éppen azt ette, amit billeget, tehát ami a kakasnak — mert hiszen arról beszél — éppen a legjellegzetesebb tartozéka és ékessége.

— Á, most már értem! — csaptam a homlokomra. — Kakastaréjt evett a Direktor Úr! Kakastaréjpörköltet! No és?

— Mit no és? — méltatlankodott a Herr Direktor. — Tudja azt ön, szerkesztő uram, micsoda ínyencfalat, s micsoda borsos áron megy nálunk a kakastaréj? És maguk ingyen, igen: merem állítani, hogy teljesen ingyen vesztegetik. És hol? Elit helyen, exkluzív helyen, ahol maga a rezsi is ab ovo igen jelentékeny tétele a kalkulációnak.

Ráhagytam, legyen igaza, de magamban kuncogtam, hogy ej, direktor uram, de furcsán ítél, amikor éppen

a kakastaréj-pörköltet tekinti perdöntő bizonyítéknak. Hiszen az nálunk afféle... melléktermék csupán, ahogy a máj vagy a tüdő is jóval olcsóbb, mint teszem azt a színhús.

— Lehetek őszinte? — szakította ekkor félbe közgazdasági természetű meditációmat a Herr Direktor.

— Hogyne! — feleltem. — Parancsoljon.

— De nem haragszik meg? — aggodalmaskodott. — Ugyanis... egy valami azért mégsem tetszik maguknál.

— Micsoda?

— A saját, a mondjuk így: belső propagandájuk.

— Amennyiben?

— A kirakataikról beszélek. Minden kirakatuk vörös. Még itt, az erdők között, a falusi kikarataik is vörösek. Miért?

Nem értettem a kérdést. Annyira nem, hogy még a magában dudorászó vadőr bácsit is meginterjuvoltam.

Erre a vadőr is nézett egy nagyot, majd akkora hahotára fakadt, hogy a könnyei is potyogni kezdtek.

— Hát persze! Hát hogyne! — kiabálta. — Sz' november vége van, Mikulás előtt vagyunk! Persze, hogy vörösek még a falusi kirakatok is!

A Herr Direktor azonban nem nevetett, amikor a választ kissé csipkelődő formában tudomására hoztam. Noteszt vett elő, belefirkált valamit, és fejcsóválva mondta:

— Sajátságos... Egészen sajátságos. Eszerint *egyházi* ünnepet köszöntenek a kirakatok. No, ezt aztán becsületszóra se fogják elhinni nekem.

Hát vitatkozhattam vele?!

1

— Zumm — csia... ! Zumm — csia... !

Reggel négy óra, s arra riadok, hogy valaki fáradhatatlanul zúzza, döngeti alattam a ház fundamentumát.

Talpra ugrok, s egy szál pizsamanadrágban csak ki ám a kertbe, mert félig eszénél, álmából riadva még a jeges vérű ember is hajlamos a pánikra, és én már repedni láttam szinte a mennyezetet.

A kertben aztán — hála a hajnali szél jótékony legyintéseinek — kiderül ám, hogy csudát a fundamentumot — az úttestet bontja valaki.

Bontja?

Már keresztül is vágta, s a legjobb úton van, hogy a járdát is akadályfutók árkává tegye.

Markos, jól megtermett legény a hajnali munka csinálója. Válla araszos, izmai vastag kötelek, s jómaga mellig a földben: csákánya egyenletes sujtásaival már a másfél méteres mélységnél is lejjebb tart.

— Hát maga, koma? — szólítom meg. — Mi célból óhajt csákánnyal behatolni hozzám?

A legény felnéz, a csákányt is a lábához ejti, s a született jámborok tréfára süket, szelíd együgyűségével mondja:

— Magához? Dehogyis magához. Vizet keresek e.

Meglepődöm, s úgy kérdem, mintha egyből rám ragadt volna a jámborsága:

— Vizet? És épp a kerítés tövében? Ni: még öt-hat vágás és a kerítést kezdi döngetni.

Majd kajánul, visszatalálva humoromhoz:

— Pedig... nem nézem ki magából, hogy Mózes pátriárkának vagy Szent László királynak lenne a tanítványa.

— Mi?! — esik ki csaknem a saját száján bámultában a legény.

— Nem tudja? — oktatom jó lélekkel. — Ők fakasztottak sziklából vizet a legenda szerint. És mit tesz isten: nálam is terméskő a kerítés alja.

— De jól adja! — rázza a fejét, és vigyorog barátságosan a legény. — Csak ám én nem ollan vizet keresek ám! Cső kéne, a vezeték főcsöve, azt keresem. Tegnap délután kezdtük a szaktársakkal a bontást.

Az ám, jut eszembe, tegnap estefelé öten is tettekvettek itt, csakhogy én úgy véltem az írógép mellől erre pislogva, hogy a villanyvezetéket modernizálják: transzformátorház oszlopának csákányoznak ki gödröt. Pedig hát — víznek, vízvezetéknek kezdtek kutató és egyben bekötő árkot.

Szemben — a kátéesz egyesztendős, kétségbeejtően naplopó munkájával — elkészült végre az utca legújabb nyaralócskája, egy helyes, játékszerforma kis dobozház, eszerint oda kell a víz, onnan kezdték felém az ásást.

De... annál rosszabb, hisz ez a jámbor, nagy melák legény már az útszéli esővizes árkot is réges-rég átszakította, s így a járdát rombolva teljesen hiábavaló munkát végez.

Mondom is neki:

— Hallja-e, koma! Magának olyan jól megy, hogy a potyamunkát is szakmányban folytatja? Hol keresi maga azt a főcsövet? Sz' az az úttest közepe táján halad! Ha meg mégsem, hát legfeljebb az árok belső pereme alatt. De attól errébb egy centiméterrel se.

— Az se igaz ám — mond ellent maga mögé, az árokra sandítva a legény. — Sz' akkor már régesrégen beleütközött volna a csákány.

— Bele hát — mondom —, ha mélyebbre ment volna. Ha legalább egy nyolcvan—két méter mélyre.

— Nem hiszem én azt — csóválta fejét a legény. — Nem kincs az a cső, hogy ollan oltári méllre ásták volna.

S ennél marad, s csak jó negyedórás agitáció után hajlandó engedni, s akkor is csak úgy, azon az áron, hogy mérőzsinórt lógatok a vízórám aknájába, s a zsinórt az ő árkához mérve bebizonyítom, hogy valóban üres járat, céltalan turkálás, amit csinál, ha egyszer maga a vízóra is egynyolcvanas mélységben található. Enged tehát, de meggyőzve egyáltalán nincs, és úgy hátrál el a megbontott járdától, mintha legalábbis a boldogság kapujából űztem volna vissza.

2

Kissé később, amidőn megfőztem már az elmaradhatatlan reggeli kávét, s írógépemmel a teraszra hurcolkodik ki, a fák és bokrok élő függönyén át meghallom ám, hogy ismét értekezik a legény.

Ezúttal jobb szomszédom: egy hallatlanul nyugodt, aranyos kedélyű nyugalmazott erdész a partnere.

csendesen szól, de csendes szavára is odafigyel a legény, mert igen testes, szerfelett súlyos egyéniség a szomszéd bácsi. Ránézvést mintha nem is egy derék, erdeje hagyott öregurat, de egy lábra kelt és a dereka táján ugyancsak terebélyes tornyot bámulna meg minden egyes találkozáskor az ember.

— Hova ás maga, fiam? Hova? — fejeli, korholja legényemet a szomszéd bácsi. — Ott már szűz földet csákányoz, sose volt ott még megbolygatva a talaj.

Odamegyek, s hüledezve konstatálom, hogy az úttest közepétől ismét csak a járdához pártolt vissza a legény, s hogy időközben — áttörve a talaj köves rétegét — a legszebb aranylöszbe hatolt.

És ettől fogva párban agitáljuk.

Én azt hajtogatom, hogy vissza, mit makacskodik, irány az úttest közepe. Csak úgy bolondjából áskálva utóbb még a föld középpontjáig váj itt szellőző aknát nekünk. A szomszéd bácsi viszont — mert sajnálja a verejtékező legényt, de mérges is rá megátalkodott együgyűsége miatt — még irányjelzőnek is kiáll egy távolabb meredező tűzcsap-buzogány mellé, hogy szemléltetve mutassa: annál beljebb aztán ha a fene fenét eszik is, akkor se lelhető a vízvezeték csöve.

De beszélhetünk.

A legény csupán centimétereket hajlandó hátrálni, s bár fel-felpillant, olybá vesz bennünket, mintha hang nélkül járna a bagólesőnk, s legszívesebben kővel hajigálna meg, ahogy az oktalanul acsarkodó komondorokat szokás.

— Maga... honnan való, fiam? — sokallja meg végül is a legény észbeli süketségét a szomszéd bácsi. — Vizes? A vízművek rendelték ide?

— Maszek — feleli a legény —. A vállalatomnál szabad szombatot csináltam mámma.

— Aha.

Ez a mélypont, innen fogva egyszeriben drámai sodrást kap a csőkutatás menete. Befut egy másik szombatozó maszek, a legény társa mint lapátos segéderő. Ez már érettebb férfiú, s az esze is gyorsabban vált, mert mihelyt az úttest közepét említem neki, nyomban kapcsol, s azt kezdi vizsgálni, hogy hol a leglazább a kutatóárok fala? Amiben igaza is van, mert lesúlykolva se tud olyan szilárddá visszatömörödni az egyszer már megbolygatott föld, mint amilyen szilárd és nehéz a szűztalaj.

S már nyomon is vagyunk, az úttest közepe táján valóban elüt, más szerkezetet mutat az árok fala, amidőn a tetthelyen terem egy kék szerelőruhás biciklista is, markában jókora csavarhúzó, s ahogy az árokra pillant, így kiált fel:

— Pancserok! Az út közepén ássanak! Hová a jőjjelbe vezetik azt az árkot?!

Vita nincs, és nem is lehet, elvégre a csavarhúzós szaktárs a vízművek embere, s holmi betoncsövek fekvése tekintetében röntgenszeme van: a föld alá is képes lelátni. Mutogat, intézkedik, valóságos karmesteri pálca markában a csavarhúzó, és néhány perc múlva, éljen, meg is van a cső, megkoppant rajta a csákány, és az is kiderül, hogy vagy négy köbméter föld az ördögé, annyival hánytak ki többet a köves, dögnehéz talajból a szombatozó maszek-kollegák.

És csak úgy mellesleg az utat is tökéletesen keresztbe vágták.

Hirtelen balsejtelmem támad.

— Ez meddig ásít így? — mutatok az árokra.
A csavarhúzós legény nevet, és legyint:
— Semmi ez, kérem. Áncváj megleszünk vele.
— Meg, meg, de mikor?
— Még máma.

3

Eltelik a szombat és el a vasárnap is, hanem az árok még mindig ásít, rendületlenül ásít, s a beígért víznek is csak én iszom a levét.

Több formában.

Először is: ahány autó csak alázúdul a lejtőn, az mind megtorpan, némelyik csaknem fejre áll, s akkora port lök fékezés és farlás közben, hogy a hajam lisztes lesz, írógépemen beragadnak a billentyűk, s még a cigarettafüstöt is roszogósnak érzem a fogam alatt. Továbbá: megtorpannak a motorosok is, de aztán oldalt vágnak és a gyalogjárdát választják átkelő helyül. Ami rendjén is lenne, de túráztatás közben és egyes sebességre visszakapcsolva, akkora zajt csapnak, hogy az ablakokkal együtt a dobhártyám is rezeg, és bőven árasztott benzin- és olajbűzök éppen nem a legózondúsabb illat. Végül: napszálltával se lehet nyugtom.

Ahogy kaput és ajtót zárva éjszakai műszakra készülődnék, hogy bosszúságaim fogytán most aztán igazán kivágom a rezet, csak megverik ám a kaput, erélyesen és állhatatosan verik, s amidőn kiballagok, hogy kit hoz nyakamra megint az ördög — két fehér zubbonyos rendőr tisztelgi rám a jó estét.

Megbámulom őket, mert nemcsak a ruhájuk, de a ritkaságuk szerint is igazi fehér hollók ezen a tájon, és hüledezve kérdem:

— Hát maguk? Mi járatban erre? Minek köszönhetem a szerencsét?

— A lámpa! — mutat az árok felé zordonan a magasabb sarzsi. — Mér' nincs ott, kérem, kivilágítva az árok? Ahogyan kell. Piros lámpával.

Elfut a méreg, s már-már ráripakodok, hogy hol és kicsodán keresse a piros lámpát, aztán mégis a humorom kerekedik felül, és megvidámodva mondom:

— Jöjjenek csak.

Az árokhoz ballagunk. Mutatom, hogy ihol e: szépen világít hozzá a hold, maguk is láthatják, hogy rossz a címzés, csupán az irányát veszi felém, nem tőlem indul ki az árok, és fordulok is, és már a kaput csukom, amikor utánam kalimpál a tétova kérdés:

— Mondja, vagyis... tessen csak mondani, hol tartózkodik az ásató?

— Fogalmam sincs — felelem. — Eddig még nem költözött be. Nyilván a vizet várja.

— Jó, majd intézkedünk.

4

Ebből, a hatósági ígéretből se lesz semmi. Napra nap múlik, az első hétnek is elérkezik a fordulója, s én azon veszem észre magam, hogy bosszankodás helyett azt tanulmányozom, hogy a kolerikus, szangvinikus, flegmatikus és egyéb pszichológiai alkatok ho-

gyan veszik a váratlanul elébük bukkanó akadályt? És ezenközben — ahogy ott a kerítésen könyöklök — még holmi pajzán, szemet csiklandó látvány is tetézi tapasztalataimat.

Egy sudár, teltkarcsú hölgyike jóvoltából, aki vikendre jövet olyan szűk szoknyát húzott, hogy lépni is csak pipiskedve tud benne, s aki — hiába unszolják — a világ kincséért se hajlandó a járdának kerülni. Nem ő, inkább ugrik, s midőn az árok felett átlibbenne, csak reccs-ropp: hasad és szinte derékig lemezteleníti a fránya, divatos szoknya.

Így élünk, éldegélünk, s az „utcánk és árka" viszonylatban csak a tizedik napon következik be változás.

Négy biciklis érkezik. Valahol baj van a főcsappal, szökőkutat játszik, azt jöttek gumihalálában megjavítani, és brigadérosuk — ahogy jó gazdához illik — messziről, az utcát keresztezve is észrevette az árkot.

Van ám lárma, hűhózás és szedte-vette! Hogy... gyalázat, micsoda maszekmunka ez, miért nem szólnak „ezek", hogy kész az árok, be lehet kötni a vizet?! És ki a leghangosabb? Ki a háborgók koronázatlan királya?

A csavarhúzós szaktárs.

Bizony.

Aki azt ígérte, hogy áncváj el lesz intézve az árok, s aki ezúttal is egy mennykő nagy csavarhúzóval hadonászik.

Hanem az árok ettől se: a megjátszott felháborodástól se tűnik el. Se aznap, se másnap, csupán egy újabb hét végén, amidőn a tulajdonos már réges-rég

beköltözött a pöttöm kis nyaralóba, s feleségestől együtt majd a lábát járja le, hogy lesz-e már víz, mikor lesz víz, ő már réges-rég kiásatta a vízművek engedélyével az árkot.

Aztán tűnődünk, a szomszédság egyre-másra találgatja, hogy mi volt a célja és az értelme a csavarhúzós szaktárs ádáz halogató taktikájának? Végül is — ahogy utólag kiderül — én leszek a szerencsés, nekem sikerül ráhibáznom az igazságra.

— A baksis! A „mellékes"! — mondom a szomszéd bácsinak, mert vele tesszük a kerítésen át a törvényt.

— Biztosra akart menni, a tulaj jelenlétére pályázott a koma.

— Aha. De miért?

— Mert úgy kalkulált, hogy... ha a tulajdonos oda, azaz ha nincs jelen, akkor a baksis is oda. Baksis meg akkor szokott „leesni", ha sürgetésre cselekszik, szívességet tesz az emberfia. Hát ő tett. Bárcsak neki is minél több ilyen „szívesség"-ben lenne része.

És ebben maradunk.

A szél, elállt, de az eső még szemetelget. Este hatra jár. A sétány kihalt. Nevezetességei: a kettős rendekben lépegető nyárfák alatt fürkészve ugrál, hernyóra vadászik egy sárgarigó.

Aztán csörögni kezd az aprószemű, csupagyöngy sóder: lépések csörgetik, s a ligetben, a szívkórház felől jövet, egy zömök, vaskos, medvejárású férfi tűnik föl. Vállán tarisznya, jobbjában finoman megmunkált, suhogó acélbot. Kényelmes tempóban, otthonosan ballag, s a betonmellvéd bizonyos pontján, ahol a fal tövébe akkurátus kis bádogtábla van szúrva — egy, kettő, állj! — katonás félfordulatot tesz, s letanyázik.

A táblán, kicsit dülöngélő betűkkel, a következő privátkiáltvány van intézve az érdekeltekhez:

SPORTTÁRS!
BEETETETT HELY!!
KÉRLEK, LÉPJ TOVÁBB!

A jövevény a táblára pillant, s meghitt, gazdai mozdulattal ingat egyet rajta.

Semmi baj.

A sudár, seprőnyélből fabrikált karó „feszt", rezegve állja az ingatást. Elő tehát az orsót, horgokat, dugót s a puhára főzött, kipattant hasú kukoricát, mert

horgászbot a vékony, finoman megmunkált acélbot, s gazdája — csak a vak nem látja — pontyozni jött a „beetetett hely"-re.

Ekkor lép színre a békés, aranybarna alkony egy másik szereplője, ugyancsak a „telep": a szívkórház felől jövet.

Ünneplőben van: fehér, nyakkendőtlen ing, kétsoros zakó, s némileg „kiült", megbuggyosodott pantalló rajta. Amiből nyilvánvaló: emberünk bricseszhez szokott, a csizmás felekezet tagja, s ha leül — nadrágja élét óvni —, nem csípi-rántja a vasalását.

Egyébként szikkadt, napégette kis öreg. A nyaka s a szeme környéke csupa ránc. De fejtartása s kivált a tekintete cseppet se öreges. Hetyke, sőt: rátarti inkább, amit csak fokoz, hogy a szájából szivar áll ki, s hogy a kalapja — legények vagy a borral barátkozók szokása szerint — jobbra lejt kissé, a szemére van húzva.

Keményen lép, ugyancsak csikorgatja a kavicsot, s tovább is haladna — mit neki egy horgász, egy bálvánnyá ülepedett istencsodája —, de a tábla s a táblán az írás megállítja.

Annyira, hogy nicsak: a zsebére üt, pápaszemet tapogat elő, az orrára ülteti, s hogy jobban lásson, a térdére támaszkodva olvasáshoz görbed.

Hosszan, majszolva silabizál, a fejét is megcsóválja vagy kétszer, aztán fölegyenesedik, a szemüveget el a szivart ki a szájból, és azt mondja:

— Nem engem illet, kérem.

— Tessék? — neszel föl bálványoskodásából a horgász.

— Mondom: nem engem illet — nyomja meg egyen-

ként szavait az öreg, s már ül is, szeme a vízen, sarkai kocogva harangoznak a mellvéd oldalán.

— Merthogy mifelénk, arra lefelé, ni: Tolna megyében — magyarázza jószívvel, a szivart használva iránymutatónak —, mifelénk mondom, azt tartja, akinek esze van: „Hal nem étel, özvegy nem ember." Aztán, ha keze lenne a halnak, s összetenné, s úgy könyörögne, hogy tündérlány vagyok, elvarázsoltak, hamar egy horgot, Zámbó szaktárs, azt hiszi, kihúznám? Húzná ám az a... Azér' mondom — üt a fejével a tábla iránt —, nem engem illet a szózat. Csődörös vagyok én, hússal, borral élek, az a magyar embernek való, hogy' lehetnék én „sporttárs"?

Mit szólhat erre a horgász, a „beetetett hely" boszszús, passziójában megzavart tulajdonosa? A nyelvén van, hogy táguljon innen, senki se hítta, arrébb a kocsma, fater, de közben „vendég"-ére talál nézni, füstfelhőben látja — a kalap most már tarkón, szikrát pattogtató szivarja az égnek —, s a látvány oly mulatságos, hogy kénytelen elnevetni magát.

— Hol járt, szakikám? Lakodalomban? — kérdi.

— Á, lakodalom! — szakad meg egy pillanatra a buzgó pöfékelés. — Kúrán vagyok én, kérem. Utókúrán... Merthogy tüdőgyulladásba' voltam a télen. aztán úgy mondja a doktor, hogy a szívemre ment. vagy mi? A SZOT, a szanatórium a házigazdám... Ha igaz: holnap lépek az utolsó, a harmadik hétbe.

— Hüha! Akkor baj van! Akkor nem irigylem, szakikám!

— Aztán mér? Tudja, milyen egy helyem van ne-

kem? Isten ne vegye bűnömül, de az anyám ölében se volt különb. Az ágy, ha beleszállok, csak úgy reng, csak úgy hinta-palintál. A sodrony meg a matracok miatt, tudja. Koszt — amennyi köll, s amit csak akarok. Mer' cédula után, kinek mi tetszik, aszerint hozzák a kartársnők... Aztán a kert, az a... mit is mondjak? az a... szűzanya köntöse. Ha egyszer látná...

— Ajaj, jónak dicséri. Őslakos, született füredi vagyok én, öregem.

— Akkor meg?

— A gondnok, a „nagyfőnök" miatt nem irigylem.

— Ismeri?

— No, hallja?!

— Személyesen?

— Hát... Mondom, hogy füredi vagyok. Kovács. Arra ni, arra Tihany felé, a hajógyárban.

Az „utókúrás" kis öreg, aki csak úgy mellesleg be is mutatkozott már, és „Zámbó kartárs"-nak nevezte meg magát, ezen eltűnődik valameddig, és csalódottan, szemrehányással a hangjában mondja:

— Ezt, látja... nem hittem volna.

— Mit? Hogy kovács vagyok?

— Á... Tőlem püspök is lehetne.

— Hát?

— Hogy... hogy árulkodós. Hogy beszól hozzá, aztán jól leföst majd a gondnok elvtárs előtt.

— Vagy úgy? — neveti el magát a született füredi, majd tanítva, a jóakaratú pártfogó együttérzésével:

— Nem én, a borszag lesz, szakikám, a maga árulója.

— Az-e? — Csap a térdére s kacag föl diadalmasan

a tilosjárt öreg. — Az aztán soha! Hö-hö — lehel, huhokkol teljes erővel a kovács felé, hogy az kénytelen hátrakapni a fejét. — Mi ez? Borszag ez? Nocsak, hadd halljam, nyilatkozzék a szaktárs.

— Hát... — ámul a kovács, úgy is mint döntnök. — Bornak csakugyan nem érzem a szagát. Ezt meg hogy' csinálta maga vén csatár?

— Hogyan? — nevet az öregnek még a ruharánca is. — Finesszel, szaktárs! Sofőrtudománnyal!

— Vagyis?

— Feketével. Feketekávéval. Száraz duplával.

— Nem értem.

— Nem hát. De ha tefus, ha sofőr lenne a veje, mingyá' értené. Mer' az enyém, az én vejem, márhogy a kisebbik, mer' két vejem van — sofőr! Príma gyerek, csudára érti a szakmát, mint katona — kihelyezésen ismerte meg a lányom... No, ülök én máma az újságok között, a társalgóban, vagy minek hívják, egyszer csak ki áll mögém, ki fogja be a szemem? Jancsi! A vejem! Persze hogy ő! Azt mondja: Füreden éccakázik, vasakat hozott a pincészethez, s hogy gyerünk, azt mondta, nagy újság van, hű, de nagy újság: onokám született, fiú, nem létezik, hogy ne innánk egyet az egészségére... Érti maga, szaktárs, hogy mi van ebben? Onokám született?!

— Hogyne. S gratulálok is.

— Á, érti a csudát. Az, hogy az embernek onokája születik, még egymagában nem az a nagy vasziszdasz. Eddig is volt már négy, három a nagyobbik lányomé, egy a Jancsiéké, igen, de tarthattam áldomást, amikor jöttek? Nem tarthattam, mer' lánygyereknek jöttek az ártatlanjai. De ez, ez a mostani, ez

fiúgyereknek jött. Trónörökösnek! Mondtam is, ne féljen, a kedves édesapjának: ember vagy, Jancsi, mondtam, lesz, ami lesz, az onokám kedvéér', még a szabályt is megszegem. Vezess, ahova akarsz, csak egyre vigyázz: ne legyünk szem előtt.

— Irány a „Baricskai csárda", mi? Van rá egy tízesem, hogy odamentek.

— Idevele! — nyújtja a tenyerét válaszképpen az öreg.

— Mivel?

— A tízessel! Mer' először is: mióta itt vagyok, folyton a méreg esz a maga „Baricskai csárdá"-ja miatt. Gondolja csak el: mire az első, a legjobb ízű álmomat aludnám — csak úgy önti, falkában hányja magából a részegeket. Azok meg: neki a telepnek, bömbölni, devernyázni, mintha versenybe' csinálnák... De mit is akartam mondani? Ja! Tudom már! Egy házi kimérés, odamentünk mi, nem a Baricskába. Ott vettük magunkhoz az áldomási háromdeciket.

— Hányat?

— Amennyi szokás. Fejenként hármat. Sok? Már akinek. Mer' a vejem, például, székálló legénynek is megtenné, én viszont, mondtam már, csak voltam maródi, a jelenben utókúrás vagyok... Csak a szabály, ugye, a szabály, az volt a baj, az vette el kicsit a szájam ízét. De a vejem, a Jancsi, egy-kettő megorvosolt. Irány a presszó, azt mondja, ott adják a borszagra a gyógyszert. Beveszi, aztán slusszpassz, csak egy kis nyomása marad, papa.

— Aztán mi lett?

— Az lett, hogy be mi a presszóba, le egy csünt, törpének maradt kis asztal mellé, s Jancsi, a vejem,

csak kirendel nekem ott egy rendes meg egy száraz duplát. A kisasszony, márhogy a kartársnő, persze, akárcsak maga az imént: az milyen, kérem, azt mondja, az a száraz dupla? Mire a vejem: kávé, kedves, tányéron, annyi kanállal, ahány egy duplához jár.

— S maga?

— Én-e? A rendes duplát megittam, a szárazat viszont megettem. Kanállal. Meg én! Csak úgy roszogott a fogam alatt. Aztán ha Jancsi arra nógat, hogy a poharat is egyem meg — azt is megeszem. Meg bizony, annyira odavoltam.

— Mitől? A félelemtől? A gondnok elvtárs miatt? Menjen már: rendes, megértő ember az, értékelni bírja a fiúunokát.

— Mit, gondnok elvtárs?! Volt is ott nekem eszembe' a szabály! A nők, a fehérnépek, szaktárs! Azoktól voltam oda! Ki csaknem pucéran, ki félgatyaszárban, ingujjuk semmi, ami rajtuk, az is olyan szellős, hogy...

S itt félbeszakad a mondat, más, kedvezőbb alkalomra marad a női divat kimerítő taglalása, mert a vízen megmoccan, majd ni csak: pipálni kezd a dugó.

— Megvagy! — ránt botján egy finoman erélyeset a falfehér kovács.

— Azannya! — feledi a presszót és halundorát Zámbó szaktárs is.

Aztán — mintegy varázsütésre — tele a színpad, csődület a parton.

Drukk.

— Ötkilós!

— Maga pancser! Meglesz az tíz is!

Ilyen és ehhez hasonló vita kíséri a halfárasztás bonyolult műveletét. Zene is zendül. A tanú pedig — aki a háttérből figyelt — továbblép, s ő a bűnös benne, ha titok marad: szákolt-e pontyot a kovács és hány kilósat?

A kislegény mohón, egy hajtásra üríti ki a jókora vizes poharat. Nyög egy jólesőt, a verejtékét is lecsapja a homlokáról és így szól:

— Pazar volt! Isteni! Nem tetszik szemtelenségnek venni, ha egy cigarettát is kérek?

— Tessék — nyújtok oda neki egy csomag Kossuthot. — Itt van, az egész pakli a magáé. Errefelé már úgyse talál trafikot.

A kislegény szabódik, köszönetet mormog, még el is pirul, s miközben a terasz lépcsőjére ereszkedik, mentegetőzve mondja:

— Dögleszto ez a meleg. Hát még a háztetőkön, és így, ebben gumizott mundérban.

A nyakát s a kabátujját mutatja, majd kormos, megizzadt bőrén a gumi virítóan piros nyomát, ami egyébként rendjén is van, hiszen kéményseprő a kedves, göndör, mézesen szőke kislegény, s előírásosan, egészségügyi okokból visel „gumizott mundér"-t.

Már a betoppanása is megnyerő volt. Ahogy köszönt, és kissé fontoskodva tudomásul vette, hogy a házban villanytűzhely „üzemel", s így megspórolhatja a tetőre kapaszkodást, majd a koromat és írógépemet respektáló habozás, amellyel vizet kért, olyan üdítő érzést keltett bennem, mintha fekete rigó röppent volna a teraszra, vagy mintha magam is egy

pohár jeges vizet ittam volna a tikkasztó kánikulában.

— Gyufát? — kérdezem, amikor a kislegény már kényelmesen elhelyezkedett a lépcsőn, és papucsát is lerúgta.

— Van! Az van! — nyúl bele könyékig mindkét nadrágzsebébe, s először egy apró, bumfordian nagyfejű bazári babát, majd egy doboz gyufát rámol elő.

— Maga még tanuló? Mikor szabadul?

— Én? Még egyszer? — hangzik a sértődött önérzetes válasz. — Ez már nekem a második helyem. Erősítésnek, a gárdát erősíteni, Palotáról pályáztam ide.

— A szülei?

— Palotán.

— És elengedték?

— Noná! Vita se volt, hogy elengednek-e?

— Hány éves?

— Én? Húsz. Jövőre bevonulok. Most töltöm a regruta-időt. A folyamőrökhöz vonulok be.

— Szép. És... mondja csak: kijön?

— Miből?

— A fizetéséből, kisöreg. Mennyi a havi gázsi?

— Olyan... kétezer körül. De több is összejön majd, ha igaz. Még nem tudom. Még csak most járom föl a körzetemet.

Elismerően bólintok.

— Ez is szép. Igazán szép. De... mennyit ad ki, például, kosztra, kvártélyra? Ahogy én tudom, csak a szállásért magáért is valóságos kis summát kérnek el egy ilyen üdülőhelyen.

— Hát... nem szívbajosak. Nem — nevet a kis-

legény. Nekem is havi négyszázban van az albérleti szobám. De klassz! Fürdőszoba, különbejárat meg gyümölcs is, amennyi belém fér. A házinéninek szólleje van, tetszik tudni. Aztán... bort is dosztig ihatnék, de nekem nem esetem a szesz. Még a rövidital is csak ritkán. A koszttal meg úgy vagyok, hogy menűre vagyok előfizetve, viszont a fogyasztásom két meg három adag a pénzemért.

— Hogyhogy?

— Mint konyhamalacnak. Ilyen kormosan nem ülhetek le terített asztal mellé. Igaz? Hátul, a konyhában meg az a mottó, azt szokta kérdezni Mária néni, a szakácsnő: „Ízlik? Enne még, Sanyikám?" Mit mondjak? Tegnap is tíz darab lekváros buktát kebeleztem be. Tízet. Pedig a pénzemért csak kettő járt volna. Bizony.

A kislegény feláll, hamutartót keres, s miközben elnyomja a ferdére szívott cigarettát, pillantása írógépemre esik.

— Mit ír a... kartárs? — kérdezi tisztelettel. — Mi olyan sürgőset ebben az állati melegben?

— Regényt — felelem. — Szeret olvasni?

— Hát... regényt csak ritkán — vonogatja vállát a kislegény —, de a bunyós meg a kalandos könyvekből egész kis kollekcióm van már. Azokat bírom. Azokra nem sajnálom a pénzt.

— Úgy. Aztán... ki a favorit magánál? Melyik író?

— Melyik? Több is van. Itt a Molnár Gábor meg a Széchenyi Zsigmond, ugye. Aztán a Heyerdal, az Aku-aku meg a Tutajjal a Csendes-óceánon írója.

Szóval... az ilyen vadászó és utazó pacákok. Világos?

— Nagyon! — mondom nevetve. — Azt hittem ponyvára pazallja el a keresetét.

— A! — legyint és nevet a kislegény is. — Még nőkre se, nemhogy ponyvára. Azt a havi négy-öt százast, amit megspórolok, anyunak szoktam hazaküldeni.

— Nem is udvarol?

— Komolyan? Semmi értelme. Komolyan a katonaság után is ráérek udvarolni. A nőkkel egyébként is úgy van az ember, hogy... tetszik látni?

A kislegény oldalt fordul, és a váltig babrált, váltig gyúrogatott gumibabával arcélére mutat. Rózsás, szinte meghatóan tejbőrű ez az arcél, de mély, vastagon varas sebhely csúfítja.

— Baleset? — kérdezem.

— Nem a! — tiltakozik kedélyesen a kislegény. — Csúsztam. Az aszfaltot törölte föl velem egy féltékeny muki. Nővel volt, a nő unatkozott mellette, aztán...

A mondatot én fejeztem be:

— Maga kikezdett vele.

A kislegény jót nevet:

— Isszen, ha én lettem volna a provokátor... De két haverom okoskodott, én csak betyárbecsületből, a védelmükre keveredtem bele a bunyóba.

— Tettleg?

A kislegény legyint.

— Hol voltam én attól! Azonnal fejre álltam, pedig csak egyet ütött a muki. Csak ám... bajnok volt, bokszbajnok, ahogy utólag kisült... Kérhetek még egy pohár vizet?

Miközben jól kieresztem a csapot, és oly hideg vizet veszek, hogy harmatos lesz a pohár hasa, egyre derülök és egyre mosolygok. A kislegény esetlen bája és szókimondó romlatlansága ragadtatott el. Olyannyira, hogy a poharat is nagybácsis, megbecsülő mosollyal nyújtom át neki.

Mire a kislegény:

— Mit csináljak? — fintorog. — Ég a pokol. Bekonyakoztam az éjjel.

— Maga!? — nézek egy nagyot. — Sz' maga nem ivós! Azt mondta: utálja a szeszt.

— Attól még ihattam. Nem? És ittam is. Egy nő, egy kempingtáboros cicababa dumálta belém a konyakot.

A kedvem úgy lehervad, minta nehéz kumulusfelhők takarták volna el váratlanul a napot.

— Egyszóval... kilengett — mondom. — Szép. Csak... hány darab százasa bánja?

— Százaso-o-óm — méltatlankodik a kislegény. — Még egy tízesem se. Ha mégúgy málénak néz is a... kartárs.

Vállat vonok.

— Felőlem... potyázhatott is.

— Az se szokásom — vigyorog hamisan pillogatva a kislegény. — A táncnak viszont bolondja vagyok. Pláne a twistnek.

Erre megenyhülök kissé, mert a twist „dvizt"-nek hangzott a kislegény száján, és jóakaratú semmitmondással jegyzem meg:

— Szemre nem az a szép tánc, de hasznos. Hasznosabb, mint a rádióban a reggeli torna.

A kislegény lelkesen helyesel.

— Azt meghiszem! Pláne, ha órákig járja az ember. Van itt egy fiú, „Feró, a twist-király". Ő volt a rekorder, két és fél órás volt a rekordja, amikor idekerültem. De most már enyém a csúcs, én tartom, csaknem három óra hosszat vadultam egyfolytában. És még csak vizet se ittam közben. Bizony.

— Verseny volt? Twist-verseny?

— Ja! Persze... nem hivatalos, csak amolyan csendes verseny. Maszek verseny. Magnószóra. De attól még rekord a rekord. Mit is akartam ebből kihozni?

A kislegény eltöpreng, még a homlokát is megmegdörzsöli a szutykos gumibabával, aztán toppant is, úgy megörül amidőn visszatalál elvesztett fonalához.

— A Móló presszó! — rikkantja. — Ott kezdődött, oda mentem levegőzni tegnap... Egy málnát kértem, jeges málnát, úgy vettem szemügyre a terepet... Korán volt még, semmi fölhajtás, magányos pipi egy se. Hanem aztán twistet kezdett zörgetni a zenekar, és nekem muszáj volt kiszúrnom valakit. Fekete volt, akkora konttyal, hogy csaknem beleferdült a nyaka, és idősebb is nálam. Éppen öt évvel idősebb, amint megtudtam később. Társasággal volt, de partner nélkül, és mindene mozgott, amikor az asztalnál egyedül maradt.

A kislegény elmélázik, majd felcsillan a szeme, és büszkén, kivetett mellel folytatja:

— Haláli sikerünk volt! Haláli! Az semmi, hogy szólóztunk, s hogy az egész presszó megtapsolt bennünket a végén! De a nő, Baba, tudja mit mondott?

— Mit?

— Aranylábad van, gyere az asztalunkhoz, Szöszi.

— És maga ment, persze.

— Nehezen. Nem szeretem a potyát, csak egy tízes van velem, mondtam. De a nő addig húzigált, addig vacakolt, hogy muszáj volt mennem... Soproni volt a társasága, Sopron megyei, és csudára tudott inni. És... heccelődni is, hogy ilyen pólyás meg olyan szűzike vagyok. Mert én nem ittam, nem és nem, megkeresem én a magamét, hozzám senki se legyen nóbel. Csak később, záróra után és kettesben Babával.

— Hol?

A kislegény ismét fintort vág, és csúnya, alamuszi mosollyal mondja:

— Nála, a sátrában és egész hajnalig. Ezt kaptam tőle — mutatja a szutykos, bumfordi babát. — Emlékbe. Mivelhogy ő is Baba. Muris, mi?

— Állati muris — mondom.

— Hát még az milyen muris, amit én feleltem neki! — kacag és dörzsöli meg a babával ezúttal pisze, mulatságos orrát a kislegény.

— Mit felelt neki?

— Hogy... muris ez a baba, muris, de az még murisabb lenne, a szezon vicce, ha tőlem viszont egy igazi babát vinne haza. Szintén emlékbe.

És mulat, nevet, hahotázik a kislegény. Majd megszeppen, elhallgat, s csak bámul, pillogat azzal az ártatlan nefelejcs-szemével, s nyilván hülyének gondol, süket és réges-rég lerobbant vén szivarnak, amiért hallgatok és olyan a képem, mintha kőbe haraptam volna.

A csárda dombok karéjától övezve, vén sátoros lombú tölgyfák árnyékában áll. Szabad teraszáról a világ egyik legcsodálatosabb panorámája nyílik a tóra s a tóba türemlő félszigetre. Villanya még nincs. Ablakaiból puha, bolyhosan sárga gyertyavilág dereng ki. Ereszén tarkabarka szüreti szalagok. Hátsó tűzfalánál — mintha legelni csapták volna a piros bogyós csipke- és galagonyabokrok közé — egy üres, tárva-nyitva hagyott társas autóbusz vesztegel.

Utasai — egy rakomány német turista — már túl vannak a vacsora nehezén, és kukoricacsövet imitáló boroskancsóik mellől a cigányprímást bámulják.

A prímást ám, aki lobogós, bornyúszájú gyolcsinget, lángveres pitykés lájbit és ravaszdi kópé-mosolyt visel, s a pódiumról alászállva egy hivatásos zenebohócot is lefőző produkció-sorozatba kezd.

Vonó helyett szőrszállal, boros flaskóval, majd bravúrjai végén hegedűn hegedűvel cincog el egy-egy közismert valcert. A tapsot és a hüledezést egykedvű lárvamosolyával nyugtázza, s csak akkor húzza ki magát, s akkor ölt mulatságosan büszke művészképet, amikor az egyik turista ügyes kis zsebkamerájával minduntalan lencsevégre kapja.

— Hát, igen — mondja valamiféle felettesének, egy csinos, jól táplált, megnyerően szerény hölgynek szomszédságomban a csárda felelős vezetője. — Hát, igen: a vendégnek nemcsak enni és innivalót — han-

gulatot is kell nyújtani. Pláne, ha külföldi. És néha mást is még.

Az érdeklődésre, hogy mit még, előző munkahelyéről, egy másik „idegenforgalmi csárdá"-ról kezd mesélni. Hogy ott intelligens, több nyelven beszélő férfiú volt a pincemester. Szükségből, átmenetileg, mert rossz fát talált tenni a tűzre, és néhány esztendőre — mint exponált személyiség — kénytelen volt kivonni magát a forgalomból.

Állását azonban korántse büntetésnek, inkább kalandos kirándulásnak fogta fel. Ennek okáért nyakába kötényt akasztott. Erős, hupikék gazdakötényt. Bajuszt is nevelt az orra alá. Dús, jól sodorható szúrómbököm bajuszt. Mestersége címerével, az üveghébérrel pedig úgy megtanult bánni, hogy három méterről is képes volt telelőni a sorba állított decis poharakat.

Borral, borsugárral, természetesen. És olyan patikusi pontossággal, hogy a nedűnek egyetlen cseppje se ment kárba.

Ráadásul — hála nyelvtudásának és diplomáciai érzékének — a csárda-partyk összehozásában is nélkülözhetetlen volt. Az elnevezés nem tőle, hanem egy kissé már túlérett, de azért még jókarban levő angol lédítől származott. Mindent sikkesnek talált, mindentől el volt ragadtatva a lédi, csak egyet hiányolt: taxi-fiút, azaz saját költségére táncpartnert a remek hangulata mellé.

Kapott.

Nem is egyet — hármat kapott. Három markos, jóvágású legényt szerzett neki másnap estére a pincemester.

A legények ugyan szabadkoztak eleinte, hogy ők

nem alkalmasak, ők egy kukkot se tudnak angolul, a pincemester azonban megnyugtatta őket, hogy a lédi se magyarul, s hogy a tánc, bor, muzsika s a csillagos ég nemcsak a nyelvtudást, de még a tolmácsot is feleslegessé teszi.

Igaza lett.

Annyira, hogy a fiúk rámenős, magyaros virtusától elbűvölt lédi odahaza valóságos dicshimnuszokat zengett a csárda-partykról, s barátnői már azzal toppantak be gyors egymásutánban a szezon folyamán, hogy hol a pincemester, hol az a bajuszos magyar angyal, költség nem számít, szervezzen nekik is össze többszemélyes csárda-partykat.

A kissé pusmogó, de egyébként igen szolíd és igen tárgyilagos előadást nevetés követi. Nem, dehogyis cinkosi és nem is cinikus ez a nevetés. Inkább méltánylás és elnézés van benne. Méltánylás a pincemester találékonysága és elnézés a külföldi vendégek hóbortja iránt, akik kapni is szeretnének valamit a pénzükért, s akikkel szemben szakmailag is kötelező az a bizonyos „magyarosch" vendégszeretet.

Szóban ezt senki se mondja így ki, s arra se kaptam engedélyt, hogy a főnökség s a felettes szerv pohárközi eszmecseréjét kihallgassam vagy pláne: bírálat tárgyává tegyem, a cigány azonban tusst húz, frissre ránt rá, s az est újabb meglepetése tulajdon maga sugallja, hogy mit is kell kiértenem a történetből s a történetet követő nevetésből.

A cigány ugrós taktusú muzsikájára ugyanis három népviseletbe öltözött pár viharzik be. Három szép

szál, daliás legény és három karcsú, igazán bájos lányka.

Kört formálnak, s a lányok énekszava mellett, amelyhez a pápaszemes kontrás erélyes vonórángatásai szolgáltatják az ütemet, táncba fognak csak úgy az asztalok között, a zenekar pódiuma előtt.

Először azt hiszem — mert a magasból rettentő görbén, szinte fitymálva nézi őket a prímás s a kíséretet is inkább csak margérozza —, hogy a meglepetés valódi. Úgy valódi, hogy valahol talán szüreti mulatság van, népi táncegyüttes is fellép ott, s hogy tagjai tudomást szerezvén a csárda német vendégeiről, átruccantak egy kis barátkozásra, s mintegy névjegyül adnak műsorukból némi kóstolót. Aztán kiderül, hogy sajnos — tévedtem: a három pár ugyan népi táncegyüttes tagja, de fejenként harminc forintért és vacsoráért táncol, valahányszor csak egy-egy rakomány külföldit vendégel meg amúgy magyaroschan az idegenforgalom helyi kirendeltsége.

És művészi produkcióról sincs szó. Nem mintha a legények és lányok lazsálnának vagy meghamisítanák a különféle táncok koreográfiáját. Dehogy. Jár a lábuk, jár. A legények tenyere ugyancsak csattog a csizmák szárán, s a lánykák is úgy megforognak néha, hogy köldökig száll a szoknyájuk harangja. Igen, de mit lát mindebből a turisták hosszú asztala, és mit az a néhány utószezonos magyar üdülő is, akik a fal melletti lócákon darvadoznak?

Otromba, idétlen ugrabugrálást, de azt is csak deréktól felfelé, hiszen még a zsebkamerás német turis-

tának is féltérdre kell ereszkednie, hogy a táncok egy-egy szilajabb mozzanatát a viharos magyar temperamentum vélt bizonyítékaként lekapdoshassa.

A következő szám — most vakuljatok vendégek! — hegedűverseny. Az egyik népi táncos kislány — éppen a legkarcsúbb és legcsinosabb — kiveszi a prímás kezéből a hegedűt, s a zenekar élére libbenve úgynevezett hallgatókat játszik. Iskolásan, meg-megbicsakló vonóval, ám a legkisebb elfogódottság nélkül, mint aki tapasztalatból tudja, hogy mutatványát majd a bámulat ááá-i, óóó-i és tapsai követik.

Pedig — legalábbis az én számomra — elszomorító látvány, ahogy ott a piros lájblis, gyolcsinges muzsikusok előtt fesztelenségből és olcsó, nagyon-nagyon olcsó primadonnáskodásból vizsgázik. Kiállása és magabámultatása olyan érzést kelt bennem, mintha egy üde, patyolattiszta rózsabimbót nyálkás meztelen csigák, vagy szőrös hernyók lepnének el, s lesöprésük helyett maga a kertész rakna a rózsára újabb és újabb undokságokat.

De később — hála egy még kicsináltabb meglepetésnek — már sajnálni se tudom a magamutogató kislányt. Az est fénypontjaként ugyanis közmuri: a mindkét nembeli német turisták táncba ragadása következik. És ki a legpajkosabb és legtüzesebb? Ki izzaszt és ugráltat agyon csárdásozás címén egy kopasz, kövér s már csaknem öregúr német turistát? A kislány! S bár enyhén kipirult, ártatlan angyalarcán a kárörömnek semmi nyoma, élvezi, hogy minden szem ismét őrajta van, s hogy táncosának még az inge is kibuggyan, s mint csatakos zászló lobog utána a szégyenletesen groteszk ugraburgálásban.

Újhold van, sarlója már letűnt, csak a csillagok fénye s az út mészkő murvája világít. S miközben messzire, csaknem a völgyben alvó faluig kísér a csárdabeli ricsaj s a bőgő szaggatott, le-lesántuló brummogása, azon kesergek, hogy végig nem gondolva a legjobb szándék is a visszájára tud fordulni. Magyarán: a három táncospárt elszegődtetve dehogyis akart rosszat, ellenkezőleg — „művészet"-et próbált nyújtani külföldi vendégeinek a csárda felelős vezetője. Mégpedig divatos, sőt: *garantált* művészetet, hiszen egy gazdag műsorú, kitűnő táncegyüttesből toborzott magának hangulatcsinálókat.

S az eredmény?

A vendégek ugyan jól eltöltik az időt, s még énekelni se restellnek, ha már a kancsók fenekére néztek, de mit visznek haza, milyen képet a magyar karakterről? Bosszantóan hasonlót ahhoz a bizonyos gatyás-fokosos-betyáros torzképhez, amely egyetlen ízében se igaz, de máig is tartja még magát nyugaton.

S a fiatalok?

Tegnap még műkedvelők voltak, egy tiszta célú és tiszta örömű közösség tagjai, s most estéről estére — prostituálják művészetüket. Mert függetlenül a szándéktól, bizony hogy prostitució, amit csinálnak, a népi táncok prostituciója, mutatványuk és kellemkedésük pedig maga a testet öltött feltűnési viszketegség.

Kinek kell, és mit ér ilyen áron bárminő „kemény" valuta?!

A KRÓNIKÁS TOLLÁVAL

1

„Meg vagyunk kötözve"

Este fél kilenc, végig a Magyar Alpok alján csendesen cseperészik az eső, és túl egy szűkebb és egy akaratlanul is ünnepléssé melegedett fogadtatáson, Kádár János a Vas megyei első titkár pohárköszöntőjére felel.

De milyen ez a felelet?

A hangos gondolkodás, a harcos-eleven szemináriumi vita, a gondokat és örömöket egyaránt megosztó családi tanácskozás s a meghitt, bensőséges évődés visszaadhatatlan keveréke, amelyet minduntalan a humor és az életöröm szikrái ragyognak be.

Húszan se vagyunk együtt, a többséget a megye kommunista „vezérkara" teszi, de akad két pártonkívüli is: a Hazafias Népfront megyei elnöke, dr. Zsigmond László és alelnöke, Lehel Ferenc szombathelyi evangélikus lelkész.

Sok mindenről esett már szó, ha úgy tetszik „államtitkok"-ról is, s a véletlen úgy hozza, hogy éppen akkor pillantok Lehel Ferencre, amikor Kádár elvtárs a következőket mondja:

— Sokan most találkoztunk először, és mégis úgy érezzük, hogy régtől fogva ismerjük egymást. Miért? Mert más-más poszton, de mindnyájan egy közös nagy ügyet szolgálunk. Nem vezérkedni kell és nem is kinyilatkoztatni, vagy utat mutatni — szol-

gálni! A nép éljen jobban, ez a lényeg! Aki pedig a nép boldogulását szolgálhatja, az legyen állhatatos és érezze magát megtisztelve.

Közhely, hogy az arc és különösen a tekintet a lélek tükre. Nos, ez a tükör Lehel Ferenc nagytiszteletű úr esetében párás lesz, meghomályosodik. Arcszíne is először sápadt, majd olyan piros lesz, mintha minden vére a fejébe tódult volna. S mert ettől fogva rápillantok, hasonló indulathullámzást még két ízben figyelhetek meg rajta.

Így beszél Kádár elvtárs:

— Jó dolgozni, öröm a munka manapság? Öröm bizony. Az emberi igényeknek azonban nincs határa, így aztán gondunk is mindig lesz elég. Rontani is lehet, mindig lehet a helyzeten, de ahogy ma állunk, igen sokat és igen szívósan kellene „dolgozni" azon, hogy olyan jó ügyet el lehessen rontani, mint a szocializmus.

Majd később a jogos derültség elcsendesedtével:

— De két dologra nagyon kell vigyáznunk — folytatja. — Az egyik az emberi méltóság... Nem vagyok történész, de tudom, jól megjegyeztem magamnak, hogy a paraszthábórúk egyik sarkalatos követelése mindig az volt, hogy... „és nyilvánosan ne szégyenítsék meg a dolgozó embert!" És az a bizonyos utolsó cseppje is az elkeseredésnek mindig ez volt, ami a poharat kicsordította... A másik dolog a türelem és mellé az okos szó, ami meggondolkoztatja az embereket. Itt van például... a hittan, mert hittant is tanultam, mint inasiskolás. Egyszer egy satnya, fiatal kis káplánt kaptunk. El lehet képzelni, hogy hogyan vártuk? Mit akar ez itt, egyből meg-

esszük, így néztünk a hittanóra elé. Hanem a papocska kifogott rajtunk. Azt mondta: „A túlvilágról még nem jött vissza senki. Ha a tíz parancsolatot betartod és nincs túlvilág, nincs semmi baj, legfeljebb potyára voltál buzgó. De ha nem tartod be, és mégis van túlvilág, akkor megnézheted magad."

Ismét derültség, majd néhány mondat még, és vége is a hosszú, remekbe szabott rögtönzésnek. S úgy fest: az ilyenkor szokásos, további pohárköszöntőknek is.

Hanem ekkor feláll Lehel Ferenc, arca egyszerre mutat megrendülést, örömet és elfogódottságot. Lámpaláza is van, pedig hivatásánál fogva minden bizonnyal mesteri szónok, s miután bátorságot vett és néhány megkapó mondattal bemutatta magát, különös hasonlattal él.

— Csesznek várában egy láncot mutogatnak — mondja. — Láncot, amellyel a várúr, ha eltávozott hazulról, a feleségét kötözte meg, hogy biztos lehessen a hűsége felől... Mi is meg vagyunk kötözve, miniszterelnök úr, csakhogy minket a szeretet lánca tart fogva. Ezt nem értik, sehogy se képesek megérteni Nyugaton. Nemrég Hessenben jártam, és alig győztem felelni a mohó, újra és újra feltett kérdésre: „Maga visszamegy?" „Nem, nem megyek vissza" — feleltem — „Én hazamegyek". És miért odakünn a süket, értetlen kérdezősködés? Ha szabad, ismét egy hasonlattal felelek. Anyám kiscseléd, aztán malteroslány volt, az első talán ezen a vidéken. De sokszor szekálták, de sokszor kinevették, ha megingott és kilöttyent fején a malteros vödör... Nyugat is így van valahogy velünk. Azt nem érti, azért háborog és méltatlankodik, hogy mi is beálltunk a szocializmus épí-

tői közé. Pedig aki szolgálni akar, annak valójában a nép a munkaadója. Valamennyiünké, miniszterelnök úr. Ami pedig az ország vezetését illeti, számunkra nem az a lényeg, hogy kicsi vagy nagy betűvel írja-e Isten nevét — az a fontos és az a döntő, hogy az emberét írja naggyal. Azt pedig naggyal írja.

2

Asszony a lajtorján

Némelykor de hosszú is tud lenni egy rövid, ám annál unalmasabb ülés! Máskor meg — ahogy a megyei pártbizottság ülésén is történt — óra óra után fut el, s bár ugyancsak füstölnek a fejek és a cigaretták, percre se lankad a figyelem.

Kerek, frappáns, lényeget markoló volt már a titkári beszámoló jelentés is, a hozzászólók is kitettek magukért, hanem az a kettő és egynegyed óra, ami ezután következett!

Egyszerre volt munkaértekezlet, együtt-töprengés, lelkiismeretvizsgálat, tapasztalatcsere és elvtársi segítségnyújtás, mégpedig olyan formában, hogy az élet látszólag semmitmondóan apró esetei hirtelen távlatot kaptak, jelképpé nőttek, s ugyanakkor a legbonyolultabb elméleti kérdések szinte tálcán kínálták oda a kulcsot, hogy nesze, nyiss fel, nincs a megértésünkben semmi boszorkányság.

A beszédet hallgatva 1957 tavaszára gondoltam, amikor a parlamentben Kádár János először szólt az ország legszélesebb nyilvánosságához, majd arra,

hogy azóta is hány ízben állt fel, s hogy ugyan hány napot tenne már ki az a sok-sok óra, amelyet a meggyőzésnek, munkatárs-toborzásnak és bizalomkérésnek erre a sajátlagos, „kádári" módszerére fordított?

És arra is — jól tudván, hogy a közvélemény csak töredékét ismeri egyéb dolgai mellett eme nehéz, ideg- és energiarabló erőfeszítéseinek —, hogy ugyan jól gazdálkodik-e erejével és egészségével? Bírja-e, és meddig bírja ezt a szüntelen hit-, gondolat- és felelősségébresztést, amelyet immár a hatodik esztendeje szakadatlanul folytat?

Most ugyan pihen, a még csak ezután következő második és harmadik „műszak" előtt a fejét szellőzteti a park százados fái alatt, de füstölve, feketézve is munkában van: tréfál, eszmét cserél és ilyen aforizmákat sziporkáztat el számolatlanul: „Az orvosnak, ha régen gyógyítani akart, egy másik társadalmat kellett volna receptre írnia". „Amikor már a villamoson se engedik szidni a rendszert, többet ér az, mint kétszázezer rendőr". „Egyik legnagyobb hibánk, hogy nem mindig vagyunk szigorúak. Hála a szelekció hiányának, az is jól él, aki csak imitálja a munkát". „A naplopó a legnagyobb furkáló".

A park kanyargós, bujócskát játszó útján ekkor egy asszony tűnik fel. Harsánykék matlasszé pongyolája csak úgy kiabál a fák és füvek szemet nyugtató zöldjéből. Jómaga nézdegél, tájékozódik, és úgy kérdezi, hogy a tekintete már túlröppent rajtunk:

— Tessék mondani, merre van a Kádár elvtárs?

— Itt ni! — mutatom. — Nem ismeri fel?

Az asszony hátrahőköl, majd elkerekedő szemmel így kiált fel:

— Jaj, nem is tudom, mit mondjak?! A lajtorján, a kerítésen át, innen a szomszédból jöttem.

— Ejha! — derül egy jót Kádár elvtárs. — Vasban az a divat, hogy a menyecskék létrán közlekednek a férfiakhoz?

— Jaj, dehogyis! Én is ide tartoznék, a kertésznek vagyok a felesége! — lelkendezik az asszony.

Erőt gyűjt, felfohászkodik. Gondolom: most jön a panasz, valami égbekiáltó visszásság körülményes kiteregetése. De nem, csak lehajol kissé, mert félkönyéken hevert, pokrócon üldögél, akiért falat mászott, s a kezét nyújtja:

— Csak azért jöttem, azt akarom mondani, hogy... az isten éltesse nekünk sokáig, kedves Kádár elvtárs.

S már fordul és megy is.

Ezért, *csak* ezért jött, s most újból, de immár megnyugodva használhatja közlekedési eszköznek a létrát.

Azaz hogy... lajtorját, ha már Vasban vagyunk.

3

Micsoda öt perc?!

A rumi Vörös Csillag határát járjuk. Nagy, gazdag határ ez, kereken háromezerötszáz katasztrális hold, négy szövetkezet okos egyesülése. A ligetekkel és fasorokkal szegett rétek és vetések színe mélyzöld, hála a jó kis esőknek. A répaföldek mindenütt tele. Ahol már megment a munka, olyan a rend és a tisztaság, hogy zárt kertészkertben sem látni különbet.

Valahogy lemaradtam, Kádár elvtárs és kísérete már ugyancsak benyomult egy tagútra, a répaföldek közé, s ahogy árkot ugrok és talpra zökkenek, egy mokány, napégette bácsi köszön rám.

— Jó napot! — állítja meg a kerékpárját, melyre a váz hosszában kapát kötözött. — Maguk pestiek?

— Azok. Azok hát — felelem. — De csak részben. Vannak itt „vazsiak" is.

— Igen? Aztán millen ügyben vannak itt nálunk ennyen?

— Nem látta? — mutatok az útra, ahonnét a bácsi is előkeveredett. — Kádár elvtárs van itt.

— Micsoda? — taszítja hátra kalapját a bácsi. — Méghogy a Kádár?! Az istenbe is, sz' akkor ékerűtem! Megláthatom még? Odaerisztenek hozzá?

— Hogyne — mondom. — Jöjjön csak, majd én beajánlom magát.

A bácsi fogja hamar, útszélre fekteti a kerékpárt. Kezet ad. Derdák vagyok, Derdák Lajos tsz-tag, mondja, s izgalma magyarázatául hozzáteszi még:

— Muszáj, hogy kezet fogjak vele. Muszáj — bizonygatja. — Mert... azóta meggyütt, azóta kedve van a népnek, mióta ő uralkodik.

A kifejezés helyességén ugyan lehetne vitatkozni, de ha már megjött, miért rontsam vele Derdák bácsi kedvét.

— Mióta tsz-tag? — kérdezem tehát vitatkozás helyett.

— Ó, má' régen. Tíz esztendeje.

— Hát a munka? Bírja-e még?

— Hatvan vagyok, hatvan esztendős, de... mámma is elfáradtam, azt mondhatom.

S már ott is vagyunk, be is értük a csoportosulást.

— No! — bököm oldalba Derdák bácsit. — Nézze ki magának, melyik a körben Kádár elvtárs?

Derdák bácsi hunyorgat, vélekszik, majd igen megörvendve a tenyerébe csap:

— Az ott! Az! Amék a haját simíttya! Tényleg a Kádár! Szakasztott ollan, ahogy az újságba is le van vetetve!

És lódul, furakszik, karolni se kell. A nevét mondja, kezet ad, és ezekkel a szavakkal tiszteleg:

— Isten éltesse. Isten hozta köztünk.

Néhány tüzetesebb, ismerkedő kérdés. Kiderül, hogy a mokány, alig őszülő kis ember nemcsak tsz-tagnak veterán, de a munkában is példa lehet a fiataloknak.

Majd Kádár elvtárs:

— Különben... mi újság erre maguk felé?

— Hát... — nézi meg a földet, majd veti fel a fejét Derdák bácsi. — Nincs eső. Eső kellene Kádár elvtárs.

Nevetés tör ki, mert nem is olyan régen, az istállókat szemlélve egyszer már szóba került, hogy a többi megyéhez és különösen Békéshez képest eső dolgában az utóbbi heteket tekintve aztán igazán nem panaszkodhat Vas.

Mondja is Kádár elvtárs:

— Hallja, ha én úgy tudnám szállítani az esőt, ahogyan maguk rendelik! Aztán... csak az eső, csak a jó időjárás a fontos?

— Nem, nemcsak az — ismeri el Derdák bácsi. — Ha jól megfogjuk, a munka mindig kifoghat még az időjáráson is.

— Úgy is van... Hát a család? Mekkora családja van?

— Csak magam! — húzza ki magát, és nevet egy betyárosat Derdák bácsi. — Eddig még nem nősültem meg.

A beszélgetést egy asszony, a hatvankét esztendős Molnár néni megjelenése szakítja félbe. Kapával, mintegy küldöttségileg jön a répaföldek mélyéről, s hatol a csoportosulás szívébe. Ott kissé megbókol, igen félszegen, igen bátortalanul a kezét nyújtja, és így köszön:

— Jó napot kívánok... Kezét csókolom.

Egy pillanatra döbbent, viszolygó csend támad.

Honnan, az eltörölt és mégis eltörölhetetlen múltnak micsoda feneketlen bugyraiból tört fel ez a köszönés, mellyel egy idős, munkában megőszült néni a nála sokkalta fiatalabb férfit tisztelte meg pusztán a rangja miatt?

A szívem is belefájdul, akkora erővel hasít belém a kérdés és nyomban a szorongás is, hogy jaj, csak leintés vagy kioktatás ne következzék, mert abba belehalna Molnár néni.

De nincs baj, kisüt a nap. Kádár elvtárs üdvözlőjébe karol, és Derdák bácsira mutat:

— Ejnye, micsoda asszonyok maguk? Miért engedték, hogy legény maradjon?

Molnár néni kissé még gyanakszik. Szokatlan s talán érthetetlen is neki a karolás és a közvetlenség. De gyorsan feltalálja magát, s hamis, évődő kis mosollyal feleli:

— Az nem rajtunk múlott, hogy öreglegény maradt.

— Hanem?

— Rajta. Biztos nem vette eszre, hogy férfigyerek.

— Micsoda? — ágaskodik fel Derdák bácsiban a férfigőg. — Mast is találnék ollant, aki hozzám gyünne. Negyven éveset meg fiatalabbat is, amillen jó keresetem van.

— Az ám! — tromfol vissza Molnár néni. — Ha vak lenne az illető.

— Hát aki most van? — diadalmaskodik Derdák bácsi, s mutatja, hogy suttyomban, balkézről, tudniillik.

— Á, beszéljen csak. A menyecskék majd jobban kiviccölik, tudom istenem. Szóljak nekik?

Most már komolyra fordulhat a szó. Molnár néni kora, családja és munkája a téma.

— Munka? — tűnődik el. — Az van, mindig van, nem érzem hiányát. De hát... én megteszem a kolektívet is meg a saját magunkét is.

— És nem is akárhogyan! — jegyzi meg valaki illetékes a helybéliek közül.

— Hát... nem vagyunk egyformák. Nem — mosolyodik el a dicséretre Molnár néni. — Az ember igyekszik, húzza magával a többit, hogy mindenki siessen.

Amikor pedig búcsúzkodásra kerül a sor, már végképp otthon van, övéi között van, és jó csattanós kézfogás közben így köszön el:

— A viszontlátásra, Kádár elvtárs!

S úgy megy vissza a munkába, büszkén, felvetett fejjel, hogy szebben, délcegebben a fiatalok se mehetnének.

Az órát nézem: alig öt perc múlt el a „kezét csókolom" óta.

4

„Öregapám, itt a Kádár!"

A hol csak megjelent — felragyogó szemek, örvendő kiáltások és meghitt, családias mosolyok fogadták. És még valami: csodálkozás. Hogy... a manóba is, csak úgy egyszerűen itt van? Se díszkapu, se lovas bandérium, se fehér ruhás szűz, de még csak lezárt és gondosan kiürített térség se neki?

És egyáltalán: miért jött? Mi a váratlan látogatás közelebbi, gyakorlati célja?

Az első öröm és meglepetés csillapodtával ez járt a fejekben, és más-más formában és más-más helyeken, de kísérőitől is ezt kérdezgették, puhatolgatták az éppen megtiszteltek.

Miért jött?

A kérdésre maga Kádár elvtárs felelt meg.

— Azért jöttünk — mondta —, mert olyasmiről szeretnénk tájékozódni, ami nincs ott se a jelentésekben, se a statisztikai összesítések számadataiban. Lényegében azt csináljuk tehát, amit az orvos, amikor a páciens ütőerét tapintja. Csakhogy... mi az élet ütőerét szeretnénk tapintani. Mi kell ehhez? Gyakori találkozás, mert csakis így tűnik elő a számok mögül a legfontosabb tényező — az ember.

A program, amelynek keretében a kitűzött cél megvalósult, igen zsúfolt és igen fárasztó volt, de Kádár elvtárs — hogy úgy mondjam — bámulatosan bírta a strapát: se a figyelme, se a résenléte nem lankadt, s a humora is igen találó és igen emlékezetes rögtönzésekkel örvendeztette meg vendégül látóit.

S ez nemcsak emberi adottságai miatt volt így. Azért is, mert jól érezte, otthon érezte magát.

Ezt az érzést a második nap derekán szóban is kifejezte, mondván:

— Alig voltunk itt, és mégis úgy tűnik, mintha már egy jó hete vasi lennék.

Gondolom: nem csoda, hogy ezekután a lokálpatriotizmus is szóba került, a vasiak híres, már nem is országra — de világraszóló lokálpatriotizmusa. Hogy mennyire számon tartják: ki hol van, milyen pozíciót tölt be, s hogy a vasi származékok viszont kutya kötelességüknek tartják, hogy egymást segítsék, illetve, hogy elsősorban közügyekben s a maguk helyén mindig a megye rendelkezésére álljanak.

Kádár elvtárs nevetett, a bürokrácia kárára még helyeselte is az ilyen természetű „beépítettség"-et, de a túlzott lokálpatriotizmuson azért csípett egyet.

— Csak ne legyenek úgy oda, ennek a botnak is két vége van — mondta. — Ha a földijük a maga posztján kitűnően dolgozik, rögtön rámondják, hogy persze, az csak természetes, hiszen az illető „vazsi gyerek"! De kövessen csak el valami éktelen ostobaságot, még a rokonsága is letagadja, hogy az.

Mármost miért találta otthonosan magát, túl azon, hogy hiszen az egész országban mindenütt otthon van, s hogy elvtársaitól körülvéve s a nép szolgálatának jegyében a vérrokonságnál is erősebb kapcsolat vonzását és rásugárzását érezhette?

Tetszett neki a táj, a Gyöngyös és Rába mente csakúgy, mint az Irottkő alja, ahogy a bozsoki előhegy pereméről tizenhat szövetkezeti istállót mutatva elébe tárult. De elsősorban mégsem a vidék természeti

szépsége fogta meg. Inkább szerte a mezőkön a munka, az emberi szorgalom önnön magáért beszélő eredménye.

— Büszkék lehetnek a földjeikre! — mondta.

Pedig a gondozó-munka még javában ment: tele volt acatolókkal, egyelőkkel és sarabolókkal a határ.

Feltűnt neki, hogy mennyi az asszony és a lány, és ebből azt a következtetést vonta le, hogy Vasban az idei tavasszal nagyot lépett előre a közös munka ügye. Immár nemcsak az egyes tagok, de egész családjuk szorgalmára és állandó részvételére is bízvást számíthatnak a szemlátomást erősödő szövetkeztek.

És végül és leginkább otthon kellett éreznie magát azért is, mert a vasi nép igazán szépen vizsgázott vendéglátásból. Nem úgy, hogy drága, de haszontalan és szertartásosan átnyújtott ajándékokkal halmozta volna el. Dehogy. Azzal, hogy úgy fogadta, s a naphosszat tartó találkozások során úgy fordult hozzá, mint vasi szóval: „velebeli"-hez, aki a személye iránt megnyilvánuló szeretetért és bizalomért hűséggel, megbecsüléssel s még nehéz helyzetekben is törhetetlen hittel fizet.

Így érthető aztán, hogy derültséget ugyan hangosat és jóízűt keltett, de az égadta világon senki se ütközött vagy pláne botránkozott meg rajta — a legkevésbé maga Kádár elvtárs —, hogy Szombathelyen, a nagyszerű művelődési és sportpalota építkezései felé tartva, egy szemfüles kis tökmag, egy öklömnyi férfigyerek így kezdett teli torokkal kiabálni:

— Öregapám! Gyüjjön már, itt a Kádár!

S az is a lehető legtermészetesebben hatott, a hozzá való bizalomnak és közvetlenségnek volt a folyomá-

nya, hogy csak úgy futtában, valósággal az utcáról — lakodalomba is meg szerették volna hívni.

A jelenet az első nap igencsak kimerítő programja után, a Savaria szálló éttermében játszódott le.

Kádár elvtárs és kísérete — ki egy pohár sörre, ki egy dupla kávéra — teljesen ötletszerűen az első útjába akadó asztal mellé ült be.

Este tíz körül járt, alig volt vendég, a zenekar éppen hallgatókat játszott. Egyszer csak a terem hatalmas tartóoszlopai mögül egy fiatal pár tűnt fel. Tanakodtak, lesekedtek, nagy hirtelen a legközelebbi asztal mellé telepedve egy kávét is kihozattak. Aztán csak elszánta magát a bűbájos, nyúlánk, őszibarackorcájú kislány — pardon: fiatalasszony, hiszen újdonsült házaspárról volt szó — s az ifjú férj szemérmes, oldalazó kísérete mellett csak odaállt ám Kádár elvtárs elé. Hogy bocsánatot kér, de az egyik külön-teremben lakodalmi vacsora van, ők az ünnepelt pár, s hogy Kádár elvtárs tisztelje meg őt egy menyasszonytánccal.

A tánc ugyan elmaradt, már csak azért is, mert hogy' festett volna két hosszú megbeszélés s egy több óriás határjárás porával és töredelmével társaságunk a „tip-top", skatulyából kivett ünneplők között, de a fiatal pár így is örült, s így is elmesélheti majd az unokáinak is, hogy házasságukhoz ki kívánt elsőnek igaz szívből sok szerencsét, hosszú életet és tartós boldogságot.

És ugyan mi késztette a rumi szövetkezet egyik fejőgulyását, Szép Antal bácsit, hogy rögtön a találkozás első percében olyasvalamivel rukkoljon elő, amit bátran elhallgathatott volna, hisz életkörülmé-

nyeit csupán a valamiképp hátramaradozó helybeliek ismerhették.

A bemutatkozás s az Istennel való szívélyes éltetése után azt kérdezte tőle Kádár elvtárs, mert Szép Antal fejős tehenein a legkisebb nyomát se lehetett látni a tavalyi aszályos esztendő hátrányainak:

— Aztán mióta tehenész, hogy ilyen nagyszerűen érti a dolgát?

— Régen. Már régen — nyugtázta nyílt, széles mosollyal az elismerést Szép Antal. — Bár... megmondva az őszinteséget... közben kiléptem kicsit.

— Igen? Nocsak!

— Mitagadás. Két éve — borult el Szép Antal arca. — De aztán — s már ismét nevetett —, aztán sürgősen visszaléptem, mert itt a jobb. És most már ki is tartok.

5

Alkotó nemzet

De a szövetkezeti parasztság mindkét nembeli tagjaival Kádár János — *testületileg* is találkozott.

A rumi Vörös Csillag adta hozzá a termet mint házigazda, a továbbiakban aztán szövetkezete nevében ki-ki magáért állt helyt, de olyan remekül, hogy a felszólalókat hallgatva az járt a fejemben, hogy ez igen, ez már nem is megbeszélés, de valóságos parlament, amelyik egyben-másban még az igazit is lepipálja.

Aki szól — tűzzel: a dolgát értve és igaza tudatá-

ban szól, tehát nem szerepel, és nem is felolvasnitudásból vizsgázik, úgy nyomva-nyomogatva néhanapján a szót, mint süket szokta a csengőt, s a kifejezési forma is olyan erőteljes, olyan érzékletes, mintha egy darab viharzó élet tört volna be a tanácskozóterem falai közé.

És mire gondoltam még, mert akadt ott elég gondolkodni való?

Arra, hogy valóban: nagy, talán az egyik legnagyobb dolog a világon, ha az embereket cselekvésre tudjuk bírni, de még nagyobb, ha ez a cselekvés agymunka, érett megfontolás következménye.

Úgy is mondhatnám: a felszabadulás első esztendeiben a némák megszólalásának voltunk tanúi, manapság pedig annak, hogy hogyan lesz egyedeiben is mindinkább gondolkodó és alkotó nemzet a nép.

A válasz — Kádár elvtárs több mint másfél órás vitája, összefoglalója és problémázó hangosan gondolkodása — szintén remeklés volt a maga nemében, s kitűnő alkalom arra, hogy elhangzása után villámgyors, szúrópróbaszerű közvéleménykutatást rendezhessen az ember.

Mi tetszett a hallgatóságnak a legjobban?

Nagyjából három dolog.

Az összejövetel célja, amelyről így beszélt Kádár elvtárs:

— Helyeslem a felszólalók szenvedélyességét és nyers, türelmetlen őszinteségét. És miért? Mert ha így összejövünk, nem azért tesszük, hogy a rosszat takargassuk, sem pedig azért, hogy azon törjük a fejünket: hogyan lehetne valami szépítő, magunkat és a népet áltató hazugságot kitalálni. Ellenkező-

leg! Azért vagyunk itt, hogy felderítsük, elemezzük és írtsuk a rosszat!

Az a mód, ahogyan Kádár elvtárs a múlt és a jelen problémáinak tüzetes elemzése után a jövő felé kaput tárt.

— A szocialista mezőgazdaságot ne a mostani állapota alapján ítéljék meg — mondta. — Úgy vagyunk ezzel, mint apa a párórás gyermekével. Ha a kezébe adják csak nézi, nézegeti, de azt se tudja, hogy mit csináljon vele? Ami igaz, az igaz: csúf kis jószág egy ilyen párórás csecsemő. Vörös is, ráncos is, nyivákol is. „Mi ez?" — rémüldözik a jámbor apa. — „Nyúzott macska?" Hát.. olyanforma. De — és ez a lényeg — ember lesz! Ember! Az alapok megvannak, csak idő, szívósság, célratörés dolga, s meglátják: a maguk szövetkezetei is olyanok lesznek, mint ma már az állami gazdaságok java!

Az egyik felszólaló a vasvári járásból szövetkezete nehézségeit taglalva és némileg fel is panaszolva arról beszélt, hogy Sárfimizdó környékén még elég szép számmal akadnak egyénileg dolgozó parasztok is, akik nemcsak azzal rontják a tsz-beliek hangulatát, hogy valósággal tüntetnek „kivételes" állapotukkal, de Kennedyt is sűrűn emlegetik, „várják", sőt némelyikük — nyilván a hecc kedvéért — még a frizuráját is Kennedy-módra hordja.

Erre mondta nagy nevetés közben Kádár elvtárs:

— Azoknak a bizonyos frizurásoknak pedig, akik állítólag Kennedyt várják, ha ugyan tényleg várják, azt üzenem, hogy üljenek le, mert elfáradnak, olyan sokáig kell még nekik várni. És akkor is — hiába várni...

De az is nagyon érdekes, és nagyon jellemző, hogy a vasi tsz-gazdákkal való találkozás alkalmával mi tetszett a legjobban magának Kádár elvtársnak, s hogy milyen következtetést vont le tapasztalataiból?

A zömmel női munkaerőt foglalkoztató szombathelyi REMIX-ben a kardos, talpraesett és roppant energikus igazgatónő: Kéri Lászlóné így jellemezte a pesti anyaüzem fiatal, ezerkétszázas létszámú vasi részlegét:

— A mi munkatársaink még csak most lesznek majd igazi szervezett munkások. Zömmel a háztartásból és a mezőgazdaságból jöttek, a műszaki gárda pedig más-más szellemmel más-más üzemekből. Ennek ellenére a termelékenység azonos a budapesti nagy hagyományú és régen összekovácsolódott kollektívájú anyaüzemével. Hogyan lehetséges ez? Úgy, hogy a vasiak a tapasztalatlanságot igyekeznek szívvel és szívósággal kipótolni.

Ez volt a kiinduló pont, erre válaszolva mondta egyebek között Kádár elvtárs:

— Tegnap Rumban jártunk, s ott vagy száz főnyi szövetkezeti gazdával találkoztunk. Hallgattuk őket és elgondolkodtunk. Felszólalóik között akadt egykori Barankovics-párti képviselő, tekintélyes kisgazda-főkortes, parasztpárti elnök, de akadt volt kommunista járási funkcionárius, sőt: olyan agronómus is, aki már a Szovjetunióban végzett. A zömük mindenesetre olyan ember volt, aki tíz esztendeje még határozottan ellenezte, konokul, meggyőződésből ellenezte a szövetkezeti mozgalmat. És most, a felszólalásaikat hallgatva, bizony csak a helyiek tudták volna megmondani, hogy melyikük honnan indult? Nagy dolog

ez! Annak a nagy igazságnak egyik részbizonyítéka, hogy a magyar nép többsége tudatos építője lett a szocialista társadalomnak.

Ám a REMIX-ben röpgyűlés is volt.

No igen, mert a zömmel nőkből álló munkásság annyi virágot hordott össze, hogy Kádár elvtárs átvenni is alig győzte a csokrokat, és elszabadulni se tudott volna néhány baráti megjegyzés nélkül.

Itt, a rögtönzött gyűlés teréből kifelé sodródva mondta az egyik fiatal munkás egy ősz öreg gépmesternek:

— Micsoda egyszerű, közvetlen ember! És micsoda türelme lehet...

— Az van, van neki — szóltam közbe. — Zsíros kenyeret szokott enni idegesség ellen.

Levegőnek vettek, még csak nem is legyintett, úgy mondta ifjú szaktársának az öreg.

— Az szép, tényleg szép, hogy egyszerű és közvetlen hozzánk. De még szebb, hogy mi is azok vagyunk hozzá. Eszünkbe se jut, hogy ceremóniázni kellene vele.

6

Munka a javából!

És mennyi eset, történt, találó megjegyzés, tréfa és tréfába bújtatott komoly gondolat még! Pedig általában negyvennyolc óra arra se szokott elég lenni, hogy rokonok vagy szívbéli jó barátok amúgy alaposan kibeszélgessék magukat.

Nem véletlen, hogy jegyzőkönyvembe ezt írtam bele kétszer is aláhúzva utolsó mondatul:

Körülnézés, afféle fél vizit—fél üdülés volt ez? Szépen! Munka a javából! Még nézni is elég volt, nemhogy végigcsinálni.

Búcsúzóul azt kérdezte a megye vezetőitől kópés, tréfát előző mosolyával Kádár elvtárs:

— Tudják-e, mi az ember életében az egyik legszebb pillanat?

A mosolyokra és vállvonogatásokra válaszul, erre a saját életéből mesélt el egy esetet, amikor is valaki tőle kérdezte ugyanezt, és mert ő is tanácstalan volt, ő se tudott mit felelni, az illető így oldotta meg a talányt:

— Amikor a távozó főnök gépkocsija mögött felcsap a por.

A megye vezetői nevettek, tiltakoztak, közben a motorvonat Celldömölkre ért, megállt, és mit tesz a véletlen? Egy hang, egy izgatott, sopánkodó alt így szózatozott a magasból:

— De kár, hogy elmegy!

Két nő, két kebles, jószabású menyecske állt a peron lapos tetején. Hogy hogyan kerültek oda — rejtelem, hiszen az állomást és a búcsúztatókat nem kerítette kordon, s így magán a peronon is bízvást nagyszerű helyet találhattak volna. De annyi bizonyos: az ő integetésük látszott a legtávolabb, s az ő szájukból volt legtovább leolvasható a vasiak egyetemes óhaja is:

— A viszontlátásra!

Ez a történet már hónapok óta nyugtalanít.

Még januárban esett, hogy a Zala megyei pártbizottság akkori titkára ezekkel a szavakkal fogott karon a parlament folyosóján:

— Hallod-e, ha most se tudlak lecsalni Zalába, akkor soha!

— Nem tudnám, mivel?

— Egy történettel. KISZ-istákról szól, fiatal tsz-szervezőkről, akiket bicskával vártak, vaddisznónak hittek és mondtak egy apró, isten háta mögötti, erdei település lovas gazdái, aztán...

Így kerültem le jó két hét múlva Zalába, s ott is a korpavári határ egyik kies, hullámzó zugába, hogy a „nekem való" történet szereplőit személyesen is megismerjem.

Csodálatosan tiszta, gálickék egű délután volt. A felszél pengéje éles, csontig hatoló. S ahogy az országútról letérve, gyalogszerrel törtettünk felfelé egy gyönyörű délnyugati nyílású völgy vízmosásában, Ungor: a történetbeli lovas gazdák szálláshelye oly messzinek s oly elérhetetlennek tűnt az erdők alján, mintha tetőit, kazlait és vörös bundás irtásföldjeit csupán a képzelet rakta volna föl színfoltnak egy télutói Szinyei Merse-képre.

Nyolc család, huszonnyolc lélek él itt. Az öregapák valamikor a harmincas évek elején százötven kataszt-rális hold szántót, ötven kataszt-rális hold erdőt és

néhány kiszolgált, düledező épületet vásároltak meg bankhitelre az uradalomtól. Néhányan tönkrementek, nem bírták a szakadatlan küzdelmet az élet és a természet viszontagságaival, de a zöm maradt, gyökeret vert, s idők folyamán oly szilaj, mindennel dacoló kis közösséggé szokott össze, hogy ma már — mint mondják — a villám se árthat nekik. Mert az a legkevesebb, hogy a falvak akár innen, akár túl, több mint jó órányira esnek, s hogy — ha esik, ha fú — már a gyerekek is napi kettő-kettő és fél órát kénytelenek birkózni a távolsággal iskolaidőben, de vizük sincs elég, egyetlen huszonhat méter mély kerekes kútból húzzák, s ha nehát vándor téved Ugorba, s vizet kér, hát inkább borral kínálják, mert az a kevesebbet érő.

Azután a földek is: csupa domb, csupa „lenek meg fönek", ló legyen magáért, amelyik idegenből idevásárolva, ki nem adja a páráját szántás-vetés közben. Újság nem jár s nem is járhat, mert hiába rendelné meg akár mind a nyolc családfő is, a postának havi kétszáz forintjába kerülne a külön kézbesítő.

És mégis... amikor szóbeszéd, szájtáviró útján ide is eljutott a hír, hogy megyeszerte inog a mezsgyekaró: egyik szövetkezeti község a másik után alakul, ennek a zord, isten háta mögötti életnek még a keserűsége is egyszeriben színmáznek tűnt valamennyi ungori lovas gazda számára, s nemcsak elhitték, de meg is esküdtek volna rá, hogy agyaras vaddisznónak kell lennie, aki megszokott életükből ki akarja mozdítani őket.

Mindez s ami még ezután következik, már fenn a telepen, Vörös Lajos tegnapi lovas gazda és újdonsült fogatos brigádvezető lakásán derült ki. Annyian lettünk, hogy a házigazdának még a kisebbik szoba ajtaját is le kellett emelnie, s bár tollhegyre való ember szerivel akadt ott, s a beszélgetés is hovatovább egy izgalmas tsz-közgyűlés jellegét öltötte, az én tekintetem váltig a házigazdán volt.

Ez az érzés váratlanul támadt, s abban a pillanatban fogott el, amikor kezet szorítottunk. Nem, nem e kézfogás ereje s barátkozó nyíltsága volt a meglepő. A súlya s az érdessége rendített meg, mert mintha nem is emberi kezet, de testmeleg, szaruval benőtt taglót szorítottam volna.

— Micsoda kéz, s micsoda emberfeletti munka tehette ilyenné!

Ez villant át rajtam s ez járt az eszemben később is, ahogy a pozsgásbarna, keletiesen szilvaszemű házigazda jövésmenését, borral s jó mandula ízű fagyos szalonnával való étekmesterkedését elnézegettem. És valóban: amikor az evés-ivás munkájában összemelegedtünk már és megkérdezhettem tőle, hogy mivel kezdte házas életét, válasza legalább olyan meglepőnek bizonyult, mint a kézfogása.

— Anyja, hozzád csak azt a tálat — mondta a feleségének.

A fiatalasszony — mert túl a harmincon s két szép leánykájával igencsak fiatalos még — erre elmosolyodott, s a kisebbik szobából egy ütött-kopott, agyonvissza cinezett zománcos tálakat hozott ki. Tojás volt benne, vagy egy tucatnyi friss tojás, annak jeléül, hogy a háznál minden egyes használati tárgynak

szinte a széthullásig kell szolgálnia, mutatni pedig a következő szavakkal mutatta oda a fiatalasszony:

— Ezzel kezdtük meg egy fazékkal! Hanem az nyugdíjban van már, muskátlit ültetett bele a lányom.

— Mikor házasodtak össze?

— Kilencszáznegyvenhétben — mondta a házigazda.

— És mire vitték?

— Mire? — kísérte a visszakérdezést a fiatalasszonyéhoz hasonló beszédes mosoly. — Hát... nem valami sokra. De azért kevésre se. Először is itt van ez a ház. Vén épület, még az uradalom csináltatta, de nekünk jó volt, nagyon is jó, mert annak idején három helyen is próbálkoztunk, mire nagy nehezen fészket bírtunk rakni. Aztán itt volt a föld, kilenc kataszteri hold és ezerkétszáz négyszögöl, ennyivel léptünk szövetkezetbe. Hozzá egy pár ló, de szép ám, táncoló fülű, mert erre mifelénk nem is ló az olyan, amelyiknek nem áll jó antennásan a füle. Aztán itt voltak a marhák is, mert azoknak is a forszérozójuk voltam, kilenc darabnál kevesebb még a legnehezebb esztendőkben sem állott az istállómban. Köztük egynéhány mindig szerződéses, a jelenben például négy volt az, hogy a szövetkezetbe léptem. Aztán...

Hanem ennél az aztánnál már megállt kezemben a golyóstoll, mert amit ez a tagbaszakadt, harmincöt esztendős Vörös Lajos a puszta markával tizenkét esztendő alatt összeszerzett, annyira hihetetlennek tűnt, hogy azt végiggondolni is elég volt.

Meg is kérdeztem tőle:

— Jól értettem: valóban semmi földje se volt, amikor a feleségével összekerültek?

— Nem, egy talpalatnyi se.

— Akkor... mire állt rá? Mi volt az alap mégis?

Vörös Lajos nyomban megfelelt:

— A munka. Ahol pénzt láttam, mindig odamentem, kérem.

S csak lassan, szálat csípve lehetett kigombolyítani a tények gubancából, hogy a család „egzisztenciájának" megalapozója voltaképpen egy kis előhasi üsző volt. Erre dolgozott-spórolt, ezt vette meg szerencsés kézzel s nevelte fel igen nagy gonddal mint kezdő gazda Vörös Lajos. Tsz-nek adta el, az árán kettőt, két „újabb kicsit" tudott venni, s négy hold bérletbe is belefogott. A gazdaság gyarapodása ettől fogva rohamosnak mondható. A két szépre „felpendített" üszőből az egyik ismét eladásra került. Az árából két szerszámos ló lett. Igaz, még nem táltos, de nem is zabszalmán tartott araszos szőrű, amelyik kötőféken fogva rádől a gazdájára. A négy hold bérlet nyolcra, majd egy alkalommal huszonkettőre is nőtt, bár ekkor megvoltak már a gyerekek, s Vörös Lajosnak „mellesleg" vasöntődei segédmunkásnak is el kellett szegődnie, hogy a magasra srófolt adó- és beszolgáltatási kvóták ellenére is tovább gazdálkodhasson.

Erről az időről mondta:

— A kötelességemet mindenkor tudtam. Ha a versenytáblán nem is volt ott a nevem, azért a kullogók közt se szerepeltem soha.

Végre ötvenhárom őszén végképp önállósult: bérlőből négy hold saját föld tulajdonosa lett. Ez volt aztán a rendíthetetlennek hitt és tudott fundamentum, amelyre téli-nyári, hajnali háromtól éjjel tizenegyig vitt munkával kb. tíz holdnyi, sok állatos és növény-

féleségekben is mindig „kurrens" cikkeket termelő polgár-gazdaságát ráépítette.

De hogyan?

Úgy, hogy télen se jutott ki neki a viszonylagos pihenés. Erdőlni, fakitermelésre járt feleségestől, s aznap is éppen szálalni volt, amikor a Korpavár felől közelgő tsz-szervezőket megpillantotta.

Ma is azt vallom: nagy út, igazi hősköltemény volt Vörös Lajos utolsó tizenkét esztendeje. Még akkor is az, ha egyben-másban szorgalma szerencsével is párosult, s ha a hozzá hasonló élelmes, piacra termelő gazdák számára az ellenforradalmat követő esztendők bizonyos értelemben a konjunktúra esztendői is voltak.

(Ha pedig valaki azt hinné — s könnyen hiheti, hisz bennem is felmerült a gyanú —, hogy Vörös Lajos a valóságos szerencsét alkalomadtán ügyeskedéssel, félkézkalmárkodással is megpótolta, cáfolatul hadd vessem itt közbe, hogy ennek éppen az ellenkezője igaz. Nem tőle, másoktól tudom, hogy egy ízben eladott például egy lovat. Kedves lova volt, saját nevelésű, s amikor megtudta, hogy új gazdája mostohán bánik vele: üti-veri, éhkoppon tartja, hát fogta magát, s képes volt érte menni s felárral visszavásárolni. De az is igaz viszont — s ez is hozzátartozik Vörös Lajos arcképéhez és „gazdakarrierjé"-hez —, hogy egyetlen barázda miatt vitába szállt, sőt: kaszával támadt a földszomszédjára, s csak az Isten őrizte — ahogy mondani szokás —, hogy a dolognak véres vége nem lett.)

De visszatérve a szövetkezetbe-lépés „hogyan"-jára, mit felelt, amikor mégiscsak feltettem neki a kérdést, hogy miért engedett, hisz erővel is, akarattal is sokáig bírta volna még?

Szép, de keveset mondó általánosságot, amit egyébként suta, köntörfalazó kérdésem meg is érdemelt:

— Azért léptem be — mondta —, mert az idő szavának csak a bolond ember nem hajt térdet és fejet.

— Hát a kés? A kusztora? — vágtam most már a dolgok közepébe. — Igaz, hogy elővette?

— Igaz. Még a pengéjét is kipattintottam, kérem.

— Miért?

— Féltem. Annyi rémhír volt, annyi mendemonda, hogy...

Itt elhallgatott, el is mosolyodott Vörös Lajos s így, hamis kis mosollyal a száján folytatta:

— Hajaj, de nemcsak mink, ungoriak féltünk ám! Ők, a tsz-szervezők is. Na ja: mink azt hittük róluk, hogy vaddisznók, ők meg mirólunk azt, hogy minden ungori farkas. Aztán... addig beszélgettünk, addig ismerkedtünk, hogy a végén rá kellett jöjjünk: Ők is meg mi is — emberek vagyunk.

Itt akár véget is érhetne a történet. Igaz is lenne, szép is, csak éppen Vörös Lajos arcképe maradna a továbbiak híján befejezetlen.

Ugyanis jól belehaladva az estébe, s azzal a szándékkal, hogy először ritka ízletes burgundit kóstolunk Bársony Gyuláéknál, majd az ungoriak nesztorához: Bársony Péter bácsihoz is fellátogatunk a dombtetőre, a házigazda addig beszélt, addig unszolt,

amíg magasra tartott petróleumlámpája mellett az állatait is sorra néztük.

S ekkor: a tele istálló s a pompás, kiállításra való jószágok láttán támadt fel bennem ismét a kétely, hogy Vörös Lajos másokról mindent elmondott, de magáról csak annyit, amennyit a tsz-szervező KISZ-istáktól is bizvást megtudhattam volna.

(Bársony Péter bácsiról például azt, hogy nála, az ő fellegvárszerű tanyájában volt a döntő tárgyalás, s hogy az aláíráskor ötvenhét esztendős létére bizony elsírta magát, majd fennszóval így kiáltott fel:

— De munka is legyen ám, mert aki nem dolgozik, azt kiűzzük a szövetkezetből, a szenvedésit neki!)

Igen: ott, az istállóban valahogy becsapottnak éreztem magam, a saját renyheségem és riporteri ügyetlenségem áldozatának, a véletlen azonban segítségemre jött. Mégpedig nem is akárhogyan: tündér, egy pöttöm iskoláslány képében.

A hold magasan járt már, tányérja csaknem delelt a messzire elhullámzó dombvonulat felett, s a pöttöm emberpalánta — Vörösék kisebbik lánya — akkor, abban a percben ért haza az iskolából.

A lélegzetem is elállt, ahogy belegondoltam: ez máskor is, egész télen így van, s ma világított neki a hold, de mit érezhet, hányszor retteg, hányszor fakad sírva az erdők közt, ha az ég lámpása kigyújtatlan marad?

Amire Vörös Lajos, mintha csak a gondolataimban olvasott volna, a kislány fejére tette nehéz, agyondolgozott kezét, s igen csendesen, igen mélyről, a szíve legmélyéről fakadt sóhajjal azt mondta:

— Csak értük, csakis a gyerekeimért lettem én

tsz-tag. Különben bírtam volna. Sokáig, a végtelenségig bírtam volna.

S arcképe így, ezekben a percekben lett csak teljes. Elmondta, hogy amikor a nagy havak voltak, már hajnalban felkelt, s oda-vissza kétszer is megjárta az iskoláig az utat, hogy kislányainak csapást taposson, végső elhatározását pedig, hogy „éltünk, ahogy éltünk, volt úgy, hogy egész vagonnal cséplőtünk gabonát, de most a tsz-be megyünk", valójában egy éjszakai beszélgetés érlelte meg benne.

Arról beszélgetett, arról tanakodott a feleségével, hogy bármi történjék, Ungor annyira a határ szélére esik, hogy földrendezés ide vagy oda — őket úgysem lehet már messzebbre eltagosítani. Az lesz a legjobb tehát, ha továbbra is egyéniek maradnak, legfeljebb csökkentik a gazdaságot, s az állatokért bevett pénzen új házat építenek.

Ekkor a nagyobbik kislány, aki nem aludt, s mindvégig hallotta a beszélgetést, felsírt, és így kiabált rá:

— Ne, ide ne építsen házat, édesapám, mert amit nappal épít, azt én éjjel szerteszórom!

Nagykállóban, a Biri felé vezető út mentén, hatalmas homokdomb meredezik az egyik belső telken. Tetején kopott gyepsipka, oldalán az idő alapos harapásai, és mégis szakasztott olyan, mint a pusztai kurgánok, bár mélye ugyan nem rejt se kincset, se fejedelmi csontokat.

A neve Inségdomb, s a hagyomány szerint úgy keletkezett, hogy egyszer jég verte el a határt, és Kállay Miklós, a község földesura és egyben az ország miniszterelnöke azzal akarta kifizetni szerződött részes munkásait, hogy sajnálja, keressenek máshol aratnivalót. Neki is kár, hogy tönkrement a termés.

Mire a munkások: ők is sajnálják, mondták, de most már hova máshova szegődhetnének el? A kegyelmes úr kárát úgyis megfizeti a biztosító, miért ne kaphatnák meg tehát, ami a szerződés szerint megilleti őket?

Kállay végül is fizetett, ám hogy a fizetés ne essék ingyenben, azt találta ki, hogy ő bizony dombot emeltet ősi fundusán. Csak „úgy", a legkisebb haszon és értelem nélkül. Megalázva, pusztán a verejtékért verejtékezve legalább megtanulja a paraszt, hogy akkor se lehet igaza, ha „eltartó" uraitól valamiképpen engedményt csikart ki.

Ezer meg ezer hiábavaló kapavágásból így lett meg egy régi nyáron Kállay Miklós dombja, s ezért viseli mind a mai napig az Inségdomb nevet.

A történetet abból az alkalomból elevenítettem fel, hogy a napokban tavaszt látni a Nyírségben jártam, s vendéglátóim olyan dombokra vittek fel, amelyek valaha futóhomokos buckák, eredendően is az inség és a nyomorúság kelevényei voltak, s ma leginkább talán a „kincses domb" elnevezés illene rájuk.

De tartsunk sort.

Régen, nagyon régen, idestova tizenöt esztendeje nem láttam Szabolcs-Szatmár megyét. Illetve: csakis repülőgépről, foltokban, ahogy a nagyléptékes hegy- és vízrajzi térképen szokott megjelenni egy-egy vidék absztrakt ábrázolata. Igaz: párszor filmeken is, a heti híradóban és a televízió képernyőjén, de ezek annyira a közelt, az egészből kinagyított részletet mutatták, hogy maga a jellegzetes nyíri tájék elveszett mögöttük, a statisztikai adatok viszont csak koordinátákat s nem pedig sugallatot adtak a változások elképzeléséhez.

Miféle emlék élt bennem? Mivel indultam annyi év után a mostani találkozóra? A táj líráját Krúdy Gyula pasztellszínei jelentették. Garmadával az ilyen képek: *távol a Tisza, mint egy álom, olykor megcsillant a messzeségben, mintha mécset vittek volna a víz alatt. A túlsó part nádasaiban már a hold bujdosott, és a lengő szél néha megmutatta az esti vándor poros arcát.*

A realitást, a látomás pasztellszíneit cafatokra tépő valóságot viszont Móricz Zsigmond mutatta meg. Így: *a napfényben apró aranyszínű porszemecskék nyüzsögnek. Ezek most élnek. Vígan. Le, föl, lassan, mint*

a káprázó sorok, aztán egyet perdülnek, s valamitől fürge táncba kezdenek. Az ember, ha rájuk néz, tehetetlenül érzi, hogy vágtatnak át a lélegzettel a tüdőkön, s újra ki s újra tovább. S a láthatatlan bacillusok ezredei masíroznak jobbnál jobb helyet keresni.

... A kis házak nagy része még most is gaztetős. De már oly kopottak, mint akik bennük laknak. Szomorú, de talán az egész országban ez a vidék a legszegényebb és a legelmaradottabb. S a legbabonásabb is. Csak legalább bába lenne elég, de nincs. A szegény asszonyok egymásnak segítenek a szülésnél. És a temetésnél is. Sok a gyerek és kevés velük szemben az irgalom. „Tedd rá a dunnát, fiam — tanítja az öregasszony a fiatalt —, én még a lábomat is rátettem". Pedig... milyen kedvesek ezek a magyar falvak. Olyan derültek, szinte mosolyognak. Kivált ákácvirágzáskor.

A felszabadulás és velejárója: a földreform megváltoztatta ugyan a birtokviszonyokat, de a homok szétparcellázva is homok maradt, csak nagy keservesen hozta meg a két-hárommázsás rozstermeséket, nemhiába nevezte el a nyíri parasztok akasztófahumora „jóindulatú"-nak. (Megindul áprilisban, mondják, s meg se áll, amíg az őszi esők is meg nem indulnak.) És nemcsak a természet adottságai maradtak mostohák. Más, szerencsésebb tájékhoz viszonyítva mostoha volt Szabolcs-Szatmár irányában az országos politika is. Abban az értelemben, hogy itt volt a legtöbb tétlen munkáskéz, s mégse adódott munkaalkalom. Így aztán vállra a tarisznyát — el s kiindult Szabolcs-Szatmárból a nép, még a budapesti üze-

mekbe is került belőle jó pár ezer, építkezés pedig nincs is olyan az országban, ahol szórványosan vagy brigádokba szerveződve ne találtatnának nyírségi emberek.

A megyehatárt esti sötétben léptem át. Pócspetri majd a későbbi időkből Tyukod járt az eszemben. Hogy más-más okból ugyan, de még a felszabadulás után is vasvillára kaptak itt a parasztok. Pócspetrin egy megszállott, eszelős pap, Tyukodon pedig a visszás, padlásokat is leseprető fejlesztési programok tartottak indulataik alá robbantó zsinórt. Így hát szorongás volt bennem, hogy annyi év után mi vár, s ezt a szorongást csak tompítani tudta a sötétben is fáradhatatlanul berregő, zakatoló traktorok messzire cikázó fényszórózása.

Nyíregyházára alig ismertem rá. Nem mintha teljesen megújult volna, bár háborús sebeit szépen begyógyította, és végig az Ér partján új lakónegyedeinek építkezései is egészen nagyszabásúak. A pora lett oda, a pora bizony, amelyet esztendők múlva is nyiszorogni éreztem a fogam alatt, valahányszor csak Nyíregyházára gondoltam. Pedig ugyancsak ki van belezve, az általános csatornázási munkák miatt egész utcasorait feltúrták, de a homokját aszfalt és bitumen borítja, és környékén is tetemesen megsokasodtak a szél- és porfogó zöldövezetek.

Három irányban is kiindultam tavaszt és vidéket látni: északnak Székelyre, északkeletnek Nyírmadára

és délkeletnek Nyírlugosra. Az idő csodálatos volt. Szélcsend, enyheség, oszló pára és szelíd verőfény uralkodott. Vadvíz és öntés már csak mutatóban, a legmélyebb horpadások és vágások ölén csillant. A népek tárták a vetőburgonyát, szórták a műtrágyát, metszették a szőlőt. Könnyű lánctalpas traktorok és még könnyebb hidraulikás Zetorok eregették sűrű, vidámkék füstbodraikat.

Ezt ismertem, ez a tündéri koratavasz megszokott képe volt, s azt is természetesnek vettem, hogy itt is ott is szövetkezeti majorok ülik meg zömök, jól tagolt négyszögeikkel a pagonyos, akácligetes völgykatlanokat. De az már feltűnt, hogy mennyi az új és mennyi az éppen épülő dohánypajta, arról nem is szólva, hogy újra meg újra és kilométerek hosszat gyönyörködhettem a pompásan áttelelt állami gazdasági és szövetkezeti almáskertekben. A leckét rögtön megtanultam: ahol drótkerítés övezi az almást, s a fák alja és fasorok köze is példásan gondozott, az állami gazdasági terület, ahol viszont szabadon áll még a fák regimentje, de minden egyes fiatal törzset bónyálás és dróthurka véd a nyúlrágás ellen, ott termelőszövetkezet a tulajdonos.

Ekkor már tudtam azt is, hogy a megye termőterületéből hét és félezer katasztrális hold az almáskertek összterülete, s hogy tavaly „állami úton" hat és félezer vagon jonatán ment ki a megyéből. (Hogy amúgy, engedélyezett személypoggyászként, húsz kilós tételekben mennyi, azt csak a messzire szakadt rokonok, szabadjegyes vasutasok és vásározó kiskereskedők tudnák megmondani.) És ismertem még egy meghökkentő viszonyszámot is. Eszerint a hitvány futó-

homokon két- három mázsa rozs terem meg, ha egyáltalán megterem, ellenben ugyanezen az egy-két aranykoronás kínok földjén a beállt, termőre fordult almások holdanként kereken hatvanezer forintos termelési értéket produkálnak.

Hanem ezek csak számok.

A lényeget, hogy miféle útra lépett, és merre tart a Nyírség, valójában akkor kezdtem csak kapiskálni, amikor a Nyírmadai Állami Gazdaság igazgatója, Kozák János a hullámzó, homokbuckás határban egy meredek, kúp alakú kilátódombra vezetett fel. A domb csúcsán magányos nyárfa állt, s körös-körül olyan panoráma nyílt, hogy fel kellett fohászkodnom, mondván: bárcsak filmoperatőr lehetnék, s volna itt kéznél egy betöltött kamerám!

A látóhatárt nyár- és akácsorok zárták és tagolták, de került ott egy-egy elevenzöld fenyőliget is. Valaha kuriáknak szolgáltak árnyékoló és légtisztító berendezés gyanánt, ma az állami gazdaság s a gazdasághoz közvetlenül csatlakozó termelőszövetkezet többszörösen is hasznot hajtó ékességei. És szerte a nedves sárga, messzire elhullámzó lankákon az almafáknak akkora hadserege, hogy sugárirányú, egyre kisebbedő soraik láttán szédülés fogott el, s így nyomban felírtam ugyan, de felfogni csak jóval később tudtam azt az imponáló tényt, hogy ezen a területen tavaly 1,70 Ft volt egy kiló exportalma önköltségi ára, az értékesítési ára viszont kilónként 5.16 Ft.

Nyírmada környékén azelőtt is voltak almáskertek. Legfeljebb tizenöt-húsz holdas nagyságúak ugyan, de

voltak. Ellenben Nyírlugos határában, ahol egy másik „kincses domb"-ra vitt fel Puskás Béla, az ottani állami gazdaság igazgatója, egyetlen szál gyümölcsfa se akadt még ezelőtt tizenegy-tizenkét esztendővel sem, amikor a gazdaság kereken hatezer holdas határát végleg kialakították. Annyira nem, hogy a vad, nyers, erősen futóhomokos talajon éppen csak eltengődött a napraforgó, s már az is szép eredménynek számított, hogy minden második esztendőben öt-hat mázsás rozsokat arattak csillagfürtös zöldtrágyázás után.

Ma pedig ezerszáz holdon almájuk, háromszázon csemegeszőlőjük, kétszáznegyvenen dohányuk terem. Csak úgy mellesleg erdőt is telepítettek vagy ezer holdat. S hogy gazdálkodásuk minőségét is jellemezzem: a tavalyi esztendőt tizenkét és félmilliós nyereséggel zárták, s éppen ottjártamkor osztották ki dolgozóiknak a tizenharmadik hónapi fizetést.

Kilátódombjuk gyönyörű kultúrterület: egy kétszázhetven holdas almás és csemegeszőlős kert közepén áll. Azt gondolná az ember: ez igen, a szaktudásnak és a kétkezi munkának ez a remeklése aztán magamagáért beszél! Nincs az az aranyszájú agitátor, aki szebben el tudná mondani, hogy mire képes a hitvány homok, ha korszerű nagyüzem veszi kezelésbe. És mi csúfoskodik mégis a tőszomszédságában? Mi néz világ csudájára farkasszemet a bejáratával? Egy nyári kalyiba, amilyent még múzeumban se láttam. Gazdája máig is egyéni paraszt, tehenekkel kínlódik, karcolgatja a homokot és termeli a két-három mázsás rozsokat, holott társai mind azon a csapán járnak már, amelyet az állami gazdaság tört példá-

jával az igazi paraszti jövendő felé. Ha rajtam állna — ezt a képet is filmre venném. Először a veremtanyát, hogy íme, innen indult a Nyírség, majd a kamerát oldalt lendítve az almás- és csemegeszőlős kertet, hogy erre tart, a legjobb úton van, hogy az ország legnagyobb gyümölcsöse legyen. És lesz is, mert ma még csak terv ugyan, de holnap és húsz esztendő múlva már a legszebb realitás, hogy huszonhat, majd kereken százezer holdra növekszik Szabolcs—Szatmárban az almáskertek összterülete.

Desics Istvánt, a vasszécsényiek érdemes, ifjú körállatorvosát tavaly ősszel behívatta magához Szombathelyre a principálisa.

— Na, Pista, akarsz-e világot látni? — így a principális, azaz dr. Zsigmond László megyei főállatorvos, akit a szakma s a vasi parasztság mindközönségesen csak „Laci bácsi"-nak tisztel.

— Hát... igen.

— Akkor végy ki szabadságot, fizess be az IBUSZ-nál négyezer valahány forintot, s a kollégáddal, a körmendi Erdős Jánossal mehetsz is Olaszországba.

Desics doktor tehát útra kelt. Szép sorjában végigélvezte és szenvedte az ilyenkor szokásos „feszített" programot. A fényképezőgépét is sűrűn sütögette, mert szenvedélyes amatőrfotós, s alig győzte megörökíteni a szebbnél szebb műemlékeket. De Rómában, a társasutazás úgynevezett szabad napján, amidőn ki-ki a saját feje után indulhatott felfedező útra, gondolt egyet, és azt mondta a kollégájának:

— Te, János, itt a közelben, valahol Róma külterületén van egy óriási csirkeváros, a Città dei Polli. Akkora, hogy csak a tojóállománya is kétszázezer darabon felüli.

— Honnan tudod?

— Olvastam róla, a szakirodalom is számon tartja. Nézzük meg. Benne vagy?

A kolléga elvben egyetértett a javaslattal, csak ép-

pen azt nem tudta elképzelni, hogy megfelelő diplomáciai előkészítés nélkül hogy' tudnak majd egy ilyen ízig-vérig kapitalista nagyüzem kapuján belül kerülni.

Pedig mégiscsak belül kerültek!

Desics doktor kerített egy telefonkönyvet, kikereste a Città dei Polli címét és telefonszámát, majd próba-szerencse — tárcsázott, és saját találmányú eszperantóján, amelynek gerincét valamelyes német tudása alkotta, engedélyt kért és kapott a látogatásra.

A helyszínre villamoson és autóbuszon jutottak ki. (A jegyeket fényképalbumába ragasztva máig is őrzi Desics doktor.) Ott aztán egy bájos, de németül éppen csak gagyogó ifjú hölgy s a kombinát egyik felelős embere: Abraham Weingarten révén mindent megláthattak, és minden kérdésükre kielégítő választ kaptak. Egyetlen épület: a laboratórium és egyetlen kérdés: a fajta mineműségének kivételével.

Kárpótlásul viszont megajándékozták őket egy nyaláb színes prospektussal és gazdagon illusztrált, népszerű tudományos tájékoztatóval, mintegy ráadásképpen pedig A. Weingarten még az esti Román át is megkocsikáztatta őket.

Így kezdődött.

A folytatást pedig a Vas megyei tanács legutóbbi ülésének egyik határozatából idézem: „Már ebben az évben is és folyamatosan előbbre kell lépni a termelőszövetkezetek közös vállalkozása terén. A *vasszécsényi körzetben közös baromfi üzemet,* a Pinka mentén pedig közös növendéktelepet kell létrehozni. A beruházások dokumentációs anyagát, szervezeti fel-

építését és üzemeltetését az érdekelt tsz-ekkel együtt 1962. szeptember 30-ig kell elkészíteni."

De hogyan került a csizma az asztalra? Más szóval: hogyan adhatta az ötletet, sőt: az ihletet egy ízig-vérig kapitalista nagyüzem alkalmi megtekintése egy szocialista „baromfigyár", a Gyöngyös menti termelőszövetkezeti társulás kigondolásához, és hogy' lett az ötletből reális terv, majd egyre szélesebb alapokra támaszkodó társadalmi ügy?

A válaszadásra leginkább illetékes személy: Desics István Vasszécsény szélén, a postaút közelében lakik. Házát a község építtette. Kívül még vakolatlan, de belül már igazi otthon, ahol is István barátunk boldog családi életet él feleségével, ötéves Pista fiával s a két esztendős, ennivalóan dundi Kati babával. A legszebb férfikort kezdte, harminchárom éves, bár szikár, szálas alakja és éles, energikus profilú arca sokkalta fiatalabbnak s afféle most végzett zenetanárnak mutatja.

Ismerkedésünk néhány oda-vissza pattogó mondattal kezdődik:

— Mióta élsz itt?

— A hetedik éve, 1955 óta.

— Azelőtt?

— Győrben, a hadseregnél voltam „lódoktor".

— S a baromfi? A baromfi mióta témád?

— Csak nemrég. Lényegében... mióta a szövetkezet-szervezés befejeződött. Aminek a formájával és ütemével, bár az agitációban magam is részt vettem, abban az időben nem értettem egyet. S ezt meg is

mondtam. A főnökömmel, Zsigmond Laci bácsival vitatkoztam a legtöbbet róla.

— Milyen értelemben?

— Abban, hogy... ez az én körzetem híres és nagymultú bikanevelő körzet. Annyian és olyan intenzíven foglalkoztak vele, hogy némelyik esztendőben csaknem egymillió forintot is adóba fizettek a haszon után. Úgy gondoltam: az volna a helyes, akkor előzhetnénk meg az esetleges zökkenőket, ha az agitáció építkezéssel kezdődne. Ha a szükséges gazdasági épületeket folyamatosan, a befolyó adókból hitelezné vissza az állam. Aztán beláttam, hogy másutt mások a körülmények, s hogy egy óriási, egy történelmi jellegű megmozdulásnál az általános helyzetből s nem a kivételes körülményekből kell kiindulni. De problémáim azért maradtak.

— Például?

— Olyan a hivatásom, hogy állandóan az emberek között vagyok, és süket vagy becstelen lennék, ha nem hallgatnám meg, mit mondogatnak. „Mi bementünk — mondják — szövetkezeti tagok lettünk, most magukon áll, a maguk dolga, hogy jó világot csináljanak nekünk." Szóval könnyű az ilyen nézetet megcáfolni, de van-e foganatja? A tett viszont magáért beszél, és sokkal hangosabban beszél. Arról nem is szólva, hogy bizonyos igazság még az előbb idézett helytelen nézetben is megbújik.

— Mégpedig?

— Az, hogy nekünk: a környék, a járás és a megye szakembereinek azon kell törnünk a fejünk, hogy az adott helyzetet csak alapnak, lehetőségnek tekintve, minél gyorsabban és minél tartósabban jövedel-

mező megoldásokat találjunk. Amilyen például a nagyüzemi baromfitenyésztés, illetve hizlalás. De nem ám két-háromezres törzzsel. Á, dehogy.

Desics doktor elmosolyodik, legyint, majd a maga imponálóan szókimondó őszinteségével arról számol be, hogy eleinte bizony kudarcot vallott, hasztalan érvelt olyan fogalmakkal, mint a jövedelmezőség, a hely alkalmassága vagy az egészséges konkurrencia. Igen: a konkurrencia, mint egy ma még kihasználatlan húzó erő szövetkezet és szövetkezet, vagy akár szövetkezet és állami gazdaság viszonylatában. Meghallgatták, de nyomban napirendre is tértek a dolog felett, mondván: mesebeszéd, fantazmagória tízezres törzsekről, millió tojásokról és pecsenyecsibék tonnáiról beszélni, amikor az aszály miatt grammra kell mérni a takarmányt, és a gyors lejáratú hitelek is ott toporognak már a küszöbön.

Ilyen előzmények után került sor az olaszországi utazásra. Így és ezért jutott eszébe Desics Istvánnak azon a bizonyos szabad napon, hogy hohó, ha már itt vagyok, a gyakorlatban is megnézem magamnak, hogy is fest az én fantazmagóriám?

— És aztán? Amikor megjöttél? — sürgetem a folytatást, azzal a hátsó gondolattal, hogy váratlan, detektívregénybe illő fordulat következik.

De nem következik.

Azt mondja Desics doktor:

— Először a saját szövetkezetünk, a szécsényi Győzelem vezetőségével ültünk össze. A színes, krétapapírra nyomott, csudára mutatós prospektusok kézről kézre jártak, és tetszettek is, de eleinte bizony az volt az általános vélemény, hogy arányosan ki-

csinyítve is méregdrága história ez nekünk. És különben is: építkezünk, de hova jutunk? Csak az adósságaink szaporodnak. És mikor lesz, és lesz-e az építkezéseinknek láttatja? De aztán meglepő segítségem akadt, és nem is valamelyik állattenyésztő — a kertészünk: Lapi Horváth Antal személyében. Azzal kezdte, hogy a príma, az egységes árué a jövő. Ahogy nő a piac ellátottsága, úgy fog nőni az igény is az áru minőségével szemben. Lám: azelőtt a MEZŐKER nem nagyon nézte, kivel szerződik. Boldog volt, ha áruhoz jutott. De ma? Csak nagy parcellákra és garantáltan egységes árura szerződik. Ez az egyik dolog.

— S a másik?

— Bánom is én — nevet Desics doktor —, kimondom, ha mégoly sematikusan hangzik is. A vita során s a prospektusokat újra és újra megnézegetve, végül is az ütött szöget a vezetőség fejébe, hogy az ördögbe is, ami jó, ami sokat hoz egy kapitalistának, különben nem csinálná, az miért ne lehetne jó egy szövetkezeti gazdaságnak is?

— Amire te?

— Hogy úgy van! Sőt! Még jobb is, mert a mi lehetőségeink sokkalta nagyobbak! De, persze, nem egy ezer vagy pláne öt-hatszáz holdas gazdaságban... Így adta magát, így született a gondolat, hogy akkor nincs más hátra — össze kell fogni, megfelelő gazdasági bázist kell teremteni a Gyöngyös menti baromfigyárnak.

— Nocsak, a neve is mindjárt megszületett?

— Nem. Akkor még nem. Ellenben...

Desics doktor átlép az irodájába, s egy vaskos, kap-

csokkal működő irattartóval tér vissza. Holmi paksamétát: összeragasztott, alaposan alácsüngő ívpapirokat emel ki belőle, s így nyújtja át:

— Tessék, ez a következő lépés dokumentuma.

Az okirat — mert az, csak úgy tolong rajta az aláírás, s a határozat címet viseli — kissé nyakatekert, de ugyanakkor meghatóan ünnepélyes fogalmazású bevezető szakasza így hangzik:

Mi: Gyöngyös menti és környéki termelőszövetkezetek vezetői és küldöttei abból a gondolatból kiindulva, hogy tagságunknak biztos és elegendő jövedelemre, népköztársaságunknak pedig egyre több termékre van szüksége, ezzel szemben termőterületünk korlátozott, és nem növelhető, tudatában vagyunk annak, hogy intenzív nagyüzemeket kell létrehoznunk, és ezért a mai napon elhatároztuk:

I. Korszerű baromfigyárat hozunk létre, közös erővel, közös tulajdonként.

És következik a többi szakasz, akkurátosan, római számokkal ellátva, ahogy egy alapítólevélhez illik, a társulás módjáról, a vezetés miként jéről, a jövedelem elosztásáról, a hitelekről stb. Mindegyik érdekes, mindegyik alapos vitát és érett megfontolást tükröz. Kettőt azonban szó szerint is érdemes kiemelni közülük.

III. Építkezési hozzájárulás. Minden résztvevő befizetni köteles kb. holdanként 15 forintot, az építkezés tartamára pedig köteles adni 500 kat. holdanként 1 szakembert vagy 2 segédmunkást, és 2000 kat. hol-

danként egy vontatót pótkocsival vagy ennek megfelelő igaerőt.

VIII. Tekintettel arra, hogy ezen létesítmény nagyságát a résztvevők száma és területe határozza meg, felhívjuk a megye összes közös gazdaságait, hogy ezen alapelvek szerint ezen közös tulajdont képező nagyüzem építéséhez lehetőségeikhez mérten csatlakozzanak.

A kelet: Vasszécsény, 1962. február 6. Az aláírók: Győzelem (Vasszécsény), Petőfi (Csempeszkopács), Proletár Hajnal (Tanakajd), Új Élet (Táplánszentkereszt), Vörös Csillag (Rum), Rákóczi (Vép), Búzakalász, illetve Haladás (Bozzai).

A következő szál dr. Zsigmond László megyei főállatorvoshoz vezet. Mégpedig azért, mert a saját szövetkezetével egyességre jutva, Desics doktor is őt keresse fel. Ugyanis amellett, hogy szakmájukba szerelmes állatorvosok, mindketten — elnökök is. Dr. Zsigmond a megyei, Desics doktor pedig a helyi népfront elnök.

Azt mondja „Laci bácsi":

— Úgy van, nemcsak elvben karoltuk fel Desicsék elgondolását, megfelelő felvilágosító munkával a társuló szövetkezetek első találkozását is mi szerveztük meg. Hogy úgy mondjam: első szinten, mintegy megalapozva azt a munkát, amely túl az általános helyeslésen, most legutóbb egy tanácsi határozattal érkezett el következő állomásához.

A továbbiakban odajutunk, hogy ó, igen, van itt

még probléma szerivel. Kell majd egy keltető állomás is; tisztázatlan még, hogy mit szól az elgondoláshoz, mint illetékes, a Földművelésügyi Minisztérium; kap-e a megye külön beruházási keretet; honnan lesz takarmány a tápszercseréhez, hiszen évi 550—600 vagon kukoricáról van szó; hogyan kell megváltoztatni a vetésszerkezetet az érdekelt szövetkezetekben; mikor és milyen mértékben kell és lehet majd csökkenteni a sertésállományukat, stb. stb.

Egy azonban bizonyos: valami új született, egy nagyszerű, mindenképpen követésre és támogatásra méltó gondolat kezd el testet ölteni, s hogy ebben Desics doktor érdeme tagadhatatlan.

Mindehhez azonban „Laci bácsi" még hozzátesz valamit.

— Csak azt ne hidd — mondja —, hogy Desics Pista esete valami kiáltó kivétel, és ő maga fehér holló. Hasonló szellemű és kaliberű fiatalom vagy húsz van még a megyében.

— Lehetetlen.

— Már miért? A megye kilencvenhárom állatorvosából kereken hetven a felszabadulás után szerzett képesítést, a szövetkezet-szervezés pedig külön is kitűnő nevelőiskola volt. S ha a fejüket törik, ha a jövön gondolkodnak a fiatalok, a paraszti jövőbe bizony, hogy a saját jövőjüket is beleértik.

Szörnyű, lélekháborító látvány: a szánalmat együtt váltja ki a szégyennel és a megütközéssel, amikor egy férfi, egy meglett, negyvenes családapa — sír.

És O. L. sír, reszket, a kezét tördeli, s már másodszor fenyeget meg, másodszor jelenti ki, hogy inkább öngyilkos lesz, de nem fizet. Mintha segíthetnék rajta, csak kőszívű vagyok, és megmakacsoltam magam, vagy mintha személy szerint én és csakis én lennék az oka, hogy bajba jutott.

De milyen bajba?

Az eset még most se, az első félóra elteltével se világos. Csupán annyit tudtam meg, hogy O. L. bátyjával együtt jártam elemibe; hogy tavaly házat vett, a rokonoktól kérincsélte össze a vételárat, s hogy ezzel a házzal bonyodalmak vannak. Bérbe adta, „az államon akart segíteni", s most több mint tízezer forintos adóval akarják sújtani.

— De hát... mekkora az a ház? — fakadok ki, mert fáj, sért és bosszant, hogy minduntalan ingoványba tévedünk.

O. L. megijed, de meg is nyugszik.

— Nagy. Elég nagy — feleli. — Háromszobás. És hegyközségi. Így kaptam meg aránylag olcsón. De a bepucolás meg a festés annál többen volt. Mindenünk ráment... A pénztelenség vitt rá, hogy bérbe adjam.

— Kinek?

— Az államnak. Egy állami vállalatnak. Az út-

építőknek. Azt mondta, arra kért a vezetőjük, hogy segítsek rajtuk. Megfizet érte. Jól megfizet...

— Szerződés?

O. L. tárcát vesz elő, a tárcából tenyérnyi, párszoros levelet. Kétszer is elolvasom, s csak harmadszorra tudom kicsípni a lényeget az éktelen magyarságú szokványmondatok szövevényéből.

— Nincs itt tévedés? — hökkenek meg. — A vállalat valóban *havi* 1200 forintos lakbért fizet? Ez meg hogy' lehetséges?

— Laktanya, munkások szállása lett a ház. Úgy. Egy munkás után havi ötven forint szálláspénzt számolhat el a vállalat.

— Hm... Évi tizennégy ezer forint. Lakbérnek szép pénz. Nagyon is szép pénz. A vállalat, amikor megegyeztek, nem szólt, hogy problémák lehetnek az adójával?

— Nem. Egy szót se. Örült, hogy el tudta helyezni az embereit.

— És maga?

— Én is örültem. Abban voltam, hogy egy-két esztendőt megszűkölünk, és akkor kitisztázhatjuk az adósságunkat.

— De tanácsot csak kért valakitől?

— Kértem. Mert... féltem, félelem is volt bennem. Ekkora szerencse gyanús, mondtam. Ekkora engem még sohase ért. Valami bibije lesz ennek.

— Hova fordult?

— A tanácshoz. Az egyik adóügyes kartársnőhöz. Elmondtam: hogy' s mint, mit akarok, és hogy... legyen szíves és számítsa ki, mennyi lenne körülbelül az adóm?

— Megtette?

— Meg. Hamar elintézett. Hamar. Azt mondta: olyan ezer forint körül terhelnének meg... Most viszont azt beszélik, azzal fenyegettek meg, hogy mindent elvesznek adóba. Mindent. Még elég se lesz, amit a vállalat fizet. És ezt egy munkásemberrel teszik. Én inkább öngyilkos leszek, a családomat is kiirtom, de...

Közbeszólok:

— Hol a kivetés? Megvan? Mutassa!

— Nincs. A kivetésem még nem jött ki. Én voltam bent az adócsoportnál, hogy mi lesz, mikor fizethetek? Mióta kiadtam a házam, már a nyolcadik hónap is eltelt. Nem akarok én az államnak adósa lenni. Erre mondták aztán, hogy mi vár rám? Hogy a szívességem fejében tönkretesznek... Tessék mondani: miért vettem én azt a házat? Miért? Hogy az útépítőkre keressek? Hogy azt a semmi, azt a nyomorult kis fizetésemet is a...

— Várjon! — szakítom félbe a kétségbeesett kitörést. — Akitől tanácsot kért, azt az „adóügyes kartársnő"-t nem hívatta elő?

— De igen... Hogyne... Előhívattam — feleli szaggatottan, háromszor is biccentve O. L.

— És? Mit mondott?

— Csak azt, csak annyit, hogy... rosszul volt informálva. A főnöke pedig, hogy... a törvény az törvény, ők nem felelnek a beosztottjaik kijelentéseiért.

— Felháborító! No de majd...

Eltöprengek, hogy hova, melyik fórumhoz forduljak, erre O. L. felbátorodik, és reményre kapva, sietten mondja:

— A vállalat is a vesztemre tör. Onnan jövök. A vállalat ellen is panaszom van, kérem.

— Amennyiben?

— Azt mondta, azzal küldött fel Pestre az adócsoport, hogy egyet még megpróbálhatunk. Osszuk meg, vegyük kettőbe a lakbért. Akkor esetleg csökkenteni bírják az adót. Merthogy kályhát, tűzhelyet, vödröt, lavórt, ilyesmit is használ tőlem a bérlő.

— Mire a vállalat?

— Hogy szó se lehet róla. Adócsalást még tanácsi felszólításra se hajlandó elkövetni. És mit ugrálok? Ne ugráljak, mert úgyis ők, a vállalat vannak birtokon belül. Ha meg pörre megyek, antul rosszabb lesz nekem. Hatóságilag vétetik igénybe a házat. Vannak ők olyan jóban a község vezetőivel.

Úgy tetszik: most már minden világos, a lelketlen hivatal s a megszorult, jóhiszemű kisember szinte klasszikus viszályáról van szó. Tetézve még azzal, hogy az adócsoport betyárbecsületből védi tudatlan vagy felületes beosztottját, s hogy az útépítő vállalatot mind a rosszhiszemű beugratás, mind pedig a helyzettel való visszaélés bűnében határozottan el kell marasztalni. Még szép, hogy az adócsoport azért megpróbált a hibájára flastromot ragasztani. Ám kísérlete csupán csökkenti, de korántsem szüntetheti meg felelősségét.

Ebben az értelemben visz egy levelet O. L. a járási tanács elnökéhez címezve. Kérésem: az elnök elvtárs vizsgálja ki az ügyet, s mert amúgy is hamarosan meglátogatom, döntését találkozásunk alkalmával szíveskedjék majd közölni velem.

A programba vett találkozás elég különösen kezdődik. Mégpedig az elnök elvtárs jóvoltából, akit józan ítéletű, törekvő és példamutatóan emberséges vezetőnek ismerek, s akihez jogos panasszal még sose fordultam hiába.

Mondom neki:

— Kezdjük talán a végén. Legutóbb az egyik választóm, O. L. hozott elnök elvtársnak levelet. Megkapta?

— Meg, hogyne. Ki is vizsgáltam az ügyet.

Kérdezném, hogy mire jutott, milyen orvoslást várhatok, de szavamat vesztem, mert az elnök elvtárs — jól látom? — mosolyog. Mosolyog bizony, pedig tudtommal komoly, hivatalos kérdést tettem fel neki, s az adott ügynek sincs semmiképp se humoros oldala.

— Min derül? — kérdezem tehát némi mellékzöngéjével a szemrehányásnak.

— Azon — komolyodik el az elnök elvtárs —, hogy... választójának tiszteli O. L.-t.

— Miért? Nem az?

— Az, de alig-alig lett az. Veszélyben forgott annak idején a választójoga.

— Miért?

— Ötvenhatban, amikor az „államilag finanszírozott" sztrájk volt, O. L. a cukorgyárban dolgozott, és hogyan — hogyan se — addig hőzöngött, addig randalirozott, hogy a partija a Rábába eresztette a napi teljesítményt. A nyerscukor sok-sok mázsáját.

— Ez... biztos?

— Hogyne. A gyárban bárkit meg lehet kérdezni. Nem is tudom, mit mondjak erre hirtelenjében. Azt

meg még kevésbé, hogy az elnök elvtárs miért emlegette fel ezt a kártevésszagú esetet. O. L. mihaszna, támogatásra érdemtelen voltát akarja hangsúlyozni? Úgy védi közelebbi és távolabbi munkatársait, hogy a panaszost feketíti be? Az ilyesmi, sajnos, elég gyakori szokás, az alattomban visszalövés egyik dühítő és tűzzel-vassal irtandó formája, de hogy ez a mindig nyílt, mindig egyenes elnök elvtárs is éljen vele?

Rá is kérdezek és elég ingerülten:

— Mi köze egymáshoz a két ügynek? Attól, hogy ötvenhatban kárt csinált, még igaza lehet O. L.-nak.

— Igaza is van — bólint az elnök elvtárs. — Csak nem egészen úgy van igaza, ahogyan előadta.

— Hanem?

— Inkább csak a puszta tényeket illetőleg.

— Konkréten: járt az adócsoportnál?

— Járt. Egy szóval se tagadta az adóügyes kartársnő, hogy ott járt. És az is igaz, valóban azzal védekezett, amikor O. L. kérdőre vonatta, hogy rosszul volt informálva.

— Hát akkor?

— Az ám, de ki informálta rosszul? Éppen a panaszos, O. L.! A kartársnő kérdésére, hogy mennyi lesz a bér, csupán annyit felelt, hogy 1200. Ki gondolta volna, hogy *havi* és nem évi bérről van szó? A mi viszonyaink között havi 1200 forintért kastélyt lehetne bérelni. Kastélyt és nem üres családi házat. Ha volna... A vállalat eljárása, persze, más kérdés. Tagadhatatlan, hogy a vállalat, enyhén szólva, csakis a saját érdekét nézte.

Hát igen, bár a tények tények maradnak, így már

egészen más színezete és kicsengése van az O. L.-ügynek. Emberünk örült, izgult, abban a reményben, hogy két-három esztendő alatt szinte a fele vételárat beveszi a bérből, meg se fordult a fejében — vagy ha igen, hát hamar elhessentette —, hogy adót *évi jövedelem után* szokás fizetni, s dehogyis vette magának a fáradtságot, hogy az áhított ügylet minden részletét és következményét tulajdonosi, sőt: állampolgári alapossággal tudakolja ki.

És amikor megtörtént a baj, a saját hebehurgyaságát bátran elmellőzhető és elhallgatható semmiségnek, informátora teljesen érthető és nem is kifogásolható tévedését viszont hegyóriásnak látta. És panaszát is így, ebből a nézőpontból fogalmazta meg. Vádolt: személyét áldozatnak, az adócsoportot viszont lelketlenek gyülekezetének festette le, holott jómaga se éppen makula nélkül való, s úgy látszik: természetében van a kapkodás és a meggondolatlanság.

— Most aztán mi lesz? — kérdezem. — Mi a határozat az O. L.-ügyben?

Az elnök elvtárs ismét mosolyog.

— Ami volt. Hogy segítünk. Hogy megpróbálunk nagyvonalúak lenni. Persze, a törvényes határokon belül, mert ilyen ügyekre nincs paragrafus.

— Közelebbről?

— Írtunk a másik érdekelt félnek. A vállalatnak. Hogy kössön új szerződést megosztott bérleti díjjal. Vagy ami még gyökeresebb megoldás: mondja fel a bérletet, és ürítse ki O. L. házát. Az adókivetés csak eztán, a válasz birtokában történik majd meg.

— Úgy ám, de a vállalat egyszer már nemet mondott!

— Tudom, O. L.-nak. Hiba volt, hogy az adócsoport nem adott vele papírt. De most mi: a járási tanács lettünk a vállalat számára a partner. Ami mégiscsak különbség.

— Értem... De még valamit. Ha befejeződött, kaphatok értesítést az ügyről?

— Természetesen.

A járási tanács átirata — híven az elnök elvtárs ígéretéhez — meg is érkezett. Íme a lényege:

A s.-i községi tanács adócsoportja O. L.-ra a nyersbérjövedelem után 2817 Ft házadót és 705 Ft lakáshelyreállítási hozzájárulást, azonkívül a házadó alá nem eső egyéb bevételek után 1295 Ft jövedelemadót vetett ki. A kivetés a körülmények alapos mérlegelésével és igen méltányos alapon történt. O. L. a kivetett összeget befizette, fellebbezéssel nem élt, s ezzel az ügy lezárult. Egyébként a bérleti jogviszony O. L. és az útépítő vállalat között szintén megszűnt.

Az elnök elvtárs tehát intézkedett és írt, a panaszos azonban hallgat. Legalábbis eddig még egyetlen sort se írt, mert egyébként — úgy hallom — emleget. Hogy mást várt tőlem, mást ígértem neki, csalódott bennem.

Ugyan mit várhatott? Igaz: így se fizetett éppen keveset, de 4817 forint mégse 13—14 000 forint, s azóta a házába is beköltözhetett. Az én érdemem ebben vajmi csekély, hisz valójában csak e kivételes eset viszonylag szerencsés és gyors befejezésének

megsürgetésében volt szerepem, de valamit azért én is elvártam volna O. L.-tól. Nem, dehogyis hálát vagy felmagasztaltatást. Csupán azt, hogy az esetből megfelelő tanulságot von le. De maradt, aki volt, egy olyan típus képviselője, amelyik csak van, csak beleél a világba. Amit a rendszer nyújt, az dukál, az jár neki. Ha hibázik vagy bajba kerül, azt is elvárja, hogy versengve és kivételezve rántsák ki az összes illetékesek és illetéktelenek a bajból. Aztán ismét csak van, csak vegetál, s még ő a sértett fél, ő nem képes a rendszernek megbocsátani. A lelke rajta, bár azt az egyet az elmúlt tízegynéhány esztendő alatt már igazán illett volna megtanulnia, hogy az állampolgárnak nemcsak jogai — kötelességei is vannak, s hogy a megfontoltság se éppen utolsó emberi és állampolgári erény.

I

A legújabb statisztikai zsebkönyv 77. oldalán, a baromfiállomány címszó alatt a következő adatok találhatók:

	Liba (1000 darab)
1935	2286
1960	913
1961	843
1962	854

Meghökkentő számok.

Láttukra nem is igen akarja elhinni az ember, hogy jó harminc esztendeje több mint két és félszer akkora libaállománya volt az országnak, mint most.

Igaz: a libahús és libazsír sohasem volt nélkülözhetetlen népélelmezési cikk, s így az állomány lecsökkenése is elsősorban a statisztika és nem a köztudat számára mutatkozik aggasztónak. De az is igaz, hogy a libahizlalás legfőbb „melléktermék"-e: a máj valutaszerzés tekintetében minden más állati terméket megelőz, és nem sokkal marad le mögötte egy másik „melléktermék": a toll sem.

De beszéljenek ismét a számok.

Egy dollár megszerzéséhez kell:	
Nemes marhahúsból	1,— kg
Sertéshúsból (bacon)	1,80 kg
Baromfiból (csirke)	2,— kg
Libatollból	—,25 kg
Libamájból	—,14 kg

Ehhez tegyük még hozzá azt is, hogy a nyugat-európai Közös Piac tagállamai részére kizárólag a libának és melléktermékeinek korlátlan bevitelét engedélyezi, illetve: ezeket nem sújtja semmiféle védővámmal.

A kérdés maga magát kínálja: élünk-e ezzel a pompás kiviteli lehetőséggel, vagy libaállományunk alapos lecsökkenése hízottáru-, máj- és tollexportunk hasonló mértékű visszaesését is magával hozta?

Maradjunk csupán a májnál.

Hazánk a második világháború előtt „májban" valóságos egyeduralkodó volt a nyugati piacon. Évi 40—50 vagon nyersmájat és elég tekintélyes mennyiségű dobozolt árut exportált. Manapság viszont mindössze 8—10 vagonos exporttal dicsekedhetünk, s még egyik legjobb esztendőnk, az 1961-es is csupán 12 vagonos rekordot mutathatott fel.

Így aztán egykori egyeduralmunk is jócskán odavan. A piacon azóta megjelent Lengyelország, Bulgária, Jugoszlávia és Franciaország. Izrael pedig most gyűrkőzik neki, hogy néhány esztendő leforgása alatt nagyság és minőség tekintetében is átvegye a májpiacon a vezető szerepet.

Ha hagyjuk.

Ha a versenytársak jelentkezése nem serkent arra, hogy amíg még lehet, ne csak elmaradásunkat orvosoljuk, de a versenyt is hagyományainkhoz méltóan álljuk.

Amihez, persze, azt is tudnunk kell, miért és hogyan jutottunk idáig.

Elmaradásunknak több oka is van.

A régiek mezőgazdaságunk általános helyzetéből

adódtak. (Nem véletlen, hogy libaállományunk éppen az ötvenes évek elején volt a legkisebb, amikor is jóval a 800 ezer darab alá esett vissza.) Az újabb okok pedig mezőgazdaságunk szocialista átszervezésével és szakaszos, vagy ha úgy tetszik: lépcsőzetes fejlődésével függnek össze. Úgy és azért, mert a háztáji gazdaságokban — még a nagy hagyományú libás vidékeken, tehát a tanyavilágban és a Szigetközben is — fokozatosan csökkent a törzsállomány, a nagyüzemi libatenyésztés, illetve hizlalás feltételei és formái viszont még nem alakultak ki. Sem a termelőszövetkezetekben, sem az állami gazdaságokban.

Ami a háztáji tenyésztés és hizlalás ellanyhulását illeti: a szabadpiaci magas kukoricaárak, s a hozzájuk képest alacsony libaátvételi árak olyan helyzetet eredményeztek, hogy a kistenyésztőknek nem volt érdemes állatba tömniük a takarmányt, hiszen vesződség nélkül is megvolt rajta a hasznuk. A tömőfamíliák viszont — akik mind a sovány libát, mind a takarmányt vásárolni szokták — még inkább megsínylették ezt a visszás állapotot. Ezért is hagytak fel sokan a töméssel, mint igen vesződséges, de a vesződséghez képest alig jövedelmező állandó foglalkozással.

Hasonló problémák — kevés és drága takarmány, alacsony átvételi árak — késleltették a nagyüzemi tenyésztés és hizlalás gazdaságos és egyben követésre buzdító megoldását is. S ezeket a problémákat még tetézte, hogy a bőséges tojáshozamot se lehetett számításba venni, mint közbeeső jövedelmi forrást. Egyszerűen azért, mert saját fajtánk, a magyar parlagi liba úgy leromlott, mint tenyészalany az idők folya-

mán, hogy egy-egy szezonban legutóbb már csak 15—17 darab tojást adott.

Így aztán nem is csoda, hogy egyes szövetkezeti elnökök egész a közelmúltig hallani se akartak a libáról. Mit, hallani? Még az is megesett, hogy így ripakodtak rá a saját tanyasi asszonyaikra, ha azok mégis megpróbáltak néhány tucat libát felnevelni a határban, künn a tanyákon: „Ha nem irtja ki, én lövöm agyon a libáit, hallja!"

Ez az állapot jórészt már a múlté, s ha örvendezésre még nincs is okunk, azt már elmondhatjuk, hogy 1961-től történt egy és más annak érdekében, hogy mind a nagyüzemi libatenyésztés és -hizlalás, mind pedig a háztáji tartás kedvező előfeltételeit fokozatosan megteremtsük.

Először is: 1961-ben rajnai ludak tenyésztörzseit hoztuk be. Ezek termetesek, jól hasznosítják a takarmányt, szép a tollhozamuk, „májra" is gazdaságosan tömhetők, s amiben messze verik a parlagi libát: tojáshozamuk már honosításuk után az első esztendőben elérte az 51 darabot. Továbbá: kedvezőbbek lettek a felvásárlási árak. A hizlaláshoz szerződés alapján bizonyos takarmányalapot is sikerült biztosítani. Az átvevő szervek különféle prémiumskálákat léptettek életbe. Végül: a TERIMPEX Külkereskedelmi Vállalat megbízásából a Gödöllői Agrártudomány Egyetem állattani és géptani tanszéke libatömő gépet készített. A próbák azt mutatják, hogy a szakszerűen nevelt, és megfelelően egyöntetűre táplált libák gépi tömése most már hamarosan megoldódik.

Mindez azonban csak általánosság, s maguk a megteremtett előfeltételek is csak akkor érnek valamit,

ha az érdekeltek élnek is velük. Ennek a tudatában néztem szét egyik hagyományos libás vidékünkön, nevezetesen Bács-Kiskun megyében, ahonnét a két háború között a kecskeméti Benedek-cég és a kiskunhalasi Schneider-cég — hogy csak a legnagyobb exportőröket említsük — száz és száz vagon szám szállította külföldre a májat, a tollat és a hízott libát, s ahonnét napjainkban is, a Kecskeméti Baromfifeldolgozó Vállalat libamáj-kivitelünknek több mint egyharmadát produkálja.

A megyében, mint májas körzet, Kiskunfélegyháza a legeredményesebb, amennyiben nemcsak a legtöbb, de minőségileg is a legjobb májat szállítja. (Az osztályba sorolásnál a májnagyság játszik döntő szerepet. Amíg a megyei átlag csupán 30 dekás, Kiskunfélegyháza átlaga 45 dekás.) Jellemzésül azt is el kell még mondani, hogy hizlalási alapanyagát ugyan a tanyák adták, de a hizlalást és a májra tömést a városban végezte vagy 350—400 tömőfamília. Ezek vásárolták a takarmányt, Dél-Bácskából szállították fel, de számuk mostanára ugyancsak megcsappant, mert a már említett hátráltató tényezők itt megfelelő takarmány hiányában még inkább hatottak, mint másutt.

A hagyomány azonban még él: tavasszal — ahogy mondani szokták — máig is „csipog a vonat" a félegyházi állomáson, és az se ritkaság, hogy a tanyákon már a karácsonyfa alatt is libák csapata zsenyeg.

A pártbizottság s a városi tanács mindig számon tartotta ezt a hagyományt, azzal is megpróbálkozott, hogy tovább bontakoztatásához korszerű formákat teremtsen, de egészen 1962 őszéig rendszerint ezekkel

a szavakkal fizették ki kezdeményezéseit illetékes helyeken: „Szép, szép a tradíció, de csak ott van értelme, ahol takarmány is van!"

Ha a pártbizottság és a városi tanács vezetői engedelmes jó fiúk lettek volna, akik ráadásul a kényelmet is szeretik, az ilyen és ehhez hasonló válaszok birtokában nyilván elteltek volna jó lelkiismerettel, s emléknek tették volna irattáraikba a félegyházi libás hagyományt. De szerencsére más fából vannak faragva, nem kenyerük se a fejbólintás, se az önelégültség, így jutottak arra a gondolatra, hogy több termelőszövetkezet s a földművesszövetkezet társulásával egy olyan közös vállalkozást kell teremteni, amely nemcsak megőrzi, de korszerűen tovább is fejleszti a félegyházi libás tradíciót.

Az első komoly lépéseket ebbe az irányba 1962 őszén tették meg. Tizenhárom városi, illetve környékbeli termelőszövetkezet és a földművesszövetkezet erőit próbálták meg egyelőre egy „földművesszövetkezet és termelőszövetkezetközi libakeltető és előnevelő társulás" létrehozására egyesíteni. Úgy ám, de rögtön az első tanácskozáson kiderült, hogy a tradíció ilyen természetű értelmezésének nemcsak „fenn", de ott a tetthelyen, az elsősorban érdekeltek közt is szép számmal vannak ellenzői és értetlenjei. Olyannyira, hogy a meghívott szövetkezeti vezetőknek csupán a fele írta alá a megbeszélés jegyzőkönyvét, pedig első intrádára az még csak annyit szögezett le, hogy a párbizottságon egybegyűltek „egyetértenek" egy ilyen intézmény létrejöttében.

Ezért aztán sok győzködés, jó néhány szinte előre bebiztosított, de mégis elvetett tervezet, s a megyei

pártbizottság ismételt, gondoskodást ígérő helyeslése kellett ahhoz, hogy hat termelőszövetkezet: a Zöld Mező, a Lenin, az Új Élet, a Vörös Csillag, a Vörös Október és a Felszabadulás elnökei a célját és feladatait időközben jócskán kiszélesítő téeszközi társulás dolgát a közgyűlések fórumai elé vigyék.

Volt ott is ellenzés és elég viharos — főleg takarmányproblémák miatt —, amíg más gondok mellé ezt a gondot is vállaltatni tudták a tagsággal. De jól álltak a lábukon, s még az az elnök is sikeresen érvelt az újszerű együttműködés várható hasznossága mellett, aki a rossz nyelvek szerint jómaga csak azért írta alá elsőnek az előzetes megállapodásokat, hogy kudarc esetén a feloszlató jegyzőkönyvnek is első aláírója lehessen.

Az érvek között nagy súllyal esett latba az a körülmény, hogy a TERIMPEX Külkereskedelmi Vállalat a kezdeti beruházásokhoz 400 ezer forintot ígért, és juttatott exportfejlesztési alapjából, és az is, hogy biztató megindulás esetén további körülbelül egy millió forintot ígért.

Ilyen előzmények után kért 1963. február 28-án működési engedélyt a „Kiskunfélegyháza és Környéke Lúdtenyésztő és Hizlaló Önálló Közös Vállalkozás", majd kezdte meg a kiadott alapítólevél szerint április 1-én a működését.

Igazgatójául a társulásban részt vevő termelőszövetkezetek elnökeinek egyetértésével Martin Lajost kérte fel. „Nevezett elvtárs" — olvashatjuk a megyei pártbizottsághoz intézett egyik beszámoló jelentésben — „a Földművelésügyi Minisztérium Törzskönyvi Felügyelőségén, a baromfi fejlesztési osztályon dol-

gozott. Tizenöt esztendős munkája során nagy gyakorlati tapasztalatra tett szert, s remélhető, hogy tudását az Önálló Közös Vállalkozás élén is sikerrel fogja hasznosítani."

II

Első félegyházi eszmecserénk Martin Lajos igazgatóval úgy kezdődött, hogy akaratlanul is zavarba hoztam. Abban a pillanatban, ahogy kezet adott, és a nevét is megmondta.

— Már találkoztunk — emlékeztettem. — Csak akkor a nagyfőnökség, a Földművelésügyi Minisztérium képviseletében volt jelen.

— Hol? — futotta el Martin arcát a pirosság, mintha legalábbis valami mulasztását hánytorgattam volna fel.

— Jó másfél esztendeje, Szombathelyen, amikor a Gyöngyös menti Baromfigyár létrehozása volt a téma. Szintén termelőszövetkezetek társultak volna. Csirkére. Az olaszok csirkevárosa, a Città dei Polli adta az ötletet, és egy fiatal vasszécsényi állatorvos, Desics István volt a kezdeményező.

Így már emlékezett Martin, mert mint főelőadónak voltak ugyan aggályai és ellenvetései, de elvben és főleg „privátim" azt a közös vállalkozást is helyeselte, jómagam pedig mindjárt megragadtam az alkalmat, hogy mint hűtlen-hűséges vasi származék megkérdezzem tőle:

— Mire jutott? Jutott valamire a vasiak próbálkozása?

Kiderült, hogy sajnos — semmire, hacsak azt nem számítjuk, hogy a megyei tanács igen szép határozatokat hozott a közös vállakozás megvalósításának szükségességéről, s hogy bizonyos terveket is kidolgozott társadalmi munkában egy lelkes szakértői gárda.

Gondoltam: én is jól kezdem a beszélgetést, hisz' valósággal akasztott ember házában emlegetem a kötelet egy rokon vállalkozás csúfos kudarcának a felidéztetésével. Martin azonban nem vette szívére a dolgot, s azon se ütközött meg, hogy a második kérdésem se bizonyult valami diplomáciai remekműnek.

— Nehezen jött el Pestről? — így hangzott.

— Nem — felelte Martin. — Már túl a negyvenen csinálni is szerettem volna valamit. Csinálni meg csak itt lehet igazán valamit.

A csinálni szónak nem adott különösebb hangsúlyt, s én mégis úgy értelmeztem, hogy alkotni, teremteni, világra hozni. Válasza tetszett, sőt: tiszteletet keltett bennem, bár akkor még nem tudtam, hogy nem is volt olyan egyszerű ez a vidéki munkavállalás.

A család Pesten maradt. Martinnak egy albérleti szobában is csak nehezen, második lakónak bekérezkedve jutott ágy. Az elsősorban érdekeltek se fogadták tárt karokkal. Mármint az egyes termelőszövetkezetek hitetlenjei, akik a társulás dolgát valamiféle felülről rájuk lőcsölt kényszerzubbonynak érezték. És eleinte segítsége se igen volt. Egy szoba a városi tanács jóvoltából, egy könyvelő és egy adminisztrátor másodállásban, munkaterületnek széles a határ — ebből állott a gazdasága.

Beszélgetésünk a városi tanács egyik kölcsönfogatán, a csongrádi úton poroszkálva folytatódott. A libaállományt, egy fúrt kutat, az első nevelőszállást és törzsólat indultunk megnézni. Eközben arra fordult a szó, hogy a szerencsés indulásban mekkora szerepe volt a TERIMPEX szokatlanul gyorsan folyósított exportfejlesztési 400 ezer forintjának. (Hozzátehetjük: de annak is, hogy Martin Lajos, mint volt minisztériumi főelőadó jól kiismeri magát a rendeletek útvesztőiben, azt is tudja, hogy az egyes érdekelt vállalatoknál miféle lehetőségek adódnak, és attól se fél, hogy kétes vagy visszás helyzetekben akár a nyakát kockáztatva is döntsön.)

De lehet valaki valóságos eleven rendeletek tára, s miképpen Martin: bátor és élelmes ember is, tehetetlennek bizonyul és kezét-lábát megkötve érzi, ha a szerencsés elindulás után olyan rendeletekkel találja szemben magát, amelyek gátjai s nem pedig medrei az élet folyamának.

Ilyen például a Pénzügyminisztérium 135/1961. számú rendelete is.

S most adjuk át a szót Laczkó Tibor elvtársnak, a Félegyházi Járási Pártbizottság mezőgazdasági titkárának, aki az önálló közös vállalkozás ügyében egyebek közt ezt jelentette a megyei pártbizottság illetékes osztályának:

„A megalakulást követően a Külkereskedelmi Minisztérium illetékesei ígéretet tettek arra, hogy az 1963. év I. negyedévéhez hasonlóan további exportfejlesztési alapjuttatást biztosítanak. Ebben az ügyben többször tárgyaltunk a Földművelésügyi

Minisztériummal. Május 29-én Keserű János miniszterhelyettes elvtárs közölte, hogy a Külkereskedelmi Minisztérium valóban egy millió forintot biztosított az FM-nek exportfejlesztési alapból. Keserű elvtárs meg is ígérte, hogy ebből az összegből — ha nem is teljes egészében a kért további 720 ezer forintot — egy megfelelő összeget biztosít.

F. é. június 28-án az FM tárcaközi bizottsága előtt került ismét napirendre a hozzájárulás kérdése, amelyben részt vett az Élelmezésügyi Minisztérium, a SZÖVOSZ és a Külkereskedelmi Minisztérium. Az utóbbi részéről Jurassza osztályvezető elvtárs közölte, hogy a PM 135/1961. sz. rendelete alapján tsz-ek részére exportfejlesztési alapot nem tud biztosítani."

A jelentés ezután ismerteti, hogy milyen fórumok és személyek próbálták az ügyet holtpontjáról elmozdítani, lényegében azon vitatkozva, hogy mert a rendelet szerint exportfejlesztési alap csak állami vállalatnak adható, mi is valójában egy tsz-közi társulás, illetve a rendeletnek melyik paragrafusát lehetne alkalmazni rá értelemszerűen. Dönteni azonban nem tudtak, pedig teljesen igaza van a járási pártbizottságnak, amidőn a továbbiakban így érvel a juttatás jogossága mellett:

„Véleményünk szerint egyrészt: a már eddig juttatott 400 ezer forint összegű exportfejlesztési alap, amelyből 80 ezer forintot a Zöld Mező Tsz és 320 ezer forintot maga az önálló közös vállalkozás kapott, nem támasztja alá a rendelet téves értelmezé-

sét, másrészt: amíg az ipari exportnak mintegy 90 százalékát valóban az állami ipari vállalatok bonyolítják le, addig a mezőgazdasági exportnak több mint 80 százalékát a tsz-ek és háztáji gazdaságok adják."

Az érvelésnek különösen a második fele elgondolkoztató. Valóban: 1961-ben, tehát a mezőgazdaság szocialista átszervezése és az első országosan közös termés betakarítása után, hogy' lehetett kiadni egy olyan rendeletet, amely nemcsak hogy nem tükrözi, de teljesen semmibe veszi az élet vitathatatlan tényeit? És egyáltalán: hogyan, a szűzanyának miféle parancsára növekedjék mezőgazdasági exportunk, ha a serkentő eszközök csakis az exportcikkek kisebbik hányadát produkáló gazdaságokat illetik, de a már „beindult", sikerrel kecsegtető vállalkozások számára is hozzáférhetetlenek?!

A járási pártbizottság idézett jelentése 1963. július 16-án kelt. Tájékozódás közben, jó öt hónappal később bukkantam rá, s ekkor kérdeztem Martin Lajostól is, miközben a városi tanács fogatán a pákai határrész felé poroszkáltunk:

— Végül is sikerült előnyükre eldöntetni a vitát? Megkapták a pénzt?

— Nem — válaszolta Martin. — És most már meg se fogjuk kapni. Kikéstünk az időből, vége az esztendőnek.

— Ez azt jelenti, hogy a beruházásaik is leállnak?

— Reméljük, nem. A költségekhez mintegy 200 ezer forinttal a társuló tsz-ek is hozzájárultak. Munkájuk is számottevő van az eddigiekben. A legújabb,

igen örvendetes fordulat pedig az, hogy a közös vállalkozásba a SZÖVOSZ is belép. Csak az a kikötése, hogy a libahizlalás felét a háztáji gazdaságok kapják.

— Megy ez? Lesz elég takarmány?

— Reméljük. Legalábbis az Élelmezésügyi Minisztérium megígérte, hogy a szerződésileg eddig is biztosított, ún. májlibakukorica mellé igyekszik abraktakarmányt is biztosítani. De leginkább a SZÖVOSZ-ban bízunk. Igen huszáros és igen rugalmas megoldásokat szokott találni hasonló esetekben.

A várostól vagy másfél kilométerre, a Lenin Tsz határában, Martin megállíttatta a fogatot. Jobbra egy ligetes, eléggé szélvédett tanya látszott. Sarkán hosszú, vadonatúj ól. Mögötte térséges és legmélyebb horpadásaiban nádbugákat ingató lapály.

— Ez lesz a központi telepünk — mondta Martin. — Az az új épület pedig a közös vállalkozás első létesítménye, egy libaelőnevelő. A második — egy törzsól — a Zöld Mező Tsz területén kapott helyet, és szintén tető alatt van már.

— Mi kerül még ide?

— Egy nagyüzemi libahizlaló, egy magtár a megfelelő melléképületekkel, és egy szolgálati lakás... Arról is szó volt, hogy még 1964-ben ide települ egy több gépes állami keltetőállomás is, de úgy hallottuk, hogy valami oknál fogva lekerült a napirendről.

— Végleg?

— Szerencsére nem. Úgyis van még elég beruházni valónk. Ha az említettek mellé még a tsz-ek területére szánt előnevelőket is meg akarjuk építeni, kb. 3 és fél millió forintos hosszú lejáratú hitelre lesz szükségünk.

Csendes trappban indultunk tovább, s miközben fogytak a kilométerek, s a műútról a világ leggöcsörtösebb tanyai csapásaira tértünk le, azon tűnődtem, hogy nem fantaszta-e Martin, s hogy ekkora hiteligénnyel hogyan lesz a közös vállalkozás terveiből valóság, ha már az első esztendőben is csalódtak, arról nem is szólva, hogy a költségeket mikor és hogyan tudják majd „bekeresni"?

— Jól számítom? — kérdeztem. — Mindent összevetve 5 millióra is felmennek majd a költségeik?

— Úgy van — bólintott Martin. — És akkor még elég takarékosak voltunk.

— Az ám! — ellenkeztem. — De észerint mikorra lesz a beruházás kifizetődő? És itt az állam is! Hogy' láthat fantáziát benne?

Martin válasza azt bizonyította, hogy a húst és a tollat nem is számítva, a hiteleket lényegében egyetlen sikeres és teljes kapacitású év májhozamából vissza lehet téríteni.

Az igazat megvallva: ezt mint reális lehetőséget fel se tudtam fogni, nemhogy azon nyomban elhittem volna, s magamban azzal gyanúsítottam meg Martin Lajost, hogy nemcsak fantaszta, de valamiféle libaevangélium prófétája is. Egyúttal azok az idők is eszembe jutottak, amidőn jó tíz esztendeje azzal támadták egyesek nemcsak túlzásaiban és balfogásaiban, de teljes egészében az ország iparosításának programját, hogy sokkal nagyobb realitásunk a máj, mint a gép, mi magyarok tehát maradjunk csak a májnál.

— Tegyük fel — mondtam ki ezért hangosan is kételyeimet —, tegyük fel: meglesz a pénz, a SZÖ-

VOSZ is belesegít, hogy megszerezzék. És azt is, hogy a szokásos nehézkesség, huzavona, és leállás se fogja hátráltatni az építkezéseik tempóját. De mi az alap? Sőt: a biztosíték, hogy csakugyan lesz itt liba?

— Már van — felelte Martin. — Látni is fogjuk. Szerte a határban egy csaknem 3 ezer darabos rajnai tojóállomány a biztosíték.

— Milyen számítás szerint?

— A legszerényebb és legóvatosabb számítás szerint. Ettől az állománytól ugyanis 1964-ben legalább 90 ezer tojás várható. Egy-egy tojótól 30 darab, ami rajnai libánál cseppet se rekordteljesítmény. És az se lesz ábrándkergetés — sőt! —, ha az említett 90 ezer darab tojásból legkevesebb 45 ezer naposlibát remélünk. Ha pedig a törzsállományunk 1965-re mintegy tízezres létszámú lesz, már nagyjából egyenesben is vagyunk, s közel a kitűzött cél: a három év alatt nyerhető 200 ezer darab hízott, illetve májliba.

Mielőtt letettem volna a fegyvert, még egy kérdésem volt.

— És a májnagyság? A 45 dekás átlag? Azt mi fogja biztosítani?

— Két tényező — felelte Martin. — A tömők hozzáértése és a szikes legelők fűféleségei. Tudományosan ugyan nincs bebizonyítva, de valószínűleg a helyi adottságok: a szikes tavak vize, a talaj és a növényzet sajátosságai is erősen hozzájárulnak a félegyházi libamáj elsőségéhez.

Ekkor már jó ideje a tanyavilág peremútjain dülöngélt velünk a kocsi. A nyárfás és akácos telkek tutaj módjára úsztak a közös vetések messze elhullámzó tengerén.

Martin előreszólt a kocsisunknak:

— Majd ott a lapály előtt, az Endre Jánosék tanyájánál megállunk, János.

III

Endre Jánoséknál csak a háziasszony volt otthon. A tanya elülső sarkán: kazlak, szárkúpok, répaprizmák és ágfák árnyékában beszélgettünk. Azaz csak beszélgettünk volna, mert egy jó csapat pulyka akkora lármával folyta körül a térdünket, hogy kiabálva se tudtuk túlharsogni a hadrikálásukat.

A tanya mögött lapály húzódott. Rajta kisebb-nagyobb sziktavak láncolata. A legközelebb esőket primitív, simítatlan deszkapalánk szegte. Afféle libakifutó és kacsanevelde volt tavasszal és nyáron, mivelhogy 506 darab közös és 100 saját libát nevelt az Endre házaspár, és nagyüzemi szállás híján tanyájuk holmi szükségbázis szerepét töltötte be.

— A libák? — kérdezte Martin, amidőn tiszteletünket tenni kis időre a konyhába telepedtünk.

— A saját csapat a vetéseket járja — mondta Endréné. — A közös nyájat meg a szokott helyén, a csatorna partján pásztorolja az uram.

Férj és feleség a Zöld Mező Termelőszövetkezet tagja. Azelőtt 23 hold saját és bérelt földön gazdálkodtak. És olyan szorgalmasak, úgy melléálltak a szövetkezet rajnai törzsének, hogy a gondozó munkájuk fejében már november derekára jó 800 munkaegységet szereztek.

— Ez volt, itt volt az előnevelő — emlékezett a

konyhában szétmutatva Martin. — Lépni is alig lehetett, úgy nyüzsögött itt a liba. És mind jókarban volt, mind egészséges.

— Hát... nem is csipás, himlősök voltak — markosok —, fogadta el a dicséretet szerény önérzettel a háziasszony. — Nálunk már régi divat, nem mai kitalálás a liba.

Átszeltük a lapályt. Sovány, fekete homokon felvágott tófenéken, majd sziksót virágzó szárazereken dülöngélt velünk jobbra-balra a kocsi. Aztán rétség következett. Kurtára nyírott prém vagy inkább vastag szalonnás bőr volt rajta a pimpós, megfakult gyep.

Martin azt magyarázta, hogy micsoda nagyszerű öntözött rét, ideális libalegelő lesz ez tavasszal. Vizet fúrt kutakból kap, s a kecskeméti szennyvízcsatorna lesz a levezetője, mert az éppen erre húz el.

— Ott van, előjött már a főgúnár — szólt bele a magyarázatba, s mutatott ostorával egy rozzant, szélbontotta tanya felé János kocsis.

Endre Jánost tisztelte így, akiről beközelítvén kiderült, hogy szép szál, vállas, fekete kun ember, s aki kezében egy suta, rongycsapós ostorral, továbbá kucsmában és gumicsizmában sehogy se illett a ludak vakító fehér áradásába.

— Látom: megberetválkozott, János — tréfált vele Martin, mert a „főgúnár"-nak legalább centis borosta pompázott a képén.

Endre János jót nevetett.

— Most igen — mondta. — De volt úgy, hogy a libák miatt hétszám se jutottam késhez.

Azzal engedelmet kért, s fordult is: a libákat hessegette, hajkurászta nagy üggyel-bajjal tova, mert a vakító tollú madársereg akkora gágogásba fogott, mintha a síkon óriási böjti kereplők recsegtek volna.

— Méltatlankodnak, mög vannak sértve — mondta visszatérve Endre János. — Most lött volna az ebédidejük, azért méltatlankodnak.

Elnéztem, ahogy az ostort karjára vetve a zord, kietlen lapály közepén egymagában állt. Mögötte messze-messze, kobaltkék párában rajzolódtak ki a város tornyai és gyárkéményei. Arra gondoltam, hogy 23 hold föld sovány, fekete homokból is birtok azért, s hogy ugyan mi késztette ezt a derék, tagbaszakadt férfit a főgúnárság elvállalására? Elvégre a libászat a még ma is élő felfogás szerint vitathatatlanul aszszonymunka, szoknyához illő foglalkozás, s ő mégis úgy ráadta magát, annyira a libáinak él, hogy még az óhatatlan csipkelődést is jó lélekkel tűri. Miért?

Ezt meg is kérdeztem tőle, amire Endre János így felelt:

— Nem újdonság ez neköm — mondta. — Amikor maszekoltam, akkor is mindig fölneveltem a tanya körül két-, háromszáz libát. Még a legrosszabb időkben is pénzölni tudtam belőlük, kéröm. Folyamatosan. Itt volt ugye a tojás, a toll, azután...

— Jó, hogy mondja — szakította félbe a tempós beszámolót Martin. — Mennyi tollat tépett idáig, Jánoskám?

— Elég szépön. Jófajta ez a rajnai — mondta Endre János. — Átlagban az 52 dekánál tartok.

— És a tojás? — firtatta Martin. — Tojásból mekkora hozamra számít? Meglesz az átlag 30—35 darab?

És bámulhattam, mert olyan alapos és olyan magasröptű szakmai megbeszélés kezdődött Martin és Endre között, hogy meg se kíséreltem a különféle takarmányok adagjainak és mineműségének a feljegyzését, és azt sem, hogy például mi a hiba, hogyan kell elejét venni, ha időnap előtt hártyában adná ki magából tojását a liba?

Mondtam is Endre Jánosnak, amidőn partnerével kimerítették a mindkettőjük számára élvezetes témát:

— Maga valóságos professzor! Nemcsak teszi — tudja és élvezi is a dolgát.

Endre János elmosolyodott, és fejével Martin felé vágva mondta:

— Hát... másik ilyen bolondot nehezen talált volna a Zöld Mezőben az igazgató úr. De mit csináljak, ha egyszer... olyan a természetöm, hogyha valaminek nekiadom magam, akkor aszörint is élök. A fene is mögönné a világot, ha csak úgy beleélne az embör. Ha se értelmét, se örömét nem látná a munkájának.

Továbbhaladtunk.

Aznap még Kissék és az öntöző szakembernek is kiváló Fábián Gábor tanyáját, majd a Zöld Mező területére épített törzsszállást tekintettük meg, az elébe fúrt, igen bővízű kúttal. Így jöttem rá, hogy Martin Lajos, mint az önálló közös vállalkozás igazgatója az egyes tagszövetkezetekben ugyan semmiféle hatalommal se rendelkezik, mert funkciója „csupán" a szervezés és a szakirányítás, és mégis óriási munkát vég-

zett alig egy esztendő alatt. Munkatársakra talált, a libának szakasztott olyan „jó bolondjaira", mint tulajdon maga. És ez a meggyőződésem csak még határozottabb lett másnap, amidőn a Lenin Tsz-ben néztünk szét.

Maga az elnök: Ágó József bátyánk kalauzolt, aki egyben az országnak is egyik legrégibb és legderekabb szövetkezeti elnöke.

Kocsis Sándorék tanyáján időztünk legtovább. Itt a ház asszonya a fő-fő specialista és mester. Több mint hatszáz rajnai libát vállalt el és nevelt fel „példásan gyönyörűre", hogy az elnök elvtárs szavaival éljünk.

A valóban szép, szemkápráztatóan egyöntetű nyájat néhány napos menye pásztorolta. Igen, a menye, mert Marika asszony benne van már az időben, nagy gyermekei vannak, de olyan serény és olyan fáradhatatlan, hogy ismét az elnökkel szólva: a fiatalokat is bízvást átugorja.

Marika asszonynak jólesett a dícséret, de azért visszaszólt:

— Mindig mondtam, én már tíz esztendeje jajgatom, hogy ide liba kell. Mégiscsak mostanára lött foganatja.

— Mostanára hát — mondta az elnök. — Mert csak ezután lösz kifizetődő. Vögyük csak a tojást. Harminc-negyven tojásra már nem sajnálja a takarmányt, nem zajong úgy a nép. Bízhatunk? Lösz annyi tojás, Marika?

Kocsisné szigorúan összeszedte magát, majd tanyasi asszony létére szó szerint így felelt:

— Lösz. Lösz hát. Ha eddig vertük a huppot, most muszáj mögmutatni, hogy mit tudunk.

Gondoltam: itt a biztosíték, ez a munkatársi „muszáj" a legfőbb záloga annak, hogy a közös vállalkozás tervei most már törik-szakad valóra válnak.

IV

Mezőgazdaságunk lépcsőkben, szakaszosan fejlődik. Arra és azért mondom ezt, mert az átszervezés legviharosabb időszakában a tradiciók és a tájjellegű termelés hívei igen jóhiszeműen azzal érveltek, hogy az „általános roham" mindazt a jót és hasznosat is el fogja sodorni, amit pedig a szocialista mezőgazdaság is kovászul használhatna fel.

Azóta bizonyosodott, hogy igenis: az általánosból kellett kiindulni, hiszen megfordítva talán még most is csak a különlegességek fellajstromozásánál és a távlati költségigények megvitatásánál tartanánk.

Most már azonban, hogy az alapok le vannak rakva, jöhetnek és jöjjenek is, mint önként kínálkozó társulási lehetőségek, a „forint- és áruszaporító" tradiciók. Közös erőfeszítésből, mondjuk így: céltársulással, mert sokból keveset termelve és külön-külön termelgetve nem jutunk előre egyhamar.

A félegyháziak összefogása — bár vannak eredményei — egyelőre még csak próbálkozásnak mondható. De itt van a hajdúböszörményi baromfis társulás, hét tsz közös vállalkozása. Eredményei tulajdon magukért beszélnek, hiszen tavaly — évi 180-as tojóátlaggal — 3 millió 200 ezer tojást és 23 vagon vágott baromfit produkált, s bevétele több mint 2 millió forinttal emelte a társuló szövetkezetek jövedelmét.

Végül még valamit.

A félegyházi közös vállalkozás — miután működési engedélyt kért — viszonylag símán, alig néhány hónap alatt meg tudta kezdeni a tényleges munkát. De jóval előbbre tarthatna, ha egy elavult rendelet, az ügyintézés nehézkessége, s a felsőbb fórumok megfogalmazásokon nyargaló határozatlansága nem lankasztotta volna le kezdeti lendületét.

Sajnos, nem kivételes és nem is egyedi esetről van szó.

Aki például az őszi szántás-vetés idején falun tartózkodott, elkeseredve tapasztalhatta, hogy termelőszövetkezeteink vezetőségeinek nemcsak a munkából, de a bürokráciából is ugyancsak kijutott. Magyarán: a rájuk zúduló szokásos papíráradat miatt drága idejükből még ekkor is napi három-négy órát kellett adminisztrálgatásra pazarolniok.

Ha elfeledtük volna — jusson eszünkbe: a falun ma forradalom van, szakadatlan forradalom. Az átszervezéssel még csak a frontot törtük át, de nem nyertük meg a csatát. Ha tehát az élet egyben-másban már jóval előbbre tart, mint elavult rendeleteink, a sok felesleges papír és ágas-bogas ügyintézésünk, nem jámbor óhaj, de egyenesen a forradalom parancsa, hogy a fent és lent összhangját ezen a téren is minél gyorsabban helyreállítsuk.

TARTALOM

GYOPÁRSZŐNYEG

Ábránd és valóság	7
Illik bajna?	17
És mégis... !	23
Gyopárszőnyeg	33

ÖRÖKSÉG

Feltételes megálló	45
Emberfaragás	54
Örökség	61
Igaz és való	72
Két tánc között	84
Aranyfal	95
Kakastaréj	102
Baksis	109
Szárazdupla	118
Gumibaba	126
Magyaroschan	133

Találkozások 141
Miért is? 161
Nyírségi tavasz 170
Città dei Polli 178
Amire nincs paragrafus 187
A liba nyomában 196

36
FŐVÁROSI KÖNYVTÁR Budapest
36314

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója Felelős szerkesztő: Szalay Károly Műszaki vezető: Jánosa István Képszerkesztő: Loránt Péterné Műszaki szerkesztő: Apró Tibor A kötésterv és a borító: Urai Erika munkája Megjelent 3700 példányban, 11,2 A/5 ív terjedelemben. Készült az MSZ 5601-59 és 5602-55 szabványok szerint

Sz 328-17/2-6466

64-1895 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső